MESAČNÍK O NOVÝCH KNIHÁCH / XXX. ROČNÍK / 25. 06. 2020 / ČÍSLO 06

knižná revue

www.litcentrum.sk

CENA
1,50 €

AKTUALITY
Mila Haugová:
Vilenica 2020

NOVINKA
Peter Krištúfek:
Morytáty

POÉZIA
Mária Ferenčuhová:
Černozem

PREKLAD
Cărtărescu: Solenoid

Daniel Hevier

„Johanidesove knihy sa mi prenášali do snov."

Rozhovor na s. 8

Foto *Miroslava Spodniaková*

Panta Rhei

Prečítaj sa Slovenskom

Vydajte sa na cestu s knihami v letných zľavách

01. 07. — 31. 08. 2020

Editoriál

Júnové vydanie Knižnej revue už na predných stranách prináša čerstvú správu o medzinárodnom úspechu slovenskej literatúry: laureátkou Medzinárodného literárneho festivalu v slovinskej Vilenici sa v týchto dňoch stala Mila Haugová. V zosobnení slovenskej autorky tak žne úspech samotná poézia. Je to správa, ktorá poteší. Poézia zďaleka nie je na ústupe u nás ani vo svete, a to je podstatné.

Svedčí o tom aj nová zbierka poézie Márie Ferenčuhovej *Černozem*, ktorú okrem našich čitateľov už zaregistrovali aj v Česku. O zážitku z jej čítania prinášame text popredného českého básnika Petra Borkovca.

Zámerom šiesteho čísla Knižnej revue je upozorniť na pestrú kolekciu skutočne skvelých kníh z aktuálnej vydavateľskej várky. Čo titul, to nekaždodenná udalosť. Zaumienili sme si priniesť celú paletu uvažovania o takých rozdielnych publikáciách.

Literárne informačné centrum, napríklad, vydalo svoju júnovú novinku, knihu Daniela Heviera o tom, ako číta prózy Jána Johanidesa. V rozhovore s Dušanom Taragelom sa autor vyznáva: „Pri Johanidesovi, rovnako ako pri Bachovi, záleží na každej správnej note, na každom slove."

Dva roky po nečakanom odchode spisovateľa Petra Krištúfka sa na knižné pulty dostala jeho nová kniha, zbierka trinástich poviedok, ktorá je dôkazom celoživotného záujmu autora o hororový žáner. Viac o knihe s názvom *Morytáty* píše Krištúfkov blízky priateľ Dado Nagy.

O odvahe prekladateľky Evy Kenderessy a ambicióznosti vydavateľa OZ Brak, vďaka ktorým sa dostáva k slovenským čitateľkám a čitateľom román *Solenoid* Mirceu Cărtăresca, považovaného za rumunského kandidáta na Nobelovu cenu, píše Tamara Mikulová.

Aj nový titul pre deti z pera Veroniky Dianiškovej je výnimočný. Jej *Pirátske rozprávky* sa stali podľa mienky Dominiky Petríkovej „veľrybou medzi knihami".

Dozviete sa aj o vyše 440-stranovej monografii, ktorá mapuje 58 rokov umeleckej práce legendárneho grafického dizajnéra Milana Veselého. Veríme, že vás oslovia i dva pozoruhodné tituly svetových autorov Heinricha Heineho či Andreja Beleho, *žánrový opus* Tomáša Horvátha aj pravidelne bohatý recenzný blok.

Príjemné čítanie, milé čitateľky a milí čitatelia.

Tina Čorná
šéfredaktorka

Obsah

AKTUALITY
04 Súťaže
05 Medzinárodná cena Vilenica 2020 pre Milu Haugovú (Soňa Uriková)
06 LIC_Oral history. Grant na preklad literatúry do severských jazykov (Katarína Balcarová Kucbelová)
07 O slovenskej literatúre po anglicky – Books from Slovakia (Barbora Németh). Prvý nádych verejných literárnych akcií (Veronika Kočišiarová)

ROZHOVOR
08 Johanidesove knihy sa mi prenášali do snov / Daniel Hevier: Priznané prózy Jána Johanidesa (Dušan Taragel)

POÉZIA
10 Spolu / Mária Ferenčuhová: Černozem (Petr Borkovec)
11 Poézia o planéte zem a človeku (Boris Mihalkovič)

PEKNÁ KNIHA
12 Legendárna tvorba Milana Veselého / Nina Veselá-Cohen, Mária Rišková: Milan Veselý – Plocha a priestor v dizajne (Linda Nagyová)

NOVINKA
14 Morytáty z pozostalosti / Peter Krištúfek: Morytáty (Dado Nagy)
15 Poď sa so mnou báť (Dušan Taragel)

DEJINY
16 Mali liptovskí kati veľa práce? / Miroslav Nemec: Od zločinu k trestu. Vývoj stoličného súdnictva na Liptove v 18. storočí (Oliver Zajac)
17 Ženská stopa v našich dejinách / Ján Golian, Rastislav Molda a kol.: [Ne]Obyčajné príbehy žien (Oliver Zajac)

ILUSTROVANÁ KNIHA
18 Pocta tajomstvám / Veronika Dianišková: Pirátske rozprávky (Petra Baďová)
19 Veľryba medzi knihami (Dominika Petríková)

ESEJ
20 O žánroch vedecky a s láskou / Tomáš Horváth: Medzi invariantom a idiolektom. Detektív, dobrodružstvo, des (Juraj Malíček)

PREKLAD
22 Evanjelium podľa Cărtăresca / Mircea Cărtărescu: Solenoid (Tamara Mikulová)

SVETOVÁ KLASIKA
24 Neuchopiteľný román / Andrej Belyj: Peterburg (Natália Rondziková)
25 Cesta Heinem / Heinrich Heine: Cesta Harcem (Vincent Mihalkovič)

RECENZIE
26 Nataša Holinová: Prípad starej dámy (Silvia Ruppeldtová), Anna Szabó T.: Pokus – omyl (Veronika Šikulová), František Gyarfáš a Juraj Malíček: Naše filmové storočie (Peter Birčák), Mariana Čengel Solčanská: Jánošík (Dominika Petríková), Rastislav Kubis: Gambler (Šimon Kéry), Margaret Atwoodová: Volali ma Grace (Katarína Vargová), Yossi Klein Halevi: Listy môjmu palestínskemu susedovi (Katarína Szulényiová), Milovan Đilas: Nová třída. Kritika soudobého komunismu (Vladimír Bačišin), Ryszard Kapuściński: Ďalší deň života (Veronika Kočišiarová), Robert W. Chambers: Kľúč k temnote (Marek Barányi), Romana Romanyšyn a Andrij Lesiv: Takto počujem (Júlia Oreská), Joe Todd-Stanton: Artur a zlaté lano (Juraj Búry), Martin Widmark: Dlhé putovanie (Ivana Mičuchová)

Z NOVÝCH KNÍH
36 Anotácie

Veršopinkanie

Literárne informačné centrum a umelecký časopis pre deti **Slniečko** vyhlasujú 1. ročník literárnej súťaže v tvorbe poézie pre deti **Veršopinkanie 2020**.

Zaslané básne musia byť určené detskému čitateľovi vo veku od 7 – 10 rokov (prvý stupeň základnej školy). Básne môžu byť napísané vo voľnom alebo viazanom verši, rozsah je ľubovoľný. Ďalšej formálnej úprave básní sa medze nekladú.

Účastník môže poslať do súťaže minimálne 2 a maximálne 5 básní. Prihlasovanie prebieha online formou **do 1. augusta 2020.** Zaslané básne bude hodnotiť odborná porota a vybrané práce budú publikované v časopise Slniečko.

Víťazné práce budú honorované nasledovne:
1. miesto: 300 Eur
2. miesto: 200 Eur
3. miesto: 100 Eur

Porota vyberie držiteľov prémií, ktorí získajú knižné ceny. Celý text propozícií súťaže Veršopinkanie a prihlasovací formulár nájdete na webe litcentrum.sk a na Facebooku.

Soňa Uriková

AKTUALITY

Medzinárodná cena Vilenica 2020 pre Milu Haugovú

Medzinárodný literárny festival Vilenica (Mednarodni literarni festival Vilenica) sa koná od roku 1986 a organizuje ho Asociácia slovinských spisovateľov. Jeho úlohou je spájať autorov a autorky zo širšieho regiónu strednej Európy. Každý rok odborná porota vyberie víťaza alebo víťazku na základe literárnej výnimočnosti a geografického, generačného a širokospektrálneho významu. Tento rok sa stala držiteľkou medzinárodnej ceny Vilenica **Mila Haugová**, ktorej v slovinčine vyšla napríklad zbierka ***Alfa*** (výber poézie, vyšlo s podporou **SLOLIA** vo vydavateľstve **Apokalipsa**, preklad **Alenka Šalej**).

Soňa Uriková

Mila Haugová. Foto *Lucia Gardin*

Detská rozprávková Žilina 2020

Krajské kultúrne stredisko v Žiline spolu s mestom Žilina vyhlasujú celoslovenskú súťaž **Detská rozprávková Žilina 2020** pre žiakov ZŠ, ZUŠ a literárnych krúžkov vo veku od 8 do 13 rokov. Súťaží sa v dvoch kategóriách:

- žiaci 8 – 10 rokov;
- žiaci 11 – 13 rokov.

Jednotlivec môže poslať 1 až 3 rozprávky v rozsahu maximálne 2 strany formátu A4 na každú rozprávku. Súťažné práce musia byť v slovenskom jazyku, pôvodné, určené pre túto súťaž a nemôžu byť publikované až do vyhlásenia výsledkov. Nesmú byť podpísané, porota hodnotí práce anonymne a potrebné údaje o autorovi sa pre organizátora uvádzajú v priloženej prihláške. Práce sa zasielajú spolu s podpísanou (preskenovanou alebo odfotenou) prihláškou v elektronickej podobe (word) na mailovú adresu vsvetkovska@vuczilina.sk alebo poštou na adresu: Krajské kultúrne stredisko v Žiline, Horný val č. 20, 011 82 Žilina. Víťazné práce budú publikované v zborníku. **Uzávierka prihlasovania je 9. októbra 2020**. Slávnostné vyhodnotenie sa uskutoční 30. novembra 2020 v Radnici mesta Žilina o 10.00 hod.

Cieľom súťaže je podporovať detskú tvorivosť pri písaní vlastnej tvorby, dať deťom priestor prezentovať svoju tvorbu na verejnosti a konfrontovať ju s názormi členov odbornej poroty. Odborná porota bude zostavená zo spisovateľov, literátov a literárnych kritikov, ktorých vymenuje riaditeľ KrKS v Žiline.

red.

Literárna Senica Ladislava Novomeského 2020

Trnavský samosprávny kraj, Záhorská knižnica Senica, mesto Senica a Literárne informačné centrum vyhlasujú XXXIV. ročník celoslovenskej autorskej súťaže **Literárna Senica Ladislava Novomeského 2020.** Súťaž je anonymná a môže sa jej zúčastniť každý autor, ktorého práce neboli doposiaľ knižne publikované. Súťaží sa v ľubovoľných literárnych žánroch. Téma je voľná. Maximálny počet zaslaných prác je 5 poetických, resp. prozaických útvarov v slovenskom jazyku, v rozsahu spolu maximálne 20 strán. **Uzávierka súťaže je 15. septembra 2020**. sa posielajú v dvoch exemplároch na adresu: Záhorská knižnica, Vajanského 28, 905 01 Senica. Kontakt pre poskytovanie informácií: metodika@zahorskakniznica.eu. Výsledky budú zverejnené na www.zahorskakniznica.eu a www.infolib.sk. Porotou odporúčané literárne práce budú publikované v zborníku, ktorý vydajú organizátori súťaže.

red.

Víťazi súťaže Dramaticky mladí

Cieľom súťaže pôvodných dramatických textov pre účastníkov od 9 do 18 rokov **Dramaticky mladí**, ktorú organizuje Divadelný ústav v Bratislave už 12. rok, je podporiť kreativitu a tvorivé zručnosti detí a mládeže. Tento rok sa porota rozhodla udeliť **prvé miesto Anne Vatalovej** za dramatický text ***Test.*** „Dej hry zasadila do školského prostredia, ktoré je pre autorov a autorky v tomto veku silným zdrojom inšpirácie. Do textu dokázala bez pátosu vložiť aj myšlienku o tom, že netreba súdiť knihu podľa obalu a hoci ide o príbeh pubertálnej lásky, postavy si udržiavajú istý nadhľad," priblížila členka poroty Lenka Dzadíková. **Na druhom mieste** sa umiestnil **Samuel Hornáček** s textom ***Zelená víla***. „Samuel napísal fiktívnu hru o osamelosti, životnej beznádeji, s využitím prostriedkov moderného divadla a s cieľom vytrhnúť čitateľa/diváka z pohodlia svojho života," povedala Dominika Zaťková. **Tretie miesto** získala **Tasia Liana Martošová** za text ***Školský deň***. „Na texte najmladšej ocenenej autorky Tasie Liany Martošovej sme ocenili všímavosť ku každodennému životu a schopnosť nájsť v bežných školských situáciách, ktoré zažíva so spolužiakmi, dramatický potenciál, ktorý autorka dokázala spracovať sviežim a vtipným spôsobom," uviedla Zaťková. Vzhľadom k aktuálnej situácii s ochorením COVID-19 odovzdanie cien neprebehne tradične počas divadelného festivalu *Dotyky a spojenia* v Martine.

red.

Slovenská literatúra v nových prekladoch

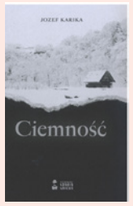

Jozef Karika: Ciemność
(Tma)
Wołów: Stara Szkoła, 2020
Preklad: Mirosław Śmigielski

Peter Milčák: Bracia krwi
(Poľský preklad zbierky Brum)
Lusowo: Wolno, 2020
Preklad: Bohdan Zadura

Vanda Rozenbergová: Tri smrtky pluly do dáli
(Tri smrtky sa plavia)
Brno: Host, 2020
Preklad: Lenka Brodecká

Mária Lazarová: 艾瑪與粉紅鯨 / Aima yu fen hong jing yu
(Ema a ružová veľryba)
Taipei: Children´s Publications, 2020
Preklad: Chen Liang Podstavek

Albert Marenčin a svet (literatúry, filmu, výtvarného umenia)

Prvý ucelený blok rozhovorov podcastu **LIC_Oral history** patril **Albertovi Marenčinovi st.** Daniel Hevier sa s naším významným prozaikom, básnikom, scenáristom, kolážistom, surrealistom rozprával v piatich častiach o istotách v podobe rodičovskej lásky, o otcovstve, vôni patafyziky, písaní, umeleckých preferenciách i o exkluzívnych stretnutiach. Ako napríklad s Alainom Robbe-Grilletom.

A. M.: Bola to náhoda, čo mi prihrala Robbe-Grilleta, autora aj režiséra v jednej osobe, v pravý čas na pravom mieste. Ako väčšina kultúrnych návštev chodili zahraniční spisovatelia a umelci do Prahy. Z Prahy ich potom pražskí súdruhovia posielali do Bratislavy. A ako mi potom jeden z tých Pražákov povedal: „Však oni to robia zámerne, aby mali slobodný víkend. Odlifrujú cudzinca do Bratislavy s tým, že tam majú dobré víno, majú kačacinu a husacinu, keď je to na jeseň, čo vôbec nie je druhoradé - naopak, že tam je ozajstná pohostinnosť. Takto „odlifrovali“ do Bratislavy “ aj Robbe-Grilleta aj s jeho filmom Nesmrteľná. Dosť na tom, prišiel Robbe-Grillet a mne ako francúzštinárovi to zavesili na krk: že prosím ťa, postaraj sa oňho, aby sa tu nenudil, aby sa tu cítil príjemne atď., lebo sa mu budeš musieť venovať celú sobotu a nedeľu. No to sa aj stalo. A bolo to práve vtedy, keď búrali podhradie, keď ešte nebol nový most (most SNP – pozn. red.), samozrejme, ale Vidrica už bola zbúraná… Čo už mi iné ostávalo, ako sa s ním poprechádzať po meste, porozprávať kadečo …
Hovorí: „To je krásne zbúranisko! Hotová dekorácia pre film!“
Hovorím mu ja: „No, však tam niečo natočte…“
„A čože, vy máte nejakú kinematografiu?,“ opýtal sa Robbe-Grillet.
„Samozrejme, sme tri pracovné skupiny. Ja som vedúci jednej skupiny, ktorá, napríklad, tento a minulý rok vyrobila desať filmov.“
„A vy by ste vážne mohli?“
„Samozrejme, vážne,“ hovorím.
„A čo tak cenzúra a tieto veci?“
„Máte absolútne slobodnú ruku, robte si slobodne všetko s výnimkou dvoch vecí, že nebudete útočiť na socializmus a že pokiaľ môžete, aby ste zamestnali čo najviac tvorivých slovenských pracovníkov: hercov, hudobníkov, niečo také.“
„No, musím to napísať svojmu producentovi, a budem to brať do úvahy.“
Hneď poslal producentovi list vari o týždeň, rýchlo prišla odpoveď, že áno, sme ochotní, a Robbe-Grillet vám sám pošle námet, ktorý by robil.

red.

Celý rozhovor si môžete vypočuť na www.litcentrum.sk.

Slovenská literatúra nestratená v preklade do severských jazykov

Grant na preklad ukážky z diela pôvodnej slovenskej literatúry do severských jazykov (švédsky jazyk, fínsky jazyk, nórske jazyky, islandský jazyk a dánsky jazyk) umožňuje profesionálnym prekladateľom umeleckej literatúry uchádzať sa o finančnú dotáciu bez viazanosti na zmluvu s vydavateľstvom.

Dotácia pokryje honorár za preklad časti diela, ktoré majú záujem prekladať celé, a získať tak materiál v cieľovom jazyku, ktorý môžu využiť pri rokovaní s budúcimi vydavateľmi.

Dotácia vo výške 20 eur za normostranu sa viaže na 15 – 25 normostrán (normostrana je 1800 znakov) ukážky vo verzii prekladu. Prekladateľ, ktorý získa dotáciu na ukážku, má automaticky nárok na prekladateľskú rezidenciu SCUP v Bratislave.

Termíny:
Uzávierka posielania žiadostí: **31. 7. 2020**
Vyhlásenie podporených uchádzačov: **3. 8. 2020**
Predloženie prekladu: **15. 9. 2020**

Žiadosť musí obsahovať:
a/ CV a kontaktné informácie (telefón, email, adresa)

b/ Vybranú ukážku v slovenskom jazyku

c/ List objasňujúci motiváciu prekladať vybrané dielo

d/ Písomný návrh ďalšieho postupu pri snahe presadiť knihu v konkrétnych vydavateľstvách a zdôvodnenie tohto výberu (predchádzajúca spolupráca alebo komunikácia, profil vydavateľstva a podobne)

Žiadosť musí byť zaslaná poštou aj emailom do 31. 7. 2020:
Literárne informačné centrum
Námestie SNP 12
812 24 Bratislava
Slovenská republika
katarina.balcarova@litcentrum.sk

Pre viac informácií o podmienkach kontaktujte Literárne informačné centrum na mailovej adrese:
katarina.balcarova@litcentrum.sk

Katarína Balcarová Kucbelová

O slovenskej literatúre po anglicky

Literárne informačné centrum spustilo portál o slovenskej literatúre v anglickom jazyku s názvom **Books from Slovakia.**

Zahraniční vydavatelia a prekladatelia, knižní profesionáli i čitatelia na novom portáli nájdu profily vybraných slovenských autorov a diel v angličtine, databázu kníh, ktoré boli vydané v zahraničí s podporou grantového programu SLOLIA a všetky novinky o slovenskom literárnom dianí vo svete.

Práce na tomto portáli urýchlilo zrušenie všetkých tohtoročných významných medzinárodných knižných veľtrhov, na ktorých sa propagujú nové knihy a uzatvárajú kontrakty. Je to malá náhrada osobných stretnutí s profesionálmi, no veľmi vítaný pomocník pre orientáciu v našom súčasnom literárnom dianí.

Informácie na portáli nie sú určené výhradne odborníkom. Tí si tam nájdu napríklad ohlasy a recenzie diel slovenských autorov vydané v cudzích jazykoch, informácie o grantoch a rezidenciách pre prekladateľov a autorov, katalógy slovenských diel, ale aj databázu slovenských a zahraničných vydavateľov, lektorátov slovakistiky, slovenských inštitútov v zahraničí, rezidenčných pobytov, prekladateľských domov, kníhkupectiev či tlačiarní.

Pre širšiu cieľovú skupinu záujemcov o slovenskú literatúru sú určené rozhovory so slovenskými autormi preložené do angličtiny, články o prezentáciách slovenskej literatúry a autorov na medzinárodných knižných veľtrhoch a festivaloch, informácie o čítačkách našich autorov a literárnych podujatiach v zahraničí.

Osobitou súčasťou portálu sú podcasty LIT_CAST Slovakia a LIT_CAST Slowakei o slovenskej literatúre v anglickom a nemeckom jazyku, v ktorých si do virtuálneho štúdia moderátori Júlia Sherwood a Michal Hvorecký pozývajú rôznych odborníkov na slovenskú literatúru v zahraničí.

Portál nájdete na webe litcentrum.sk/en. Zároveň vznikli na Facebooku a Instagrame profily s názvom *Books from Slovakia*, na ktoré budú pribúdať všetky novinky o slovenskej literatúre iba v anglickom jazyku.

Barbora Németh

Prvý nádych verejných literárnych akcií

Úplne prvou literárnou udalosťou po zrušení karantény bol krst najnovšej básnickej zbierky ***Černozem*** od Márie Ferenčuhovej (Drewo a srd, o.z. Vlna). Konal sa v Zichyho paláci 21. mája pod taktovkou Literárneho klubu. Podujatie moderoval básnik Michal Tallo, ktorý vyzdvihol spôsob, akým autorka pracuje s napätím a prelínaním súkromného s verejným a o hudobný sprievod sa postaral Archívny chlapec.

Černozem je Ferenčuhovej piata zbierka básní. Autorka v nej rozoberá témy zániku a smrti, spiritualitu i jazyk. Zbierka sa jej nepísala najľahšie a aj keď väčšinu básní vytvorila do leta 2018, dlho hľadala vhodnú štruktúru, do ktorej by ich mohla zmysluplne zoradiť. „Kniha je na začiatku hmlovitá a postupne nachádza svoj tvar,“ opísala svoje dielo autorka.

Ferenčuhová sa v tejto zbierke netradične zamerala aj na tému lásky. Kniha však nie je postavená iba na kultúrne podporovanej nadstavbe, ale aj na primitívnych emóciách ako strach, hnus, hnev, prekvapenie a radosť. „Za posledné štyri roky som sa začala týmto jednoduchým emóciám venovať viac a pozerať sa aj na to, aký jazyk nadobúdajú… Je to zbierka, ktorá je patetická, plná výkrikov a uskočení. Predsa nemôžeme byť stále anestetickí.“

Napriek predchádzajúcim napätým mesiacom, vládla na besede dobrá nálada, ktorú nepokazili ani dvojmetrové rozstupy medzi návštevníkmi. Beseda sa zavŕšila krstom v podobe symbolického prestrihnutia spojenia medzi autorkou a jej zbierkou.

Mária Ferenčuhová. Foto *Adriána Kollárová*

Viac o zbierke *Černozem* nájdete na s. 10 – 11.

Veronika Košičiarová

Johanidesove knihy sa mi prenášali do snov

Rozhovor s Danielom Hevierom

Dušan Taragel

Danielovi Hevierovi stihli tento rok vyjsť už štyri knihy. Najnovšou je literárnovedná publikácia o Jánovi Johanidesovi, ktorá však prekračuje rámec bežných kníh tohto druhu. Hevierovo „čítanie“ Johanidesa nie je návodom na jeho pochopenie, skôr nám odhaľuje nesmierne podnetný a komplexný svet jeho textov.

V roku 2015 si vydal bedeker o živote a diele Ľudovíta Štúra. Teraz si sa zameral na Jána Johanidesa, ktorý je rovnako uznávaný a rešpektovaný ako Štúr, je však, rovnako ako on, málo čítaný. Prečo Johanides?
Johanidesa čítam už vyše päťdesiat rokov, jeho prvú knihu *Súkromie* som dostal ako štrnásťročný a poriadne ma prefackala. Niektoré jeho knihy som čítal viackrát, niektoré som len prebehol, iné som čítal mimoriadne dôkladne, pretože som bol ich editorom a vydavateľom. Teraz som sa rozhodol prečítať si ho na jeden dúšok, chronologicky, všetky knihy za sebou. Už dávnejšie som chcel napísať knihu o Johanidesovi, presnejšie, o jeho knihách, a toto bol dobrý spôsob, ako začať. Prečítať si ho celého odznova.

> *Rozhodol som sa prečítať si ho na jeden dúšok, chronologicky, všetky knihy za sebou.*

Naraz si prečítal vyše dvadsať Johanidesových kníh. Aký to bol zážitok?
Čítal som ich a písal si poznámky. Snažil som sa, aby to bola jedna kniha za deň, pravdou však je, že niekedy mi to trvalo aj dlhšie. Výsledkom bolo, že sa mi tie knihy prenášali do snov, snívali sa mi vety alebo postavy, počul som autorov hlas a zároveň som ho videl. Bol som v eufórii, v tranze, ale to som vždy, keď ma nejaká kniha strhne. Spozoroval som, že čím viac Johanidesove knihy čítam, tým menej sa mi žiada o nich hovoriť. Myslím si, že to cítiť aj z textu knihy; prvé jeho diela som čítal a poznámkoval veľmi pozorne, potom to už akoby nebolo potrebné. Priznám sa, že takmer som tú knihu nedopísal. Hovoril som si: načo? Akoby som chcel popísať Beethovenovu symfóniu tým, že nejakí ľudia tam hrajú na sláčikoch.

Ale napokon si ju dokončil.
Zvíťazila disciplína. Nie, že by sa mi ju nechcelo dokončiť, ale pociťoval som istú nedostatočnosť, že aj tak to podstatné nedokážem pretaviť a odovzdať čitateľovi. Veď pri niektorých Johanidesových knihách sa ani nedá jednoznačne povedať, o čom sú. Pri ňom nie je dôležitá téma, ale jazyk. Jeho výpoveď, ten hlas.

Čo teda v tebe zostalo po prečítaní Johanidesa?
Komplexnosť a univerzalita jeho diela. Dnes sa používa pojem *multiverzum*, najmä v oblasti fantastiky, napríklad v súvislosti s Tolkienom. Johanides si tiež vytvoril svoj vlastný univerzálny svet, ktorý je úžasne komplexný a fascinujúci. Okrem toho ma naučil čítať. Mnohokrát som mal pokušenie niektorú jeho stranu len preletieť, nič tam nebolo, len opis trblietania nejakých listov. Ale vždy som sa vrátil. Autorovi by som neublížil, ale sám seba by som ochudobnil.

Tvoja kniha má zaujímavú štruktúru: jednotlivé kapitoly sú komentovaným čítaním konkrétnej Johanidesovej knihy a medzi nimi sú kapitoly venované johanidesovským „fenoménom“: jeho prirovnaniam, neologizmom, téme očí…
Čitateľ moju knihu nemusí čítať chronologicky, môže začať, napríklad, Johanidesovou knihou, ktorú pozná, a porovnať si vlastný zážitok s mojím čítaním. Alebo naopak. Zároveň som chcel, aby v knihe boli akési predely; všímal som si štýlotvorné a jazykotvorné prostriedky, ktoré Johanides používal, či už neologizmy, alebo prirovnania a prívlastky, a vytvoril som z nich samostatné kapitoly. Sú to akoby mnou podčiarknuté veci. Unikátna je uňho, možno aj v svetovom kontexte, tematika očí, zraku, pohľadu. Nepoznám autora, ktorý by sa tak veľa, často a permanentne venoval zraku. Celý život, od prvej po poslednú knihu, sú to stovky opisov, výrokov a metafor o očiach a zraku. Je to skôr vedecká práca, čo dokázal vyčítať zo zraku; pokojne by z nej mohli študovať oftalmológovia.

Píšeš: „Nerozpakujem sa označiť Johanidesovu syntax za slovnú vegetáciu, pretože čitateľ má často pocit samorastúcej vegetácie slov a viet, ktorou obrastá architektúra príbehu.“ Na inom mieste hovoríš, že čitateľ sa musí predierať húštinou súvetí. Sympatické je, že tvoje čítanie nie je oslavné, na mnohých miestach upozorňuješ, že čitateľ Johanidesa môže byť sklamaný z toho, kam sa príbeh či text dostal.

Daniel Hevier. Foto *Daniel Hevier ml.*

Daniel Hevier (1955)
Básnik, prozaik, publicista, prekladateľ, editor a vydavateľ. Píše pre deti aj dospelých, doteraz mu v slovenčine vyšlo 97 kníh. V LIC mu vyšlo: *Ťahák na básne* (2012), *Škola po škole* (2015), *Štúr bedeker* (2015) a *Priznané prózy Jána Johanidesa* (2020).

Pod húštinou vnímam niečo životodarné, niečo autentické, samorastúce, čo je vlastne život. Ak by mal vzniknúť dojem, že Johanides písal neorganizovane, bez systému, čo mu pero prinieslo, tak to som nechcel. On svoje vety cizeloval, niekedy aj dlhé roky, mal vytvorenú databázu pekných, dobrých či zaujímavých viet. Jozef Bžoch kdesi spomenul, ako Johanides písal na papieriky a tie rafinovane skladal k sebe – nebolo to spontánne písanie. Veľmi si dával záležať na výbere slov a sám viem, ako vedel byť veľmi tvrdý a nepríjemný pri korektúrach kníh, ktoré vydal u mňa. Keď mu niekto vyhodil zdanlivo zbytočné slovo, hneď to zbadal a trval na tom, aby sa vrátilo späť.

Čiže robil tú „húštinu“ vedome, komponoval ju.
Je to ako s hudbou, napríklad s Bachom. Môže sa zdať, že v jeho hudbe je veľa nôt, až to pôsobí, že je jedno, či niekde namiesto noty A zaznie nota C. Lenže jedno to nie je, pri Johanidesovi, rovnako ako pri Bachovi záleží na každej správnej note, na každom slove.

V jednej kapitole píšeš, že až keď si počul Johanidesov text v rozhlase, uvedomil si si, ako je napísaný pre posluch, že pri dobrom interpretovi konštrukcia viet odrazu začne nádherne znieť.
Teraz píšem knihu o Sládkovičovi a jeho Maríne. Andrej Sládkovič chcel byť pôvodne hercom, mal v sebe čosi teatrálne. Už Krčméry upozornil, že Marína vynikne až pri hlasitom recitovaní, že to nie je žiadna intímna lyrika. Sládkovič ju písal na efekt, na hlasné recitovanie. Rovnako písal aj Johanides – takisto chcel, aby ho bolo počuť až na tých posledných sedadlách v divadle. Aj preto do svojich kníh dával tie nemotivované vraždy: celý čas sa nič nedeje, zrazu vytiahne hrdinka revolver, zastrelí partnera a je koniec.

Daniel Hevier: Priznané prózy Jána Johanidesa. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2020

V 60. rokoch bol Johanides ako autor úspešný; prekladali ho, patril k bratislavským bohémskym excentrickým osobnostiam. Odrazu sa skryje v Šali a jediné, čo mu zostalo zo slávy 60. rokov, bol štýl písania. Toho sa držal. Všetko ostatné bolo preč.
Johanides sa ako autor nemenil, v tomto bol jednoliaty. Prvou knihou *Súkromie* udal hlas, tón a podržal si ho ďalšie desaťročia, či bol zakázaný alebo povolený, či to bola novela alebo historický román. Zároveň ho akoby neustále varioval, nemôžem povedať, že vylepšoval, ale pracoval s ním. Okrem toho, Johanides sa vonkoncom nemienil zmeniť len pre to, aby si zabezpečil publikovanie. Napríklad *Nepriznané vrany:* na prvý pohľad to vyzeralo, že Johanides voči komunistickému režimu urobil ústretový krok a napísal výrobný román z prostredia chemického kombinátu. Lenže on napísal disidentský román. Keby *Nepriznané vrany* napísal Martin Šimečka či Dominik Tatarka, bol by to vzorový protirežimový román. A Mináč spokojne napísal recenziu, v ktorej sa vystatoval, že konečne prinútili tohto búrliváka a rebela Johanidesa napísať socialistickú prózu.

Píšeš: „Nebol disident, politicky či nábožensky proskribovaný autor, jeho vina bola horšia – vyrástol nad ploty slovenských okrštekov. Slovko „nie“ z názvu tretej knižky sa nadlho stalo zaklínadlom, ktorým sa malomestské slovenské kruhy (umelecké aj politické) pomstili tomuto moralizátorovi.“ Otázka teda je: prečo sa mu chceli pomstiť? Čím ich naštval?
Dourážal ich svojim talentom, európanstvom a svetovosťou. Nemohli nepoznať, že Johanides je svetový autor. Keby žil v normálnych pomeroch, vychádza vo Francúzsku a Nemecku. Lenže on tým pohŕdal, nič neurobil pre to, aby bol svetovým autorom, pretože o také niečo sa treba aj starať. Okrem toho, Johanides bol hlučný, škandalista, bitkár, bol postrachom. Miroslav Cipár raz spomínal, že na filozofickej fakulte sa na záchode zjavil svojho času nápis: Pozor, Johanides je znova v Bratislave! Boli aj iní rozbíjači večierkov a schôdzí, napríklad Mitana či Moravčík. Mária Bátorová vydala svedectvo, že na zváze spisovateľov bola debata o nejakej Johanidesovej knihe. Johanides tam vpálil a začal si to s ostatnými vybavovať, až kým ho moderátor kolokvia nevyhodil. Vedel si narobiť nepriateľov aj z ľudí, ktorí ho mali radi. Takže možno aj preto ten útek do Šale.

Čo pripravuješ ďalšie?
Ako som už spomenul, bude to kniha nazvaná *hešteg Marína*. Bude o tom, či sa dá Marína dnes čítať, a bude do série k bedekru o Štúrovi. Čo sa týka prózy, chcem pokračovať v *Chymerosovi*, druhý diel vyšiel pred pár mesiacmi, celého ho mám však rozplánovaného na deväť častí.

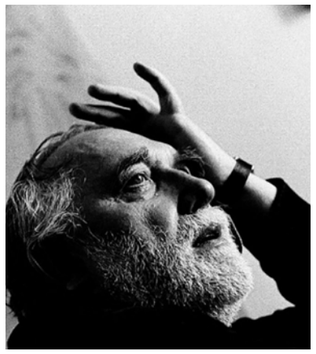

Ján Johanides. Foto *Matiš Zajac*

Ján Johanides v databáze LINDA

- 57 kníh
- všetky vydania v slovenčine
- zahraničné vydania
- recenzie a ukážky z diel
- výberová bibliografia
- čo napísali kritici o Jánovi Johanidesovi

V literárnej informačnej databáze LIC (LINDA) nájdete všetko o spisovateľoch, ktorí vás zaujímajú. Navštívte www.litcentrum.sk.

LITERÁRNE INFORMAČNÉ CENTRUM

Spolu

Mária Ferenčuhová: Černozem
Bratislava: OZ Vlna / Drewo a srd, 2020

Petr Borkovec

„Básnířka je neopakovatelná v komponování knihy. Jakoby to dílo bylo průsvitné," píše český básník Petr Borkovec o najnovšej knihe Márie Ferenčuhovej. Jeho text vám prinášame v českom jazyku, aby autenticita výpovede ostala neporušená.

Foto Jaro Ridzoň

Mária Ferenčuhová (1975)
Poetka, filmologička a prekladateľka. Básnické zbierky: *Skryté titulky* (2003), *Princíp neistoty* (2008), *Ohrozený druh* (2012), *Imunita* (2016, 2019) a *Černozem* (2020). Prekladá z francúzštiny.

Kniha ***Černozem* Márie Ferenčuhové** je pojednáním o vzniku hvězd i záznamem živoření fíkovníku na knihovničce s francouzskými filozofy. Vůbec: platí pro ni, zdá se, úplně všechno. Je úzkostlivá i drzá, hypnotická i střízlivá, meditativní i roztržitá, individuální i všeobjímající, intimní a veřejná. Básnířka píše mrazivě i hřejivě, fantasticky i realisticky. Vrší se paradoxy a všichni mají pravdu: krátká anotace, delší anotace i Tallo. Autorka napsala něco láskyplného i chladného jak ocel. Stvořila Konec i Začátek. Zveršovala apokalypsu i svítání. Hawking. Eliot. *Černozem* byla vždycky knihou „dávno hotovou i definitivně neukončitelnou". Co dělat?

Najít si v té černé hlíně něco, co vzápětí nenabízí pravý opak, který je také platný, řekl jsem si. Vytáhnout z černé zeminy něco, o čem autorka neví, nechce vědět, co nemá pod kontrolou, nemůže mít.

Ferenčuhová je ve své podstatě básnířka detailů a drobností. Tak ustrojena, že se neobejde bez skromné, přehledné domácnosti nebo velmi malé zahrady, o níž má perfektní, obsedantně dokonalý přehled. Taková je její laboratoř. Tady se pracuje: pozoruje, zkouší. Je systematická, pořádná a do pořádku a přehlednosti hluboce zamilovaná. Nemůže si pomoct! A přestože vnímá, že její dokonalá zahrada, záhon, květináč se vůbec ničím a už dlouho nepodobají okolí, s posedlostí kypří čtverec země, sází rostliny a oštipuje listy, jako kdyby všechno na světě bylo v pořádku a mělo k její zahrádce vztah. Ale dávno nemá.

Jsme v osamělém remízku, kde ještě vyplašíme zajíce a bažanta a oddáme se jejich divokým zvukům a přirozeným pohybům, tak málo nám stačí k obraznosti a štěstí – ale i tohle je už jenom iluze, děsivý zbytek v kraji konce. Nacházíme se v pětiminutových krásných skanzenech, protože víc času nezbývá. Ferenčuhová to samozřejmě ví (nevím, jestli vidí), ale to vědomí je u ní prostě *mělčí* než vědomí dokonale uspořádané zahrady, kterou je třeba zachovávat. Proto z jejích básní vždycky táhne živelná úzkost, která nemá protiklad. Úzkost, proti níž není co postavit. Úzkost přirozená, věcná.

Když čtu její básně, přeju si, aby mě básnířka doprovodila, položila na mě ruce a kolena, nežli ztichnu.

Básnířka je neopakovatelná v komponování knihy. Jako kdyby to dílo bylo průsvitné. Při opakovaném čtení začneme vnímat vertikálně, čteme verše i celé básně, které jdou skrz. Občas jsme si jistí, že některé básně jsou glosami k jiným. Ale při dalším čtení se jejich pozice vymění. Motivy se v knize často vracejí a ověřují v nových kontextech (vydat se například *Černozemí* pouze po slovech *kůže* a *pleť*, znamená fascinující dobrodružství a dojem, že jsme uviděli předsmrtný sestřih vlastního života). Celá sbírka se zároveň nese ve zřetelném pravidelném rytmu vydechování a nadechování, uvolnění je rytmicky střídáno obavou, jasnost je vzápětí zakalována. Ferenčuhová je pokud se týká kompozice skutečně božsky inspirovaný vynálezce. Jako Leonardo nebo chobotnice.

Zemřít s Máriou Ferenčuhovou. *Černozem* vyvolává, na co jsem – pokud se týká její poezie – vždycky pomýšlel. Ačkoli „konec vždycky září", nevstanu, nevrátím se do oběhu, žádný koloběh. Nic takového nechci, když čtu její básně. Když je čtu, přeju si, aby mě básnířka doprovodila, položila na mě ruce a kolena, nežli ztichnu. Zář Márie Ferenčuhové je září účasti, doprovázení ke konci. Mívám závrať, když si prohlížím její obrazy těl přimknutých k sobě v oněch okamžicích „jako novorozenci". Verše o dotýkajících se dlaních, které se jedna druhé začínají podobat. Když si v duchu opakuju její neopakovatelně laskavou a zdrženlivou řeč, která se přibližuje k té mé a pak se zas odtahuje, přibližuje a odtahuje, přibližuje.

Zahradnice, vynálezce, vyprovázející sestra.

Petr Borkovec (1970)
Český básník, prekladateľ a publicista. Jeho básne boli preložené takmer do všetkých európskych jazykov. Prekladá najmä ruskú poéziu 20. storočia.

Poézia o planéte Zem a človeku

Boris Mihalkovič

Černozem je zbierkou o ekológii planéty i ľudskej duše, o tom, čo tento pokročilý vek a kondícia Zeme robí s našimi životmi i vnímaním sveta.

Autorka si zbierku rozdelila do 5 častí (s názvami *Astroláb, Earthly Paradise, Podzol, Radostná zvesť* a *Černozem*), pričom každá z nich je uvedená mottom – citátom známej osobnosti (prvým je fyzik Stephen Hawking, ostatní štyria sú literáti: Ivan Štrpka, T. S. Eliot, Robinson Jeffers a Yveta Shanfeldová). V celej zbierke sa nachádza 46 básní.

Prvú časť *Černozeme*, nazvanú *Astroláb*, tvorí 11 básní a otvára ju citát z diela či rozhovoru so svetoznámym anglickým astrofyzikom Stephenom Hawkingom: „Vesmír vznikol spontánne z ničoho (…) akú úlohu by v tom mal zohrať Boh?" Celá prvá časť zbierky je potom inšpirovaná Hawkingovým ateistickým konceptom vzniku vesmíru, ktorý autorke poslúžil ako teoretický podklad jej básnických kreácií.

Najjasnejšie to platí o úvodnej básni Genesis, ktorá je dvojčasťová (1: *Vznik vesmíru*; 2: *Vznik Zeme*), pričom prvá časť je fakticky básnickým prerozprávaním Hawkingovho konceptu vo voľných veršoch (samozrejme, patrične zjednodušeného a básnicky pôsobivého), v druhej časti básne o vzniku Zeme je už prítomný aj básnický subjekt a jeho prítomnosť naznačuje aj zaľudnenie, obývanie Zeme, pravdaže, v básnickej skratke a fikcii, akoby subjekt zažil celý vznik vesmíru a konečne mal kde spočinúť: „prieduchmi kanálov stúpa / kal / dych sa ti kráti / naťahuješ ruky // konečne čerstvá / hlina medzi prstami". (s. 11)

S prenikavým výkrikom

Pôsobivé sú i ďalšie básne z tejto časti, napríklad *Kolobeh*, otvorene prezentujúci súčasný stav planéty s jej environmentálnymi zákonitosťami alebo dvojčasťové *Kvantové javy* či trojčasťová báseň *Efemerida,* v ktorej autorka až úzkostným spôsobom tematizuje lásku, vzťah dvoch dospelých ľudí na pozadí pozemsko-vesmírnych metamorfóz s prenikavým výkrikom subjektu zoči-voči predvídanej smrti milovanej osoby: „bez Teba / je svet nepochopiteľný / je chaos a bolesť / začína nocou a výkrikom / dvoma symbolmi narodenia / končí sa pre všetkých / chmúrnym výdychom / v nemom a pustom údolí / v hlbine hrobu / kde / [: bez Teba :]". (s. 23) Na margo týchto veršov sa žiada povedať, že ide o znovunastolenie otázok, ktoré ľudstvo už riešilo a s Božím prispením aj vyriešilo: v starozákonnej knihe *Kazateľ* sa v súvislosti s permanentným kolobehom života a umierania konštatuje: „nič nové pod slnkom" a *Nový zákon* skutočnosť smrti radikálnym spôsobom prekonáva a nastoľuje ako súčasť viery v Ježiša Krista.

Mŕtvy už klíči?

Druhá časť, *Earthly Paradise*, uvedená mottom z Ivana Štrpku, obsahuje 12 básní, v ktorých autorka na pozadí poetickej reflexie Zeme preberá svoj vzťah k matke (*Motherline, Kozmodróm*), v básni *Spolu* tematizuje spoločnú prípravu kúpeného domu na bývanie s partnerom, vracia sa do školských rokov a v básňach *Cítim, Do biela* či *Vraviš mi* skúma životný pulz Zeme v koincidencii so svojou telesnosťou, niekedy až medicínsky ponímanou.

Tretia časť knihy, *Podzol,* je uvedená milou morbiditkou z pera T. S. Eliota: „Mŕtvy, čo leží u vás na záhrade, / už klíči? Bude kvitnúť tohto roku?" Podzol je neúrodná, kyslá časť pôdy, čo poetku inšpirovalo k veršom: „orgovány tienia / tuje zvyšujú aciditu pôdy /chitínové krovky / vo vrchných vrstvách hliny / spevňujú môj krok" (s. 45, *Zdroj*). V tejto časti nachádzame i otcovský pendant k básni *Motherline* z predchádzajúcej časti (*Fatherline*). Pôsobivé sú i básne *Slnovrat* či *Príprava.*

Štvrtá časť, *Radostná zvesť*, uvedená Jeffersovým výrokom o nafukovaní ľudského ducha, obsahuje 11 básní, opätovne si všímajúcich túto dobu, pre ktorú sú príznačné bankové úvery, „superdoba ľadová", charitné príspevky (*Boží prst*), výhra v jackpote, terapia krajiny i psychoterapia. Záverečná *Černozem* obsahuje jedinú báseň, ktorá nastoľuje podobnosť subjektu s podobou Matky Zeme v pôsobivom básnickom stvárnení.

Neoddeliteľne od Zeme

Zbierku Márie Ferenčuhovej treba odporúčať súčasným čitateľom poézie. Jej nóvum spočíva v rozšírení priestoru vnímania Zeme v niekoľkých vrstvách: autorka to vzala od počiatkov vzniku vesmíru a Zeme, pričom využila moderné astrofyzikálne pojmy a myslenie, ďalej pripomienkou biblického „pozemského raja", pojmami z pedológie, teda štruktúry Zeme od „podzolu", teda vrstvy kyslej, nehostinnej až po „černozem", teda vrstvu najúrodnejšiu. A čo je dôležité, všetky tieto poznatky, odzrkadľujúce sa v jazykovej rovine textu, dokázala usúvzťažniť s intímnym, citovým, telesným, rodinným i antropologickým životom a vnímaním sveta, v neoddeliteľnosti ľudského subjektu a všetkých charakteristík Zeme.

Autorkino básnické posolstvo teda odkazuje na všetky ekologické upozornenia, čo sa deje v súčasnosti s našou planétou, ako i na súčasný status ľudského vnímania a prežívania sveta, neoddeliteľný od kondície Zeme a stvárňujúci mnohé aspekty súčasného postmoderného a postindustriálneho civilizačného rámca. Je dôležitým stavebným kameňom v pestrofarebnej mozaike súčasnej slovenskej poézie.

Boris Mihalkovič (1961)
Básnik, prozaik a prekladateľ. Z kníh: *Milovať* (1999), *Slnko nad Modrou* (2011), *Môj nebeský kôň* (2016).

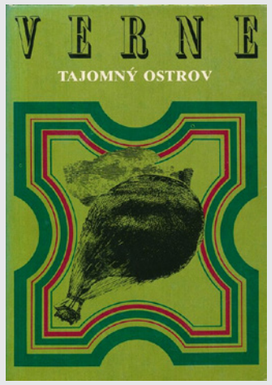

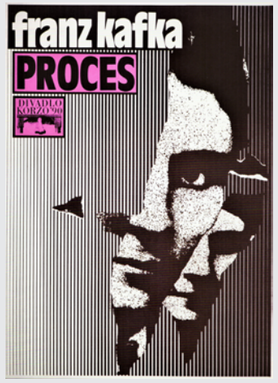

Ukážky z tvorby Milana Veselého: plagát Soirée (1969), Vtáčkovia, siroty a blázni (1969), Tajomný ostrov (1982), Franz Kafka: Proces (1990). Foto *Slovart*

Legendárna tvorba Milana Veselého

Nina Veselá-Cohen, Mária Rišková: Milan Veselý – Plocha a priestor v dizajne. Bratislava: Slovart, 2020

Linda Nagyová

Mnohé výstavy, knihy, divadelné a filmové plagáty nesú nezameniteľný rukopis **Milana Veselého** (1939 – 2015). Konečne o jeho diele vyšla monografia, ktorá bohato zachytáva nielen jeho tvorbu, ale i vývoj slovenského grafického dizajnu.

Knižný výber toho najlepšieho z diela **Milana Veselého** uzrel svetlo sveta na konci roka 2019, päť rokov po jeho smrti. Monografia má názov ***Plocha a priestor v dizajne***. Na jej tvorbe sa zúčastnil rad významných autorov: dcéra výtvarníka, grafička **Nina Veselá-Cohen,** riaditeľka Slovenského centra dizajnu **Mária Rišková** a kunsthistorik **Bohumír Bachratý**. O práci Milana Veselého pre Múzeum Židovskej kultúry napísal jeho riaditeľ **Pavol Mešťan**, pár slov pridal filmový režisér **Dušan Hanák**. Všetci boli blízkymi spolupracovníkmi či priateľmi Milana Veselého. Monografia je pestrým sumárom celej Veselého tvorby a okrem jeho výtvarných aktivít je popretkávaná aj obrazmi z detstva a rodinného života. Na vyše štyristo stranách tak získame prehľad o žánrovej mnohorakosti prác výtvarníka, ktorá nám doslova vyrazí dych.

Ilustrácie verneoviek

Máte doma v knižnici knihy ako *Dvadsaťtisíc míľ pod morom*, *Päť týždňov v balóne*, *800 míľ po Amazone* či *Cesta okolo sveta za osemdesiat dní* od spisovateľa **Julesa Verna**? Verneovky začali na Slovensku vychádzať v edícii Mladé letá začiatkom sedemdesiatych rokov minulého storočia. Postupne ich vyšlo tridsaťštyri a grafický dizajn a ilustrácie v nich vytvoril Milan Veselý. Pri ich tvorbe sa inšpiroval dielami Verneových súčasníkov, francúzskych kresliarov **Édouarda Riou** a **Henri de Montaut**. Milan Veselý k týmto knihám povedal: „Pre Mladé letá som robil veľa grafických úprav knižiek. Veľa som v tom období vystavoval a v Kanade som pripravoval výstavu na zaujímavú tému s názvom *Svet vynálezov*. Robil som tam nosnú, vstupnú časť – koláž z verneovských diel. Bola tam predstavená konfrontácia verneovských fantázií s reálnym životom. Pri tejto príležitosti ma vydavateľstvo oslovilo, či by som nechcel ilustrovať všetky pripravované verneovské knižky. Na začiatku sme sa bavili iba o niektorých. Skončilo sa to napokon tak, že som ich ilustroval tridsaťštyri. Niekedy aj tri knižky za jeden rok.“ (s. 75) Spolupráca s vydavateľstvom trvala až do roku 1991.

Hra písmen

Veselý však neilustroval len romány Julesa Verna. Pripravil grafický dizajn desiatok kníh pre rôzne slovenské vydavateľstvá. V monografii sa nachádza výber z nich: *Tisíc a jeden vtip* od Jána L. Kalinu (Obzor, 1969), *Žena pri okne* Helfrieda Schreitera (Smena, 1977), *Nebezpečné roky* Dacie Marainiovej (Slovenský spisovateľ, 1965). Vytvoril aj grafický dizajn edície Eva a edície Štafeta pre vydavateľstvo Smena (70. a 80. roky). Podieľal sa, napríklad, aj na vizuálnom stvárnení kníh režiséra **Dušana Hanáka** *Záznamy a odkazy* (Petrus, 2006) a *3 scenáre* (Lika Klub, 2008). Graficky výnimočná je kniha **Tomáša Janovica** *Od ucha k (d)uchu* (Tatran, 1987), ktorá je „príkladom kompozičnej hry a skladby písmen, slov, viet a ich zalomenia na stránke aj dvojstránke“. (B. Bachratý, s. 47)

> *Skončilo sa to napokon tak, že som ich ilustroval tridsaťštyri. Niekedy aj tri knižky za jeden rok.*

Priestor a plocha

Samostatnou a možno aj najväčšou kapitolou v diele Milana Veselého je práca pre rôzne výstavy. Jeho návrhy na výtvarno-priestorové riešenia boli invenčné a moderné. Pre tento typ umeleckej práce mal cit a pomerne rýchlo sa v oblasti etabloval. Na prvých výstavách participoval ako mladý, ešte len devätnásťročný. Podieľal sa na riešení niektorých častí výstavnej grafiky a typografie pre svetovú výstavu *Expo ´58* v Bruseli. Účasť Československa na tomto podujatí patrila k najväčším úspechom krajiny v dejinách Expa. Pavilón získal najvyššiu cenu – Zlatá hviezda, a ďalších trinásť významných ocenení. Ocenený tu bol aj film **Karla Zemana** podľa románu Julesa Verna *Vynález skazy*.

Medzinárodná súťažná prehliadka umeleckých ilustrácií detských kníh *Bienále ilustrácií v Bratislave* (BIB) je jednou z najstarších a najprestížnejších akcií tohto druhu. Diváci ju mohli prvýkrát navštíviť v roku 1967. Mladý výtvarník Milan Veselý vtedy vyhral súťaž na plagát a obálku katalógu a keďže prejavil veľký talent a profesionalitu, spolupracoval s BIB aj v ďalších rokoch. Motív štylizovaného jablka potom obmieňal počas viacerých ročníkov.

Vyše 440-stranová kniha mapuje 58 rokov umeleckej práce Milana Veselého – od dizajnu kníh a plagátov až po tvorbu výstav a expozícií.

V sedemdesiatych rokoch bol Milan Veselý autorom pútačov a priestorových objektov mnohých výstav nielen v oblasti kultúry, ale aj priemyslu a poľnohospodárstva. Vytvoril výtvarné riešenia k výstavám *Agrokomplex*, *Incheba* aj *Inter*šport, k výstave odievania, doplnkov a bytového textilu *Trenčín – mesto módy* a postupne sa stal jedným z najlepších a najžiadanejších tvorcov výtvarných riešení. Medzi najvýznamnejšie patrila, napríklad, nová expozícia v Pamätníku SNP v Banskej Bystrici, ktorá v roku 2005 získala Európsku cenu za dizajn.

Divadlá a film

Pri listovaní knihou a jej bohatou obrazovou časťou si uvedomíme, aká žánrovo pestrá bola počas minulých desaťročí dramatická tvorba na divadelných doskách. Milan Veselý tvoril plagáty pre SND, ale aj pre menšie či malé divadlá. Keď Milan Lasica a Július Satinský hrali v Divadle na Korze, napríklad *Večer pre dvoch*, vymyslel výtvarnú podobu plagátov týchto titulov. Najviac ich však vytvoril pre Divadlo Astorka Korzo ´90, kde pôsobila jeho manželka, herečka Zita Furková. Na mnohých sa stala jeho múzou (*Kvarteto*, *Einsteinova žena*).

„Počas dvadsiatich piatich rokov existencie súboru vytvoril Milan Veselý nielen logotyp divadla, ale i návrhy plagátov, bulletinov, vstupeniek, pozvánok, letákov, materiálov k výročiam a výstavám. Ich počet rátame na stovky,“ približuje dramaturgička Divadla Astorka **Andrea Dömeová**. (s. 182)

Špeciálnou kapitolou v diele Milana Veselého sú filmové plagáty. V monografii nájdeme bohato zastúpenú tvorbu k filmom **Juraja Jakubiska** *Nevera po slovensky*, *Vtáčkovia, siroty a blázni* aj *Zbehovia a pútnici*. Vytvoril takisto plagát k filmu **Alaina Robbe-Grilleta** a **Martina Holého** *Muž, ktorý luže* a k množstvu slovenských filmov, pričom nie raz platilo, že plagát bol lepší ako samotný film.

Holokaust

Epilógom výstavníckej tvorby Milana Veselého je jeho dlhoročná spolupráca s *Múzeom židovskej kultúry*. Začala sa v roku 1993 a predstavovala veľké množstvo zákaziek na tvorbu expozícií, katalógov či rôznych objektov. Vrcholom sa stala koncepcia *Múzea holokaustu* v rekonštruovanom objekte bývalého pracovného tábora v Seredi, ktoré patrí pod Slovenské národné múzeum. Túto prácu na jednotlivých barakoch však Milan Veselý už nedokončil a v jeho diele pokračovala dcéra Nina Veselá-Cohen.

Monumentálna kniha *Plocha a priestor v dizajne* na ploche 440 strán dáva možnosť nahliadnuť do celoživotnej tvorby umelca, tvorby začínajúcej v druhej polovici dvadsiateho storočia a končiacej v nedávnej súčasnosti. Množstvo farebných doteraz nepublikovaných reprodukcií poskytuje vzácny obraz nielen o diele Milana Veselého, ale aj o dizajnérskych trendoch v knižnej tvorbe a výstavníctve, z ktorých mnohé tento umelec aj vytváral.

Mal zmysel pre absurditu aj písmená

Z rozhovoru s Dušanom Hanákom

Milan Veselý graficky upravil aj knihu filmového režiséra československej novej vlny **Dušana Hanáka** *3 scénáře* (2008, Lika Klub). Obsahuje scenáre k filmom *322*, *Obrazy starého sveta* a *Ružové sny*. Na obálke knihy dominuje fotografia maľby na stene – veľká blondína v dlhej čiernej róbe. Dušan Hanák stojí pri jej nohách. Ženská postava drží nad hlavou režiséra revolver.

Kedy vznikla táto snímka?
Fotografia vznikla začiatkom deväťdesiatych rokov v Los Angeles. Premietali tam *Obrazy starého sveta*, boli nominované na Oscara. Keď som sa s kolegom prechádzal po ulici, videl som túto veľkú dámu a on ma s ňou vyfotografoval. Milanovi sa fotografia zapáčila a použil ju vo dvoch variáciách. Bol majstrom vo výtvarne zaujímavom kombinovaní rôznych druhov písmen a mal aj zmysel pre absurditu a čierny humor.

Prečo sa práve ženská postava s kolt om nad vašou hlavou stala hlavným motívom prebalu knihy *3 scénáře?*
S Milanom sme si to nemuseli hovoriť, ale po zmene režimu bol zrušený zákaz premietania troch celovečerných filmov, ktoré som nakrútil v rôznych obdobiach normalizácie. Kedykoľvek ma mohli vyhodiť na ulicu. Takže to ohrozenie života revolverom sa netýkalo môjho pobytu v Amerike, skôr minulých rokov. Ale istotne by sa našli aj iné interpretácie.

(ln)

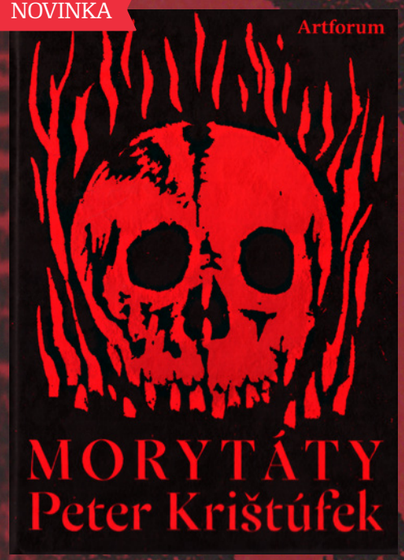

Peter Krištúfek a Dado Nagy. Foto *Peter Procházka*

Ilustrácie z knihy Morytáty. Autor *Palo Čejka*

MORYTÁTY z pozostalosti

Peter Krištúfek: Morytáty. Bratislava: Artforum, 2020

Dado Nagy

Dva roky po nečakanom odchode spisovateľa **Petra Krištúfka** sa na knižné pulty dostala jeho nová kniha. Zbierka trinástich poviedok poteší najmä milovníkov strašidelných a tajomných príbehov a je dôkazom celoživotného záujmu autora o hororový žáner.

Spisovateľ a režisér **Peter Krištúfek** si takmer celý život písal denník a veril, že vďaka pravidelnému zapisovaniu každodenných udalostí môže prežiť život intenzívnejšie a pochopiť, čo vlastne zažíva. O každom knižnom projekte, ktorý roky pripravoval, sme viedli dlhé rozhovory. Až na jeden. *Morytáty*. Zásadnejšej spomienke na ne vďačím hlavne svojmu fotodenníku. Pätnásteho júna 2009 sme s Petrom v Košiciach nakrúcali miniportrét výtvarníka **Borisa Sirku**. Jeho obľúbenou témou sú hororové a desivé motívy, ktoré výtvarne štylizoval na vysokej estetickej úrovni. Na Sirkových obrazoch vidíme stopy tajomných bytostí, unikajúcu ektoplazmu či iný náznak zmyslami ťažko zachytiteľného sveta. Večer po nakrúcaní mi Peter spomenul, ako svet Sirkových obrazov dokonale korešponduje s jeho pripravovaným projektom morytátov. Ďalej sa však k tejto téme obsahovo príliš nevracal. S výnimkou svojej predstavy o ich vizuálnej podobe.

Grimoáre aj kabala

Od istého času sa Petrove zberateľské záľuby skoncentrovali do zbierania starých kníh a rôznych obskúrnych tlačí. Okrem iného sa zaujímal aj o hermetizmus, alchýmiu, kabalu či staré grimoáre. V jeho počítači zostali fragmenty poslednej nedokončenej knihy *Splendor solis* (odkazujúcej na alchymistický spis **Solomona Trismosina**), ktorá mala byť venovaná jeho mame. Vzhľadom na šírku jeho záujmov v oblasti bizarných, tajomných a mierne morbídnych tém súvisiacich so smrťou sa dá povedať, že do knihy *Morytátov* iba trocha odlial a sústredil sa najmä na klasickejšie a ľudovejšie vrstvy rozprávania.

Jarmočné príbehy

Pojmom „morytát“ označujeme hrôzostrašnú historku, zvyčajne spojenú s vraždou a smrťou. Dejiny týchto ľudových „jarmočných príbehov“ siahajú až do stredoveku a ich cieľom bolo aktivizovať žánrovú pamäť na rôzne bizarné nehody, krádeže, úmrtia a vraždy. Je smutným paradoxom, že do tejto kategórie by zapadla aj predčasná Petrova smrť na prednom sedadle diaľkového autobusu.

Poviedková zbierka *Morytáty* vznikala postupnou sedimentáciou bizarných „krvavých motívov“ minimálne desať rokov. Autor svoj rôznorodý zdrojový materiál kreatívne spracoval, pričom deliaca čiara medzi zdrojom a fikciou postupne prestala existovať. *Morytáty* sú výsledkom konceptuálnej línie autorovej tvorby, zameranej na kreatívnu prácu s pramenným materiálom, ktorú si vyskúšal v *Atlase zabúdania*. Tentoraz nadväzuje na metódu spisovateľa a drevorytca **Josefa Váchala** a jeho inšpiráciu „krvavým románom“ ako žánrom brakovej literatúry.

Dizajnéri

Tento žánrový odkaz zachytáva aj vizuálna podoba *Morytátov*, o ktorú sa postaral ilustrátor **Palo Čejka** a najmä grafický dizajnér a dlhoročný autorov spolupracovník **Palo Bálik**. Veľkú pozornosť venoval najmä písmovému fontu. Samotný dizajn knihy však zostal na polceste medzi podobou klasických lacných zošitových morytátov s mierne vyšedivenou tlačou a umelecky štylizovaným knižným artefaktom. Pôvodný úmysel, že 100 limitovaných exemplárov dostane formu originálnejšej a luxusnejšej bibliofílie, sa bohužiaľ, nedočkal naplnenia. Štandardnú knihu od limitovanej odlišuje iba obálka s nie príliš kvalitnou tlačou.

> *„Kto by čakal, že život bude mať predvídateľné pravidlá, je blázon.“*
>
> *Peter Krištúfek*

Bizarné historky

V knihe *Morytátov* nájdete bizarné historky spojené s čiernou a ľudovou mágiou, ale aj so slovanskou a židovskou mystikou, úryvky zo zápisníkov zabitých vojakov, krvavé príbehy o záhadných úmrtiach, baladické ľudové rozprávania, časti súdnych spisov, historické paradoxy spojené s likvidáciou nepohodlných politikov či monológy fantastických poverových bytostí. Rovnako sa tu vyskytujú odkazy na banálne krvavé vraždy z rôznych historických období – od baladických príbehov až po vraždy odhalené modernými kriminalistickými metódami.

Peter Krištúfek svoju zbierku príbehov zaplnil duchmi, utopencami, nekromantmi, dybbukmi či oživenými mŕtvolami. Niektoré texty majú prepracovanú štruktúru, iné zostali vo forme fragmentu a je otázne, či ich mal autor v pláne neskôr doplniť a dopracovať.

Koniec letného času

Asi najsilnejším textom celej zbierky je poviedka *Koniec letného času*, ktorá, paradoxne, neprináša žiadne bizarné úmrtie a je skôr poetickou reflexiou plynúceho času nášho života. Autor s nadhľadom naznačuje protirečivosť deliacej čiary medzi bytím a nebytím a ponúka viacero zaujímavých intertextuálnych presahov. Rozprávačom je vojak čakajúci v zákope počas prvej svetovej vojny. Do rúk sa mu dostáva zápisník mŕtveho desiatnika, ktorý mu pri transporte vypadol z vrecka. Rozprávača prekvapuje, akú „úľavu a vyslobodenie z tranzu bežných dní“ mu popri hrozbe neustálej smrti prináša toto zaznamenávanie bežných rutinných činností v zákopoch. Práve zachytávanie banálnych detailov večného kolobehu života a smrti vedie rozprávača k nadčasovosti.

Okrem *Morytátov* zanechal Peter Krištúfek vo svojej pozostalosti ešte rámcovú synopsu komixu *Bitkár* o zakladateľovi bojového umenia Krav maga Imim Lichtenfeldovi. Dokončenia tohto projektu sa ujala Petrova manželka Katarína a bude pravdepodobne jeho posledným vydaným dielom.

Dado Nagy (1970)
Moderátor a publicista, vydal *Slepačie polievky pre otrlých* (Sofa, 1996) a s Petrom Krištúfkom *Rota pomalého nasadenia* (LCA, 2006).

Poď sa so mnou báť

Peter Krištúfek: Morytáty
Bratislava: Artforum, 2020

Takto si predstavujem knihu strašidelných príbehov: malá, na prvý pohľad odpudivá a keď ju človek predsa len zoberie do rúk a začíta sa, hneď má chuť hodiť ju do plápolajúceho ohňa, aby sa nikomu nepovolanému nedostala do rúk.

Morytáty už z diaľky signalizujú, že ich obsah je neveselý až krutý. Umocňuje to aj obstarožný typ písma, ponuré obrázky a kombinácia červených strán s čiernou obálkou. Milovník hororov a mysterióznych príbehov sa však teší, pretože dostal trinásť poviedok od autora, ktorý mal žáner naštudovaný vo všetkých jeho podobách aj možnostiach. Nie je to žiadne prekvapenie: **Peter Krištúfek** azda ani nenapísal knihu, v ktorej by sme prvky hrôzy či tajomstva nenašli. *Morytáty* prezrádzajú ruku majstra: autor svoje texty zhutnil tak, že v nich nie je nič nadbytočné či zdĺhavé, majú pointu (často len tušenú) a temnú atmosféru.

V knihe mi chýba len jedno: edičná poznámka, vysvetľujúca, akou mierou úpravy texty prešli. Vzhľadom na to, že pochádzajú z pozostalosti autora, je to otázka oprávnená. Editor knihy **Viktor Suchý** mi vysvetlil, že vydavateľ necítil potrebu zaradiť edičnú poznámku, namiesto nej použili doslov grafického dizajnéra Pala Bálika o type písma použitého v knihe. Viktor Suchý: „Text *Morytátov* našla autorova manželka v jeho počítači. Riešili sme názov, pretože v slovenčine morytáty vlastne neexistujú a správne by tam malo byť mäkké i, čiže *moritáty*. Ale povaha textov nás doviedla k tomu, že sme použili zastaraný názov. Edičné zásahy boli štandardné, texty poznamenali len minimálne.“

Napriek textovej aj grafickej bravúrnosti predsa len zostáva pocit, že autor mal inú predstavu: veľkej antológie plnej bizarných tajomných príbehov, ktorú by vydal až vtedy, keby mal nazbieraných dosť poviedok. Určite by to bola najlepšia kniha Petra Krištúfka – *Morytáty* 2020 sú nádherné, ale je ich málo, príliš málo.

Dušan Taragel

Foto Society for Human Studies

Mali liptovskí kati veľa práce?

Miroslav Nemec: Od zločinu k trestu. Vývoj stoličného súdnictva na Liptove v 18. storočí. Ružomberok: Society for Human Studies, 2019

Oliver Zajac

Ako fungovali súdy v 18. storočí? Koľko stál súdny proces, aké tresty sa udeľovali a aké druhy zločinov sa najčastejšie trestali? Historik **Miroslav Nemec** prebádal archívy na Liptove a priniesol historický titul, prekypujúci novými poznatkami o kriminalite a súdoch na Slovensku z čias Juraja Jánošíka.

Kriminalita sa dlho vyhýbala hľadáčiku historikov. Od vzniku vedeckej historiografie v 19. storočí dominovali výskumu politické dejiny a vraždy. Krádeže a znásilnenia boli zaujímavé, len ak sa dotýkali panovníkov či vojvodcov. Obrat k radikálnejšiemu antropologickému výskumu nastal až v priebehu minulého storočia. Zaslúžili sa o to najmä francúzski historici – známa je tzv. Škola Annales. Vedecký prístup k analýze fenoménu kriminality a disciplinizácie obyvateľstva však zrejme najväčšmi ovplyvnili práce iného francúzskeho autora, **Michela Foucaulta** (napr. *Dozerať a trestať*).

Historici na Slovensku

Obrat v slovenskom prostredí však prinieslo až minulé desaťročie. Prispela k tomu aj znovunadobudnutá možnosť našich historikov zapojiť sa do celoeurópskej či celosvetovej akademickej spolupráce, ktorej inšpiratívny potenciál radikálne prekračuje možnosti ideologicky zafarbenej uzavretej spoločnosti.

Čitateľ tak dnes môže siahnuť hneď po viacerých tituloch od **Tünde Lengyelovej**, **Diany Duchoňovej**, **Michala Duchoňa**, **Blanky Szeghyovej** a najnovšie aj od **Richarda Papáča** či **Miroslava Nemca**. Relevantný je aj predpoklad, že historických prác s podobným tematickým zameraním bude na slovenskom knižnom trhu pribúdať, keďže otázkam dejín súdnej praxe a trestných činov sa venuje dokonca niekoľko mladých slovenských historikov.

Jánošíkova éra

Kniha ***Od zločinu k trestu*** vychádza z autorovej dizertačnej práce a venuje pozornosť obom z vyššie uvedených fenoménov. Zatiaľ čo v prvej časti čitateľ prechádza dejinami stoličného súdnictva s prihliadnutím na pomery v Liptovskej stolici, druhá časť sa špecifickejšie venuje kriminalite, deleniu trestných činov, spôsobu ich dokazovania či formám trestu. Výskumný rámec je ohraničený geograficky – Liptovská stolica aj chronologicky – 18. storočie. Práve v tomto období pobehoval po lesoch a lúkach Liptovskej stolice aj najslávnejší slovenský zbojník **Juraj Jánošík**. Nemec, pochopiteľne, tento mýtizovaný fakt nemohol vo svojom texte obísť, pristupuje však k nemu rigorózne vedecky a na základe poctivého archívneho výskumu. Dokazuje, že Jánošíkova družina sa v skutočnosti v ničom neodlišovala od mnohých iných, ktoré v rovnakom čase brázdili stoličné územie. Krátky, ale o to interesantnejší príbeh mala napríklad aj družina Michala Mlynarčíka, prezývaného Vlk, ktorá lúpila aj v susednom Poľsku, kde okradla istého gazdu Folfasa. Lup si však zbojníci dlho neužili: *„Čoskoro bol zatknutý aj samotný Mlynarčík. Odsúdili ho na trest smrti lámaním na kolese.“* (s. 119)

Zaujímavou charakteristikou daného regiónu (aj keď v severouhorských stoliciach išlo o pomerne bežnú prax) bolo používanie kultúrnej slovenčiny, ktorá sa pre postavenie jazyka jednoduchého ľudu dostala aj do súdnych zápisov a protokolov z výsluchov jednotlivých svedkov. Nemec mnoho z nich cituje a dáva tak čitateľovi nahliadnuť do variabilnej podoby lokálneho jazyka.

> *Pavel Vrtich unikol v júni 1760 upáleniu na hranici len úplným priznaním, vďaka čomu bol len sťatý.*

Odsúdenie len s dôkazmi

Súčasná spoločnosť zvykne na vyšetrovacie techniky a súdnu prax minulosti nazerať s istým generalizujúcim dešpektom. Istotne, nasadenie španielskej čižmy v snahe získať priznanie alebo trest smrti vykonaný lámaním na kole by v humanistických podmienkach 21. storočia skutočne neobstál. Nemec však tento obraz mierne napráva: *„Už od stredoveku sa zaužívalo, že obvinený mohol byť odsúdený len na základe priamych dôkazov.“* (s. 80)

Mučenie sa síce považovalo za legitímny spôsob získania priznania, sudcov však ani zďaleka nemožno vnímať ako tých, ktorí bez mihnutia oka posielali ľudí na šibenicu. Ako uvádza Nemec, dokonca aj v prípade odsúdenia často opomínali literu zákona a v záujme páchateľa nariaďovali inú formu trestu: *„sudcovia sa pri vynášaní rozsudkov ich presného znenia* [zákonov] *pridržiavali len málokedy. Ak by tak totiž robili, v stolici by sa vykonalo omnoho viac popráv.“* (s. 62) Liptovskí kati, ktorých si stolica zvykla väčšinu storočia vypožičiavať, resp. ktorí zvykli slúžiť na viacerých miestach, sa na nedostatok práce sťažovať nemohli; väčšmi sa však venovali mučeniu či opatere uväznených, než samotným popravám.

Ak už naozaj došlo na vykonanie rozsudku smrti, Liptovská stolica si v ničom nezadala s dnešnými umeleckými stvárneniami, plnými násilia a hrôzy. Napríklad **Pavel Vrtich**, obvinený z opakovaného pohlavného styku s niekoľkými kobylami, unikol v júni 1760 upáleniu na hranici len úplným priznaním. Vďaka tomu bol najprv sťatý a až následne bolo jeho mŕtve telo spoločne s pobitými inkriminovanými kobylami spálené. Upálenie sa totiž vtedy vnímalo ako *„očisťujúci trest, keď sa spoločnosť snaží očistiť od osoby previnilca a aj jeho skutku tým, že ho úplne vymaže z povrchu zemského.“* (s. 103)

Metodologická výzva do budúcna

Vyššie uvedené citáty pravdivo odhaľujú charakter knihy, ktorá stimuluje fascináciu zločinom. Možno je na škodu veci, že Nemec neprekročil tieň archívnych dokumentov (pochvalne treba uznať, že ich spracoval enormné množstvo) a vyššie spomínané kultúrno-antropologické prístupy k historickému výskumu nevyužil naplno.

Len jediný raz je v knihe citovaný Foucault, rovnako marginálne sú reflektované aj práce českej historičky **Daniely Tinkovej**, ktorá je v česko-slovenskom jazykovom priestore zrejme najfundovanejšou odborníčkou na sociálno-antropologické bádanie fenoménu kriminality v ranom novoveku. Texty iných historikov a historičiek, ktoré mohli byť inšpiráciou pre inovatívny pohľad za prameň (slovami Marca Blocha nazerajúce na to, čo historický prameň pôvodne nechcel povedať), zostali rovnako nevyužité. Téma disciplinizácie obyvateľstva pritom ponúka celý diapazón rôznych atribútov, ktoré by mohli byť predmetom komplexnejšieho exkurzu.

Potenciál autora

Na druhej strane, autor si sám zvolil cieľ spracovať dejiny stoličného súdnictva a kriminality *ad fontes* a naplnil ho na úrovni, ktorej výsledkom je historický titul, prekypujúci novými poznatkami. Už to samo osebe je úctyhodný výkon. Ako svedčia aj komentáre od recenzentov práce, kniha Miroslava Nemca je veľkým prínosom a vypĺňa doterajšie biele miesta regionálnych dejín. Po uskutočnení takéhoto dôkladného a poctivého základného výskumu sa možno autor v budúcnosti zameria aj na uvedené sociálne či antropologické kvality danej témy. Potenciál i znalosti na to určite má a na čitateľa by tak čakala hádam ešte interesantnejšia nadstavba ku kvalitne položeným základom. Práve za tie totiž možno monografiu *Od zločinu k trestu* bezpochyby označiť.

Mgr. Miroslav Nemec, PhD. (1988)
Historik a publicista. Výskumu kriminality v 18. storočí sa venuje už viac ako desaťročie. Má za sebou viacero vedeckých štúdií a konferenčných výstupov doma aj v zahraničí. Je zostavovateľom zborníka vedeckých príspevkov **Zbojníctvo na Slovensku**.

Mgr. Oliver Zajac
Historik a publicista, pracuje v Historickom ústave SAV v Bratislave.

Ženská stopa v našich dejinách

Ján Golian, Rastislav Molda a kol.: [Ne]Obyčajné príbehy žien. Ružomberok: Society for Human Studies, 2019

Autorský kolektív ôsmich slovenských historičiek a historikov pod editorskou taktovkou **Jána Goliana** a **Rastislava Moldu** sa podujal na prínosnú a pochvalnú úlohu: v spoločnej kolektívnej monografii predostrel historické príklady ôsmich žien, ktorých osudy poznačili chod našich dejín: **Anna Jurkovičová Hurbanová**, **Božena Kutlíková**, **Johana Miloslava Lehotská**, **Ružena Anna Houdeková**, **Bohdana Škultétyová**, **Sidónia Sakalová**, **Mária Gulovichová** a **Mária Rázusová-Martáková**.

Spomínaný zoznam si zaslúži, pochopiteľne, viac než len osem mien. Počet žien, ktoré boli v historickej spisbe dlhodobo opomínané, je obrovský. O to väčšmi treba oceniť každú snahu zaplniť tieto prázdne miesta. Navyše, ako píše vo svojom recenznom posudku **Ľuboš Kačírek**, týchto osem osudov možno do istej miery vnímať ako *pars pro toto* mnohých žien.

Zaujímavá je heterogenita vybraných postáv. S výnimkou *ženskosti* akoby osem vybraných žien nič nespájalo. Editori sami vyjadrili úmysel takéhoto kroku: vďaka nemu sa ich kniha odlíšila od bežného prístupu analýzy homogénnej sociálnej skupiny a umožnila sledovať osudy vybraných žien v šírke križovatiek ľudského života. Čitatelia tak majú možnosť sledovať osud manželky národovca, literátky či ženy, ktorá sa svojou húževnatosťou a charakterom dokázala presadiť aj vo svete, ktorý sa dovtedy vyhraňoval svojou mužskosťou.

Benefitom publikácie je popularizačná rovina, vďaka ktorej sa môžu čitatelia oboznámiť s fenoménom feminizácie spoločnosti na základe výsledkov seriózneho historického výskumu bez nevhodných ideologických vsuviek, ale zároveň ponúka aj inšpiratívnu rovinu založenú na skutočnom príklade výnimočných žien.

(oz)

Veronika Dianišková. Foto *Soňa Uriková*

Pocta tajomstvám

Veronika Dianišková: Pirátske rozprávky
Ilustrovala Jarmila Džuppová. Levoča: Modrý Peter, 2020

Petra Baďová

O tom, že tajomstvá majú zostať tajomstvami, vedia svoje aj postavy z príbehu **Veroniky Dianiškovej**. Jedno tajomstvo si teraz prezradíme – v nenápadnej útlej knižke ***Pirátske rozprávky*** je ukrytý poklad. Ako ho objaviť?

Najväčšie tajomstvá sú v klasických rozprávkach často späté s čímsi najmenej nápadným (s ošúchanou lampou, so starými čižmami, píšťalkou a pod.). Uveriť tajomstvu znamená pre protagonistov risk – vyberajú si zdanlivo nevýhodnú možnosť, naoko najmenej hodnotnú vec (zošívaný plášť, deravý mešec, najstaršieho koňa). Tajomstvo predstavuje kľúč k dobrému rozhodnutiu, k odomknutiu čarovných schopností predmetu, k splneniu úlohy, k spokojnému životu. Odkrýva potenciál v zdanlivo nepoužiteľnom.

V ***Pirátskych rozprávkach*** nejedno tajomstvo odovzdal starý otec svojej vnučke. Jedenásťročné dievča sa dozvedelo, že má pirátsky pôvod, a dom, v ktorom žijú, nie je dom, ale loď. Od deduška dostalo mapu s ostrovmi, ktoré môže objaviť, ak sa vydá na plavbu. Starý otec (archetyp múdreho starca) svoju vnučku naučil privolať Čaro, ktoré umožňuje umývať podlahu v kajute namiesto obyčajnej kuchyne, premeniť netopiera na čajku, cítiť morský vánok v uzavretej izbe, vidieť „za“. Než sa do tajomstiev rozprávok trochu ponoríme, pozrime sa, kto za nimi stojí.

Poetka a maliarka

Veronika Dianišková je autorkou viacerých zbierok poézie (*Labyrint okolo rúk*, 2007; *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh*, 2014; *Správy z nedomovov*, 2017), *Pirátske rozprávky* sú jej prvým prozaickým dielom. **Jarmila Džuppová** je maliarka, ilustrovaniu kníh sa nevenuje. Jej maľby sú však späté so slovom úplne prirodzene (vystavené obrazy niekedy dopĺňajú časti autorkiných denníkov). Tvorbu oboch autoriek charakterizuje prelínanie realistického a surrealistického, hlboký ponor do vlastného prežívania, perspektíva dívania sa na predmet alebo situáciu zvonku i zvnútra.

Džuppovej uvoľnený rukopis, švih vedenej línie, práca s prítlakom dodávajú ilustráciám sviežosť a navodzujú dojem spontánnosti až živelnosti. Sloboda sa prejavuje aj v používaní raz čistej kresby, inokedy kresby s maľbou či kombinácie kresby, maľby a koláže. Základom každej z dvadsiatich ilustrácií je však kresba.

Voľnosť charakteru kresby je spútaná grafickou úpravou publikácie. Ilustrácie sú často poslušne zarámované v obdĺžnikových plochách na inofarebnom pozadí strany, akosi izolované, do textu vizuálne nezasahujú. Za grafickým dizajnom knihy stojí **Jakub Milčák**. Naznačuje čitateľom takéto grafické riešenie (kombinujúce spontánnosť a upätosť, emocionalitu a racionalitu, chaos a poriadok) čosi z jej obsahu?

Paralelné svety

Obálka *Pirátskych rozprávok* nie je okázalá. Knižka má mäkkú väzbu a modrý prebal s kresbou na žltom pozadí, ktorá pôsobí (aj vďaka zvolenému formátu knihy, veľkosti a umiestneniu titulnej ilustrácie) ako vineta, štítok na zošite (či lodnom denníku).

Text síce formu denníkových zápiskov prvoplánovo nemá, predsa však denník evokuje. Niekedy sa javí ako lodný, plný nevšedného dobrodružstva, inokedy ako bežný denník zachytávajúci udalosti každodenného života detskou optikou. Tajomstvo záznamu *Pirátskych rozprávok* pozná iba rozprávačka a jej starý otec.

Titulná ilustrácia na obálke zobrazuje dve lode, medzi ktorými je natiahnutý lanový most a provy oboch lodí ukončujú dračie hlavy. Komunikujú medzi sebou, pôsobia ako stará loď a jej mláďa, navodzujú dojem dôvernosti a zároveň perspektívu detského hrového sveta. Sú zobrazené ako detské hračky s plachtami z papiera alebo kúskov látky.

Svet, v ktorom sa dom občas premieňa na loď Orlicu, tvoria starí rodičia, matka so štyrmi dcérami, otec cez víkend, dve mačky a jeden pes. Na Orlici sa plavia predovšetkým štyri sestry. Vtedy sú pirátkami. Majú pseudonymy, chcú pôsobiť nebojácne a nezraniteľne, budujú si imidž tvrdej škrupiny. Sú aktívne (neštylizujú sa do rolí pasívnych princezien), občas sa medzi sebou pohádajú aj chalansky pobijú, ale zostávajú na jednej lodi. Do svojich vôd vpustili iba plachetnicu Plešatica zo susedstva, pretože jej posádku tvorí kamarátka Dora.

Ilustrácie (v súlade s introspektívnym ladením rozprávania príbehu) neponúkajú obrazy tvárí postáv. Dievčatá sú zobrazené staršie, ich pirátska identita je nejasná. Rozprávačka zastupuje nevďačnú rolu najstaršej zo sestier, od ktorej sa očakáva zodpovednosť aj obetavosť.

Keď sú dievčatá pirátkami, sú sebestačné, nemajú strach ponoriť sa do hlbín mora, nezľaknú sa rozbúrených vĺn či praskania Orlice. Komunikujú so živlami, zvieratami, vecami aj fantazijnými bytosťami (Vetriskom Klebetiskom, morským prúdom Silomírom, spadnutou hviezdou, veľrybami, loďou, morskými pannami atď.). Ich pirátska loď Orlica je však ostrá a výbojná iba naoko, v skutočnosti je to nespútaná plachetnica žijúca v súlade so svojím okolím. A v ešte skutočnejšej skutočnosti je to nehybná poschodová posteľ v detskej izbe, priestor pod stolom ohraničený prevísajúcim obrusom, útulná „trucovňa“ v špajzi pod policou s vajíčkami.

V *Pirátskych rozprávkach* sa pôvabne prelína reálne zobrazenie sveta s magickým. Na možnosť dvojakého dívania sa na tú istú vec upozorňuje čitateľa už štruktúra obsahu – každá z dvanástich kapitol má dvojaký názov. Tenká hranica medzi fantazijným a reálnym, ale aj striedanie a miešanie drsnosti s nežnosťou, radosti so smútkom, pohybu s nehybnosťou, pocitu slobody a neslobody sa prejavuje aj vo vizuálnej podobe knihy. Striedajú sa v nej svetlé a tmavé stránky, biele a modré písmená, modrá farba oblohy, diaľavy, mora, pasivity, duchovna, melanchólie a žltá farba slnka, aktivity, radosti a bezstarostnosti.

Ilustrácie zobrazujú tenkú a priepustnú hranicu paralelných svetov výstižne – kresba je v niektorých častiach ostrá, dôrazná, tvrdá, inde rozmazaná, znejasnená, spochybnená.

Skrytý poklad

Domnievam sa, že kniha *Pirátske rozprávky* bude v detskej knižnici stálicou. Text aj ilustrácie sú vyskladané z viacerých vrstiev a možno sa k nim neustále navracať, odkrývať ich postupne, prenikať do hĺbky obsahu podľa aktuálnych schopností a potrieb dieťaťa. Niektoré z tajomstiev, ktoré zveril starý otec najstaršej vnučke, ostanú pre mladších čitateľov skryté, tí si však – na rozdiel od starších detských čitateľov – naplno vychutnajú opisy dobrodružstiev (napr. súboj žraloka s vetrom v žalúdku).

Obe autorky využívajú symboliku a metaforický jazyk prístupný aj deťom. Ilustrácie nie sú doslovným prekladom z jazyka textu do jazyka výtvarného, ale otvárajú čitateľom cestu k čítaniu skrytých obsahov.

Petra Baďová (1985)
Pracuje v Ústave literárnej a umeleckej komunikácie FF UKF v Nitre. Je autorkou publikácie *Existenciálna estetika vecí* (2016). Zaoberá sa estetikou krajiny, situácií a vecí a dejinami výtvarného umenia.

Autorka ilustrácií *Jarmila Džuppová*. Zdroj *Modrý Peter*

Veľryba medzi knihami

Rozprávka **Veroniky Dianiškovej** (je to vlastne jedna rozkošatená rozprávka – vzťah sestier a predstavivosti) sa ponára do tých „starých dobrých“ čias, keď šikovne napísané nielen námornícke dobrodružstvo „žblnkalo“ priamo pri uchu čitateľa a slovo bolo dychvyrážajúco napínavé. Autorke sa podarilo uzamknúť neohraničenosť reality a fantázie do jedného domu, jednej rodiny, do jedného dedičstva z dedka na vnučku. Abstraktná premena domu na loď je tu zrozumiteľná, prirodzená a nevyvoláva v detskom čitateľovi žiadny scudzujúci pocit. Jednoducho tomu veríme cez ja-rozprávanie hlavnej hrdinky, najstaršej spomedzi sestier-pirátok. Ako to Veronika Dianišková docielila? Najprv nám dopriala pocítiť vlny, morský vzduch, radosť z dobrodružstva, a keď sme po pár stranách zistili, že nie sme na mori, nemáme pod nohami drevenú palubu lode, umožnila nám retrospektívnym rozhovorom najstaršej pirátky a jej dedka nezúfať si, lebo to dobrodružstvo aj tak môže prísť znovu. Veď „košaté jablone sú veľryby a jabĺčka sú malé rybky. A tá jedna jediná popínavá ruža je jedna z morských panien. Na ostatné už prídete samy, oceán je plný všakovakých bytostí, nemôžem ti všetko len tak prezradiť.“ (s. 19)

Text a kniha sú však rozličné „entity“. Text Veroniky Dianiškovej je výborný (ktovie, či ešte taký vzácny rukopis o dievčenských dobrodružstvách zakotví v mailových schránkach vydavateľstiev), jeho spracovanie do knižnej publikácie už neo(c)hromí. Paperback neprekáža, ani neukracuje nič zo serióznosti jej rozprávok, modrá farba taktiež neprekáža, ani to, že je prvým obrazovým plánom pri pojme voda, ale prekáža čierny nadpis (a ešte kurzívou) na modrom. Ani ilustrácie nenadchnú. Neumožňujú plynulý chod medzi textovým a vizuálnym materiálom. Sú akoby len nálepkami prilepenými v tom nesprávnom zápisníku. Text *Pirátske rozprávky* by „utiahol“ výraznejšie, podmanivejšie ilustrácie. Je dostatočne impresívny a neklišeovitý. Minimalistická kresba v tomto prípade nepodčiarkuje citlivosť a sugestívnosť celého príbehu.

> *Autorke sa podarilo uzamknúť neohraničenosť reality a fantázie do jedného domu, jednej rodiny, do jedného dedičstva z dedka na vnučku.*

A komu sa teda bude dobre čítať? Malým, veľkým i najväčším deťom. Pretože tu ide o veľa. O rozprávku, ktorá našla fantastický pomer patetickosti, (ne)gýčového morského dobrodružstva, nápaditého tajomna a vážnych i pozitívnych rodinných konštelácií. O rozprávku, ktorá môže ustáť konkurenčný boj na trhu s detskými knihami, aj napriek nie tak atraktívnym kresbám pre detské oči. Pretože kultivovane a čisto napísaných príbehov o vytváraní si vlastného sveta vnútri domova naozaj nie je veľa.

Dominika Petríková

Foto *Dominika Madro*

O žánroch vedecky a s láskou

Tomáš Horváth:
Medzi invariantom a idiolektom.
Detektív, dobrodružstvo, des
Bratislava:
VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020

Juraj Malíček

„Nie som literárny vedec, ba čo viac, nie som výborný a renomovaný literárny vedec, ktorým je **Tomáš Horváth**," tvrdí Juraj Malíček. Aký je pohľad estetika a autora textov o popkultúre na literárno-vedeckú monografiu o žánroch? Ako Malíček prečítal Horvátha?

Model humanitnej, respektíve spoločenskej vedy, ktorý reprezentuje Horváthovu monografiu ***Medzi invariantom a idiolektom. Detektív, dobrodružstvo, des***, je mi bytostne cudzí. Je fascinujúci, to áno, zároveň však uzatvorený sám do seba v tom zmysle, že ukazuje humanitné vedecké poznanie ako také, so sotva odčítateľným významom pre niekoho, kto by hľadal jeho praktický, pragmatický účel. Jednoducho nedisponujem odbornými kompetenciami na to, aby som o Invariante a idiolekte písal z inej ako čitateľskej, priamo laickej pozície.

Horváthovi je rozumené, môže byť rozumené, ak čitateľ disponuje podobnou vzdelanostnou bázou, ale text môže pôsobiť aj rovnako tajomne, ako keby sa venoval, napríklad, metalurgii.

A teraz by mala nasledovať pasáž o metodológii vedy, o takej zvrátenej, absurdnej a nepresnej interpretácii logického pozitivizmu, ktorá odsúdila humanistiku na hľadanie svojich vlastných abstraktných objektov. Veda a teória už nie sú synonymá a tak ďalej a vzhliadame k experimentu i na miestach, kde jednoducho nie je možné vymedziť štatisticky relevantnú vzorku.

Príliš vysoká miera abstrakcie? Ani nie, vôbec nie, nie vo vzťahu k predmetu úvodnej, otvárajúcej kapitoly Horváthovej monografie, ktorej deklarovaným účelom je vytvoriť metodologický rámec pre to, čo bude nasledovať, pre nádherné analýzy a interpretácie konkrétnych literárnych textov.

V poriadku, je to veda

Vzťah jazykovedy a literárnej vedy je o hľadaní paralel. Kritériom pravdivosti je vzájomná kompatibilita premenných textov a ich súvzťažnosť s autorovým výkladom. Prirodzenou súčasťou je i argumentácia odkazom na autoritu renomovanú v odbore, odboroch (Eco, Genette, Grabiński, Saussure, Todorow etc.).

Roland Barthes definoval idiolekt „ako singulárnu konfiguráciu rôznych lexík,[10]" (s. 10) pričom pravý horný index, tá maličká desiatka, ako to už býva zvykom, odkazuje k poznámke pod čiarou, čím sa potvrdzuje platnosť onoho výroku.

A to všetko preto, teda ak som porozumel správne, aby bolo možné aplikovať závery lingvistiky dotýkajúce sa fonetiky a fonológie aj na žáner ako predmet skúmania literárnej vedy.

Problémom, ktorý Horváth v úvodnej kapitole priam analyticky, až minuciózne skúma, je minimálne dvojdomá podoba literárneho žánru, respektíve žánrov ako medziodborových literárnovedných kategórií, ktorým síce celkom intuitívne rozumieme, ale iba vtedy, ak nenarazíme na takú ich podobu, ktorá má na jednej strane blízko k invariantnosti – čiže nemennosti a na druhej k idiolektu – personalizovaný jazyk v čo najsubjektívnejšom užití, čo je vulgárne zjednodušenie bez akéhokoľvek nároku na vedeckú presnosť či nebodaj pravdivosť.

Foto *Peter Procházka*

Tomáš Horváth (1971) je spisovateľom a literárnym vedcom. Pracuje v Ústave slovenskej literatúry SAV. Okrem iných mu vyšla publikácia venovaná detektívnemu žánru *Tajomstvo a vražda. Model a dejiny detektívneho žánru*. Je spoluautorom monografie *Autor a subjekt*.

Je nádherne subverzívny, takže čitateľ sa pokojne môže dozvedieť, že Vilikovský vlastne píše detektívky a Pavol Rankov modernú fantastiku.

Synkretická povaha úvodnej štúdie napísanej vysokým literárnovedným jazykom/hutným vedeckým štýlom ilustruje, že Horváth je maximálne erudovaný odborník, ktorý v tejto časti svojej monografie v žiadnom prípade neoslovuje laikov, príbuznosť disciplín sa síce postará o to, že Horváthovi *je rozumené*, môže *byť rozumené*, ak čitateľ disponuje podobnou vzdelanostnou bázou, ale text môže pôsobiť aj rovnako tajomne, ako keby sa venoval, napríklad, metalurgii.

To je však v poriadku, preto je to veda.

Idiolektické eseje

A potom sa začína skvelá knižka, ktorej lektúra už nie je nepodobná lektúre beletrie, alebo nemusí byť, a ktorá v štyroch tematicky vymedzených častiach združuje 17 autonómnych štúdií venovaných konkrétnym podobám štyroch literárnych (meta)žánrov, pričom nejde o bezpríznakové štúdie – teda na výsosť teoretické texty zbavené osobitosti, ale naopak, ide o idiolektické eseje, v ktorých Horváth čitateľa tak celkom obyčajne vzdeláva, rozširuje mu obzory, vstupuje s ním do pomyselnej diskusie o relevantných autoroch a dielach, pričom je nádherne subverzívny, takže čitateľ sa pokojne môže dozvedieť, že **Vilikovský** vlastne píše detektívky a **Pavol Rankov** modernú fantastiku.

Tri z predmetných žánrov sú akosi obsiahnuté v názve monografie, detektív odkazuje na detektívny žáner, dobrodružstvo na široko vymedzenú dobrodružnú literatúru, des na horor a posledná kapitola, ktorú by sme mohli považovať za svojráznu synestézu ako detektívky, tak dobrodružstva a hororu, je znova veľmi široko vymedzená vedecká fantastika; tu však už musíme byť mimoriadne opatrní, lebo ak nás Horváthova kniha o niečom poúča viac, ako o čomkoľvek inom, tak je to práve nespoľahlivosť žánrového zjednodušovania a redukcie.

Romantické a objaviteľské, bizarné a seriózne

Druhú časť, zastrešenú názvom *Štruktúry dobrodružstiev, dobrodružstvá štruktúr*, tvorí napríklad štúdia venovaná westernu či konkrétne tej jeho špecifickej a zároveň typickej podobe, ktorú reprezentuje **Karl May**, a štúdia o tom, aké dobrodružno-historické prózy písal **Jozef Miloslav Hurban**, čo je krásne už len pre ten romantický (čítaj k romantizmu sa viažuci) kontext. Ale platí aj druhý význam, teda prvý, romantické ako romantické, nie nevyhnutne súvisiace s romantizmom.

Proporčne i počtom štúdií najobsiahlejšia časť Horváthovej monografie, tretia, nazvaná *Texty*, v ktorých straší, je venovaná literárnemu hororu (znova v čo najširšom slova zmysle) a fascinujúca je tým, že môže mať až objaviteľský rozmer, zvlášť pre tých potenciálnych čitateľov, fanúšikov hororu, ktorí síce prisahajú na Kinga, Blocha, Bakera či Simmonsa, ale ich povedomie o koreňoch žánru sa začína i končí, ak vôbec, kdesi pri povinnej Shellyovej, H. P. Lovecraftovi a Poeovi. Lebo ak by práve títo čitatelia spoznali vďaka Horváthovi takého **Richarda Marsha**, nestačili by sa čudovať.

A tu sa dostávame na miesto, z ktorého je výhľad na Horváthovu knihu najkrajší. Ona to je vlastne svojho druhu poetika, miesto, kde sa stretá obskúrne, podivné, čudesné, pofidérne a bizarné s vysokým, renomovaným, etablovaným, serióznym a tak vôbec, a rodí sa dekadentné ako kvalita presahujúca všetky konvenčné predstavy o akejsi literárnej umeleckej hodnote. Legitímna literárna veda, ktorej súčasťou – a toto Horváth bez akýchkoľvek pochybností dokazuje – môžu byť aj romány podpísané Karlom Mayom či Richardom Marshom.

Literatúra zbavená predsudkov. Bolo by chybou nesiahnuť po vedeckej knihe pre predsudok, že obyčajný čitateľ jej principiálne nemôže rozumieť. Môže, treba premýšľať, ale môže a toto sa mi javí ako pointa. Nebývalo zvykom premýšľať o žánrovosti, ako o nej premýšľa Horváth. Niet knihy, nemôže byť, ktorá by nebola úžasnou, ak sa o nej skutočne premýšľa.

Juraj Malíček (1974) pôsobí v Ústave literárnej a umeleckej komunikácie FF UKF v Nitre, kde prednáša teóriu populárnej kultúry, dejín kinematografie a interpretácie filmového diela. Príležitostne publikuje – časopisecky, knižne aj online.

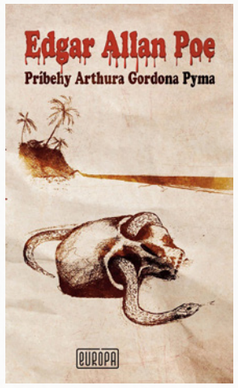

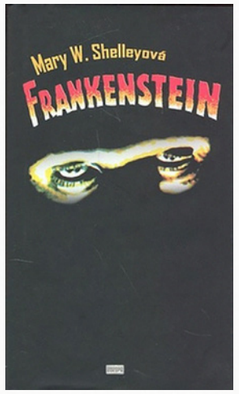

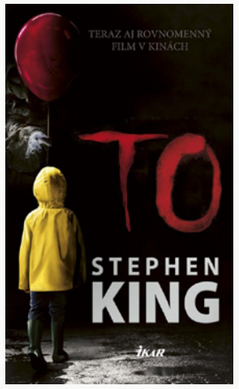

Mircea Cărtărescu. Foto *archív M.C.*

Foto *Tina Čorná*

Evanjelium podľa Cărtăresca

Mircea Cărtărescu: Solenoid
Preklad: Eva Kenderessy. Bratislava: OZ Brak, 2020

Tamara Mikulová

Právom sa dá hovoriť o odvahe prekladateľky Evy Kenderessy, aj o ambicióznosti vydavateľa OZ Brak, vďaka ktorým sa román ***Solenoid***, toto *opus magnum* rumunského spisovateľa **Mirceu Cărtăresca** dostáva až k nám.

Postihnúť ducha doby a stav vedomia, v ktorom sa ľudstvo práve nachádza, dokáže len málo autorov. A aj tí, čo to dokázali, sa stali slávnymi zväčša až *ex post*. To je aj prípad dnes slávneho, no za svojho života nedoceneného Franza Kafku.

Práve Kafka je autorom, na ktorého môžeme ako na orientačný bod ukázať, keď chceme priblížiť tvorbu rumunského spisovateľa **Mirceu Cărtăresku**. On sám sa k nemu otvorene hlási a cituje aj v monumentálnom románe ***Solenoid.***

Tvrdý oriešok

S Kafkom má Cărtărescu naozaj mnoho spoločného, rozhodne však nie osud nepovšimnutého umelca. Keď v Rumunsku v roku 2015 román vyšiel, autora doma už hodnú chvíľu považovali za najlepšieho súčasného spisovateľa. A Cărtărescov ohlas presiahol aj hranice Rumunska – jeho diela dosiaľ preložili až do 23 jazykov. Pritom prekladať Cărtăresca chce možno aj odvahu: má špecifický, takpovediac barokový štýl, charakteristický dlhými súvetiami. Pridajme k tomu fantazijnú obraznosť, evokovanú nespútaným prúdom slov, a pochopíme, že tento autor môže byť pre prekladateľa tvrdý oriešok. Navyše, Cărtărescu netrochári, jeho romány sú dlhočizné – *Solenoid* má v origináli takmer deväťsto strán! V slovenskom preklade však kniha nepôsobí nijako odstrašujúco, naopak, so zaujímavou obálkou v ružovom nádychu a s vydarenou grafickou úpravou na „len“ 517 stranách môže pôsobiť skôr príťažlivo.

Právom sa teda dá hovoriť aj o odvahe prekladateľky Evy Kenderessy, aj o ambicióznosti vydavateľa, vďaka ktorým sa toto *opus magnum* dostáva až k nám. Prekladateľka si pritom zmapovala autora už predtým, na menších plochách; naposledy, keď participovala na preklade jeho úspešnej zbierky poviedok *Nostalgia* (2016), ktorá v mnohých ohľadoch predznamenáva *Solenoid*. Na rozdiel od Kafku sa Cărtărescu popularity dožíva, ale nevedno, či si ju aj užíva. Jeho kafkovský hrdina v románe *Solenoid* totiž vysloví jednoznačný ortieľ: „Sláva je strata duše.“ (s. 170)

> *Náš hrdina musí podstúpiť strastiplnú cestu, na konci ktorej má byť buď zasvätenie, alebo šialenstvo.*

Isteže, toto konštatovanie patrí hrdinovi, ktorému vysnený vstup do sveta literatúry zhatí neúspešná poéma so symptomatickým názvom *Pád*, a to spečatí jeho osud zatrpknutého učiteľa rumunčiny na základnej škole v jednej robotníckej štvrti v Bukurešti, „najpokútnejšieho človeka na zemi“. (s. 33) S talentom večného rojka si predstavuje, že stretáva seba samého ako autora, ktorého život nabral iný smer, pretože vtedy, v literárnom krúžku, jeho poéma *Pád* nebola znevážená, ale s ňou zožal úspech a stal sa slávnym spisovateľom, blahosklonne rozdávajúcim autogramy. Toto hravé prepojenie s realitou robí z dnešného Cărtăresca *alter-ego* hlavného hrdinu *Solenoidu*, ktorým je tiež on sám, ale ten z minulosti.

Pramene živej vody

Jedna z mnohých rovín tohto metarománu spochybňuje otázku významu samotnej literatúry. Na to najlepšie slúži práve antihrdina, ktorého spisovateľský neúspech predurčuje písať *skutočnú* literatúru a nie fikciu, ktorá je preňho len „falošnými dverami na stenách literatúry“, falzifikáciou pravdivého sveta, lebo „žiadny román už svojou definíciou nemôže hovoriť pravdu, to jediné, na čom záleží, vnútornú pravdu života spisovateľa“. (s.126) A potom, pomaly, krúžiac vo veľkých oblúkoch, kdesi hlboko v útrobách hrubiznej knihy odrazu nad literatúrou vyhlasuje jednoznačný ortieľ: „Kniha musí byť evanjeliom.“ A na inom mieste: „Vedel som, že naozaj treba písať iba biblie, evanjeliá. A že najúbohejší osud na zemi má ten, kto používa svoju myseľ a hlas, aby vyslovoval slová, ktoré mu nikdy neboli diktované a vložené do úst: falošní proroci všetkých literatúr.“ (s. 256)

Asi sme zabudli podotknúť, že ak sa hrdina románu sám hlási ku Kafkovi, tak potom iba k jeho *Denníkom*. Lebo „jediné texty, ktoré hodno čítať, sú neumelecké a neliterárne, tie trpké a nepochopiteľné, ktorých autori boli blázni, aby ich napísali, a ktoré vyvreli z ich šialenstva, smútku a zúfalstva ako pramene živej vody“. (s. 170)

Aký zdanlivo paradoxný obraz – šialenstvo ako prameň živej vody! Ale výstižný pre nášho antihrdinu, ktorý je špecialistom v objavovaní pokladov na tých najnepravdepodobnejších miestach: v starých továrňach, márniciach, puklinách domu, ale predovšetkým v podzemí vlastnej mysle, vo vidinách a snoch, ktoré volajú po rozlúštení. Zaujíma ho temná a večne skrytá tvár sveta – v nej hľadá odpovede.

Napokon, tajomstvo Cărtărescovho osobitého štýlu písania pravdepodobne súvisí s jeho dlhoročným zaznamenávaním vlastných lucidných snov, z ktorých niekoľko reprodukuje práve v *Solenoide* ako dôležitú súčasť rozlúštenia hádanky života. Vlastne všetko v románe je písané so zreteľom na tú najvyššiu métu: prísť s finálnym dôkazom, že „všetko so všetkým súvisí a existuje v jednom pláne sveta“. (s. 183)

Cesta dovnútra

Solenoid posúva hranice literatúry, ale aj reality samotnej. V schopnosti uchovať si túto osobitosť je dielom nevídanej autenticity, pretože autor sa dôsledne drží hesla, že „skutočná cesta vedie dovnútra“. (s. 228)

Hrdina románu strávi plné desaťročie v zajatí literatúry, z čoho sa v istej chvíli zobúdza, aby vykročil do sveta v mene ideálu, pre ostatných dosť nejasného. Je to zároveň jeho spôsob, ako prekročiť realitu, ktorá je preňho *čistým, mrazivým strachom*, život mučiarňou a skutočnosť synonymom bolesti. A nečudo, veď všade panuje všeobecný rozklad – román sa odohráva za Ceaușescovej éry. Túto realitu hrdina odmieta prijať ako jedinú skutočnú.

Rozprávač nemoralizuje, nesúdi, skoro ako dieťa berie skutočnosť takú, aká je, veď sama sa odhaľuje v celej svojej groteskej obludnosti. Hlavné kulisy tvorí Bukurešť, ktorej topografia pred nami v bravúrnych opisoch naplno ožíva a spoluvytvára kafkovskú atmosféru románu. Protagonista trávi celú večnosť v električkách brázdiacich mesto (ak by mal mať román zvukový leitmotív, bolo by ním dozaista pískanie električiek), blúdi po chodbách základnej školy, kde ako učiteľ nikdy nevie nájsť svoju triedu a prichádza vždy po zvonení, opakovane sa stráca v monumentálnych chodbách policajného riaditeľstva, polikliniky, starej továrne a zakaždým dokonca aj vo vlastnom dome.

Takisto ako všetko ostatné, aj jeho dom sa stáva symptómom vyššej skutočnosti: je to dom– autoportrét, v ktorého základoch je zakopaná gigantická cievka – solenoid. Aj k tomuto domu hrdinu pritiahne osud, v súlade s jeho chápaním reality: „Nevolíš ju, naopak, ona si volí teba. Nehľadáš, naopak, ty si hľadaný.“ (s. 194)

Veľká tapiséria života

Princíp tejto *paranoidnej metafyziky*, ktorý sa vinie celým dielom, ponúka paralelu s iným autobiografickým románom, *Svätojánskou nocou* rumunského autora Mirceu Eliadeho, kde *znamenia* predurčujú ľudský osud, vopred vyšitý do veľkej tapisérie, a od ich dekódovania, *uvidenia* závisí nájdenie zmyslu života.

Podobne aj u Cărtăresca je prítomnosť určovaná spätným prúdom z minulosti, ale aj prúdom času, ktorý nám ide oproti z budúcnosti. A rovnako nie je definitívna ani minulosť. Mení sa podľa uhla pohľadu a imaginácia sa tu stáva regulárnym prostriedkom hľadania pravdy. Tak ako svetlo neexistuje bez tmy, aj umenie Cărtărescovej rekapitulácie spočíva predovšetkým v ponorení sa do tých najtemnejších miest. A náš hrdina nemá na výber – musí podstúpiť strastiplnú cestu, na konci ktorej má byť buď zasvätenie, alebo šialenstvo.

Cărtărescu ašpiruje na celistvosť nielen tým, že dôkladne preskúmava každučkú miestnôstku vlastného bytia, ale hlavne tým, ako prepája obe tváre sveta: sú to dva protiklady, ktoré len v spojení môžu podať pravdivý obraz duše vtesnanej do tela. *Solenoid* je vzácnym druhom nearanžovaného umenia, takého, čo dokazuje, že pravá autenticita vždy súčasne zrkadlí večnú a univerzálnu – archetypálnu rovinu.

Tamara Mikulová (1978)
Absolvovala štúdium rumunského a francúzskeho jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte UK a úspešne ukončila doktorandské štúdium na Ústave románskych štúdií na Karlovej univerzite v Prahe. V súčasnosti sa zaoberá waldorfskou pedagogikou.

Rumunská nádej na Nobelovu cenu

Mircea Cărtărescu (1956) je najúspešnejší a najprekladanejší rumunský autor, ktorý však rozhodne nepatrí medzi spisovateľský mainstream. Takto autora zbierky *Nostalgia* (Brak, 2016) a románu ***Solenoid*** (Brak, 2020), zatiaľ dvoch jeho kníh prístupných v slovenských prekladoch, uviedla autorka doslovu prvého titulu Jana Páleníková.

V čom tkvie literárne čaro tejto rumunskej nádeje na Nobelovu cenu, držiteľa všetkých národných a mnohých medzinárodných ocenení, spisovateľa, ktorý sa však vo svojich masívnych literárnych svetoch nevzdialil z rodnej Bukurešti a stredom jeho vesmíru bezostyšne nie je nikto iný ako on sám, autor, Mircea či malý Mirčišor?

Foto *Štefan Bučko*

Prekladateľka románu Solenoid Eva Kenderessy

> *V čom tkvie literárne čaro autora, ktorý sa nevzdialil z rodnej Bukurešti a stredom jeho vesmíru je on sám, Mircea?*

Cărtărescu začal svoje literárne vymeriavanie v 70. rokoch na Bukurešťskej univerzite, kde navštevoval básnický Pondelňajší krúžok, neskôr aj krúžok Omladina, kde sa zasa čítala próza. Výsledkom boli tri zbierky básní, ale aj prozaický debut v kolektívnej zbierke tzv. Osemdesiatnikov – *Desant 83*.

Jeho posadnutosť literatúrou sa naplno preukázala v ojedinelej veršovanej epopeji *Levant* (1990), v exkurze do historických štýlov rumunského básnictva a do dejín juhoeurópskeho areálu. Ešte rok pred jej vydaním sa Cărtărescu vymanil z tieňa svojej generácie: zbierka poviedok *Sen*, v ďalších vydaniach (doteraz desiatich a v prekladoch do takmer všetkých európskych jazykov) pod necenzurovaným názvom *Nostalgia*, sa stala bestsellerom aj kánonom ďalšieho literárneho desaťročia. Šedivá Bukurešť z čias budovania socializmu sa očami a zmyslami dieťaťa mení na miesto magickej iniciácie.

No nielen to, táto a aj ostatné prózy – román *Travesti* (1994), trilógia *Oslepovač* (1996, 2002, 2007), román *Solenoid* (2015), zbierka poviedok *Melanchólia* (2019) – vo svojej štruktúre dômyselne kombinujú úrovne filigránskeho opisu videnej skutočnosti s košatým, ale nikdy nie zbytočným rozprávaním príbehov. Táto rovina sa prirodzene a aluzívne stretá s úrovňou intertextuálnych presahov, pripodobnení k iným druhom umenia, s vhľadmi a výpožičkami z oblastí prírodných vied. A tieto sú zasa pre rozprávača odrazovým mostíkom k metafyzike, k svetu ideí, k hľadaniu úlohy literatúry, zmyslu existencie človeka vo svete.

Eva Kenderessy

Neuchopiteľný román

Andrej Belyj: Peterburg. Preložila Eva Maliti Fraňová. Bratislava: Európa, 2020

Natália Rondziková

O ***Peterburgu*** sa často dočítame, že je to kultový symbolický román a že **Andrej Belyj** je „ruský Joyce“. K odpovedi na otázku, prečo sa toto dielo zapísalo do kánonu svetovej literatúry, sa však v bežne dostupných zdrojoch nedopátrame. Dôvodom môže byť jeho mnohovrstevnatosť a komplikovaná história pozmenených vydaní.

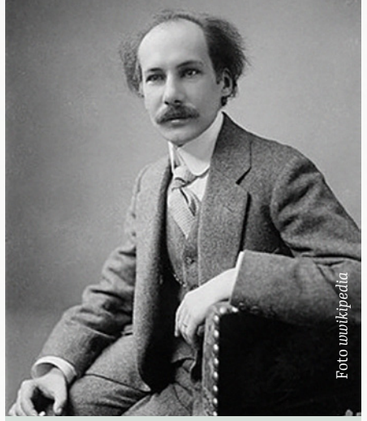

Andrej Belyj

Román *Peterburg* (prvé ruské vydanie vyšlo v rokoch 1912/1913) je kronikou dobových filozofických a estetických smerov, myšlienok a názorov, ktoré rezonovali na prelome 19. a 20. storočia a prvou svetovou vojnou. Badať v ňom vplyvy vtedy populárneho mysticizmu (teozofie či antropozofie), ale napríklad aj protižidovské konšpirácie. Do románu prenikli myšlienky Nietzscheho, Freuda, Wagnera a synkreticky doň autor zakomponoval aj nové trendy z výtvarného umenia a hudby. Kľúčom k pochopeniu románu je aj nevydarená revolúcia v roku 1905, počas ktorej sa odvíja dej. Inými slovami, kniha je náročná aj pre náročného čitateľa a vyžaduje si nielen znalosť historického kontextu, ale aj podstatný prehľad v dejinách filozofie.

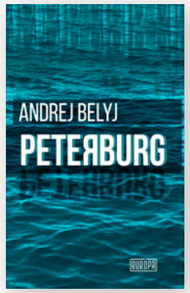

Na kostiach staviteľov

Ďalším znakom, ktorý robí *Peterburg* výnimočným, je spleť intertextuálnych literárnych odkazov. V ruskej literatúre sa aj v súvislosti s týmto románom hovorí o tzv. peterburských textoch. Ide o diela ruskej literatúry, ktoré rozpracúvajú motív peterburského mýtu, mesta s protirečivou podstatou. Na jednej strane tak stojí Peterburg ako honosný symbol imperiálnej moci, ktorý láka prísľubom slávy a bohatstva.

Neoblomná vôľa Petra I., ktorá zrodila toto mesto a neprestala inšpirovať ľudí, aby si v ňom splnili svoje sny, však zrodila aj pochmúrnu tvár peterburského mýtu. Hovorí sa, že Benátky severu stoja na kostiach svojich staviteľov, pretože pyšné mesto si vyžiadalo nespočetné ľudské obete. Miesto, ktoré sa malo stať oknom do Európy, sa zároveň spája s násilným potlačením ruských tradícií počas petrovských reforiem. V tomto duchu sa Peterburg zobrazoval ako pochmúrne mesto, ktoré svojich obyvateľov mení na bledé ľudské schránky alebo ich dokonca privádza do šialenstva. Belyj vo svojom románe priamo nadväzuje na tradíciu „peterburských textov“, posúvajúc mýtus do novej roviny cez modernistické apokalyptické videnie sveta. Opisuje ponuré mesto zahalené hmlou, ktorého obyvatelia sa menia na prízraky. Žltá farba vládnych a administratívnych budov symbolizuje chorobu, ktorá sa objavuje aj na tvárach Peterburčanov.

Pohnuté textologické dejiny

Ďalším dôvodom, prečo sa *Peterburg* bráni hladkej, priamočiarej interpretácii, je, že v podstate nemá originál. Román najskôr vyšiel ako príbeh na pokračovanie v literárnom almanachu, neskôr ako celistvé dielo vo viacerých pozmenených vydaniach. Na každom vydaní sa pritom podpísala vydavateľská politika, dobová cenzúra či nové myšlienkové smery, ku ktorým Belyj v čase upravovania svojho diela inklinoval. Pohnuté textologické dejiny románu písali aj preklady. Vzhľadom na komplexnosť diela – jeho dejinných, myšlienkových a estetických východísk – vychádzajú preklady *Peterburgu* často s poznámkovými aparátmi a inými paratextami, ktoré predstavujú akési barličky na pochopenie románu a zároveň upriamujú pozornosť čitateľa na vybrané roviny textu. Možno teda povedať, že preklady originál do istej miery (aj keď funkčne) splošťujú a vnucujú svojim čitateľom interpretáciu prekladateľa.

Rytmicko-eufonická zložka

Napríklad, prvé preklady tohto románu do anglického jazyka výrazne zanedbali rytmicko-eufonickú zložku textu, ktorá je preň charakteristická (ide o pomerne inventívnu rytmizovanú prózu), a miesto toho sa zamerali skôr na obsahové špecifiká a snažili sa čitateľom priblížiť ich kultúre vzdialené ruské reálie. Naopak, zrejme pre to, že slovenskému čitateľovi je ruská kultúra bližšia, rozhodla sa prekladateľka **Eva Maliti Fraňová** v poznámkach objasňovať len menej známe reálie. Okrem nich dopĺňa tretie vydanie aj kalendárium života a tvorby spisovateľa a doslov prekladateľky.

Rusko a Európa

Anglofónni prekladatelia často pochybujú, či román vôbec je preložiteľný. Jeho nové preklady vznikajú z nadšenia prekonávať nedostatky starších pokusov, no na konci práce zostávajú takmer všetci prekladatelia skeptickí. V tomto zmysle treba Evu Maliti Fraňovú pochváliť, že sa na túto prácu podujala. Román predstavuje dialóg nielen slovenskej a ruskej kultúry, ale aj dialóg Ruska a Európy. Aj keď Belyj dokázateľne vnímal Európu kriticky a neraz rozporuplne, jeho *Peterburg* (aj v slovenskom preklade) ukazuje, že Rusko a Európa k sebe neodmysliteľne patria.

Natália Rondziková (1992)
Interná doktorandka v Ústave svetovej literatúry SAV. Venuje sa dejinám prekladu ruských spoločenskovedných textov a prekladá literárne i audiovizuálne diela.

Cesta Heinem

Heinrich Heine: Cesta Harcem
Praha: Academia, 2020

Vincent Mihalkovič

Heinrich Heine – nemecký básnik a prozaik, predstaviteľ romantizmu, je aj autorom jedného z najslávnejších cestopisných textov nemeckej literatúry Harzreise. Pražská Academia v týchto dňoch vydala jeho starší preklad do češtiny pod názvom ***Cesta Harcem***.

M. D. Oppenheim: Heinrich Heine (1831)

Heinrich Heine sa narodil ako Harry Heine 13. decembra 1797 v Düsseldorfe v rodine židovského obchodníka s galantériou. Dúfal, že krst bude jeho „vstupenka do európskej kultúry“, ale reštrikcie sa dotýkali aj pokrstených Židov. Ako dôvody neskoršej emigrácie uvádza „muka osobních poměrů (Žid, kterého nikdy nesmyji)“. (s. 18)

Pre opakované konflikty s cenzúrou a iné dôvody, ktoré brzdili literárny vzostup, Heine v roku 1830 odchádza do Paríža, kde strávi väčšinu svojho života: „Až se Vás někdo zeptá, jak se tu cítím, řekněte mu: jako ryba ve vodě. Nebo ještě lépe, řeknete lidem, že když se v moři zeptá jedna ryba druhé, jak sa cítí, dostane se jí odpovědi: Jako Heine v Paříži!“ (s. 49)

Vydanie Academie sa vracia k prekladu Kamily Jiroudkovej z 50. rokov minulého storočia s prebásneniami slávneho českého lyrika Františka Hrubína. Aktuálna úvodná štúdia Štěpána Zbytovského zasadzuje Heineho život a tvorbu do kontextu dejín a prostredia, pričom zdôvodňuje a dopĺňa samotnú jeho cestu stredonemeckým pohorím Harz.

Kým je on a kto sú ľudia okolo neho

V ***Ceste Harcem*** Heine opísal iba časť svojej pešej túry. Nedozvieme sa o možno dôležitom dôvode cesty: o návšteve Weimaru a stretnutí s J. W. Goethem. Štúdia obsahuje listy a poznámky oboch zúčastnených. V jednom z nich ironizuje: „když jsem jej (Goetheho) navštívil a stanul před ním, podíval jsem se bezděky, zda po jeho boku neuvidím také orla s blesky v zobáku. Málem jsem jej už oslovil řecky…“ (s. 37)

Čítajúc som si začal obúvať Heineho topánky – topánky dvadsaťsedemročného študenta práv na univerzite v Göttingene, ktorý sa vydal na pešiu túru cez mestá Northern, Osterode, Clausthal-Zellerfeld, Goslar, cez najvyšší vrch pohoria Brocken do údolí riek Ilsa, Bode a Selke, aby som cestu prešiel ako vtedy on.

V epilógu Heine vraví o svojom diele ako o fragmente, do ktorého sú všité a harmonicky prepletené „pestré nitky“, náhle ukončené „jako by je přestřihly neúprosné nůžky sudiččiny“. (s. 145) Nielenže nepoznáme cieľ tejto jeho cesty, ale počas nej sa nestane žiadna významná udalosť či zvrat. Ich absencia vytvára pozadie, na ktorom vyniká Heineho rukopis.

Heineho cesta je dichotómiou oslobodenia a očistenia od meštiackeho sveta plného pretvárky a pokrytectva. Hovorí o tom, kým je on a kto sú ľudia okolo neho.

Ako na krosnách

Cesta Harcem obsahuje aj šesť básní. Niektoré z nich niektoré majú charakter „věčných dithyramb“ (s. 150) o prírode, láske, živote, iné sú veršovanými pamfletmi.

Heine akoby pracoval na krosnách – „v podstatě (jde) o hromadu sesbíraných hadrů“. (s. 23) Veľmi pozorne opisuje ľudí: „Obličej, to byla jen ústa mezi ušima, hruď bezútěšně pustá jako Luneburská pláň.” (s. 64) Pocity: „Byl jsem unaven jako pes a spal jako bůh.“ (s. 64) Jedlo: „Dostal jsem jarně zelenou petrželovou polévku, kapustu modrou jak fialky, telecí pečeni, velikou jako miniaturní Čimboraso… jen kávu po obědě mi zkazil jakýsi mladík, který tak strašně tlachal, až mléko na stole zkyslo.“ (s. 74) Prírodu: „Hory tu stáli v bílých nočních přehozech, jedle si vytřásaly spánek z údů, čerstvý ranní vánek jim pročesával splývající zelené vlasy, ptáčkové sa modlili hodinky, lučnaté údolí jiskřilo jako zlatá pokrývka posetá démanty a po ní kráčel pastýř se zvonícím stádem.“ (s. 96)

Rytmus krokov a sviežosť dychu

Stretne dievčatá, navštívi krčmy, bane, mincovne: „Vzal jsem do ruky jeden, který právě vyšel z razidla, a řekl mu: ‚Jaké osudy tě čekají, mladý tolare! Co dobra a co zla natropíš, jak budeš chránit neřest a příštipkovat ctnost! Jak tě budou milovat a zase proklínat! Jak budeš pomáhat hýřit, kuplíři lhát a vraždit! Jak budeš neúnavně po staletí bloudit rukama čistýma i špinavýma, než se zas konečně obtížen vinou a znaven hříchy dostaneš ke svým v lůně Abrahama, který tě rozlije, pročistí a přetaví k novému, lepšímu bytí, třeba dokonce v nevinnou lžičku, kterou si jednou mé vlastní prapravnoučata zamíchá svou milovanou krupicovou polívčičku.‘“ (s. 76) A pri tom všetkom originálne mladícky uvažuje. Heine ma „vyzul“ z omylu, vo svojich topánkach kráčal po celý čas on. *Cesta Harcem* je jemný, vtipný, novinársko-literárny sprievodca, nie pohorím Harz, ale... Heinem (!) – samotný názov knihy mohol byť aj *Cesta Heinem*.

Heine je v texte sebavedomý, vie, že ho na tejto ceste sprevádza čitateľ, a zavše sa mu prihovára, ale nenechá mu priestor na vlastné úvahy. Nechce, aby sme videli jeho cestu, ale aby sme čítali, čo zažil, cítil, počul, myslel, sníval, chce, aby sme videli jeho! Metafory, analógie, a vôbec, väčšina textu je poetická, milá a cítiť z nej rytmus krokov a sviežosť dychu mladého človeka, putujúceho svetom.

Vincent Mihalkovič (1996)
Po štúdiu histórie na FF UK v Bratislave sa stal poslucháčom aplikovanej informatiky na Masarykovej univerzite v Brne.

Foto *Daniel Hladík*

Príliš skutočný príbeh starých dám

Nataša Holinová: Prípad starej dámy
Bratislava: Ikar, 2020

Slovenská spoločnosť prechádza evidentne historicky zlomovými chvíľami, ako politicky, tak kultúrno-eticky. Akási vnútorná občianska vojna, ktorá sa naplno rozhorela s občianskymi protestmi po dvojitej vražde (áno, tej), blčí svojím vlastným plameňom a ponúkla rovnako veľa spaľujúcich otázok, ako je na nich odpovedí. Románová prvotina **Nataše Holinovej *Prípad starej dámy*** je pokusom poskytnúť odpovede na uviaznutie v slepej uličke. Čo sa s nami stalo? Čo sa s nami deje? A prečo?

Rozprávač v knihe, mladý muž, je úradný a súdny tlmočník a zároveň novinár. V tlači sa pokúša zverejňovať ľudské príbehy, ktoré pri hľadaní spravodlivosti narážajú na zatvorené dvere – úradov, súdov, bezprostredného okolia. Stará dáma „vstúpi do jeho života dvermi na pivárni“ a jej príbeh – za normálnych okolností by ho rozpovedala pred súdom a vyriešila by ho Spravodlivosť čisto právnickou rétorikou – prestáva byť príbehom jednotlivca. Doktorka farmácie na dôchodku Anna Glasnerová sa pre neschopnosť, ľahostajnosť zatuchnutých slovenských úradov a korupciu slovenských súdov stáva „rozprávačkou“ slovenského románu minulého storočia, ktorého hypermoderné kapitoly (či voľné pokračovanie s logickými predpokladmi) zažívame práve teraz.

„Tento prípad sa stal v Bratislave v rokoch 2012 – 2014. Na nasledujúcich stránkach ho znovu prežijú fiktívne postavy… Stará dáma nemá ani hrob, v ktorom by sa mohla obracať… Zločinci naďalej chodia medzi vami.“ Týmito slovami je príbeh uvedený na predsádke. Ale ešte predtým narazíme v knihe na kópiu novinových stránok s fotografiami staršej tmavovlasej panej, domu na bratislavskej ulici a fotografiu mladej ženy s dieťaťom.

Vnímavým súčasným obyvateľom Bratislavy sa pani na fotografii môže zdať ako povedomá tvár zo Starého mesta, ba dokonca ako istý archetyp staromešťanky z ponovembrových rokov, v ktorých sa naplno rozvíjalo najmä vnímanie generácie „Husákových detí“. Som si istá, že ju poznám. Aj vy ju poznáte. A to, čo najmä o závere jej života píše autorka prevtelená do rozprávača – muža, je dobre známym, hoci možno nie vždy aj „ohmataným“, príbehom transformácie sveta našej mladosti.

Toho, kto si pamätá na tajuplne sa potácajúce postavy starých ľudí najmä v starom bratislavskom meste, no iste i v iných väčších mestách Slovenska, v časoch veľkolepých osláv vlády boha novodobého súkromného vlastníctva, na záhadné vynáranie sa najbizarnejších čakateľov na byty, v ktorých dožívali osamotení príslušníci najstaršej generácie, na reštituentov so zahmleným vysťahovaleckým pozadím a prepiatou láskou k znovunachádzanej „otčine“, na starý svet v priebehu niekoľkých rokov brutálne premenený na odcudzené mesto výpalníckych gangstrov, toho príbeh Anny Glasnerovej kruto prefacká: áno, je to presne tak. *Prípad starej dámy* však nie je len príbehom o bytovej mafii.

Voľky-nevoľky sa mi pripomenuli slová jedného slovenského protifašistického kultúrneho a politického činiteľa, ktorý si vo svojom denníku z koncentračného tábora v Seredi položil zúfalú otázku: „Ako si za to všetko zodpovie ten náš štát slovenský, jeho režim, a či konkrétne: jeho ľudia?… Pred Bohom i pred svetom, pred Židmi samotnými, pred slovenským národom, pred svetovou verejnosťou a najmä pred vlastným svedomím?“

Čože? Zasa Židia? Áno, aj tento motív sa vinie príbehom pani Glasnerovej v 21. storočí. Ľudia, ktorým sa niečo stalo, vždy rozprávajú chaoticky – vysvetľuje rozprávač. Bývala v byte so svojou dávno dospelou hendikepovanou dcérou Tatianou, za ktorou chodievala opatrovateľka, no a práve opatrovateľka ju nielen že niekoľkokrát okradla, teraz ju chce okradnúť aj o byt. Prostriedkom na to je aj úradné deložovanie Tatiany do sociálneho domova proti vôli matky, ktorá ju navyše vôbec nesmie navštevovať. Je totiž „socka“. A počas svojich mnohých stretnutí s ňou rozprávač zistí, len tak mimochodom, aj to, že v koncentračnom tábore prežila holokaust.

V knihe sú dve základné naratívne roviny. Prvou je sugestívny, postupný a zľahka denervujúci opis rozprávačovho riešenia *Prípadu starej dámy*, v ktorom sa čoraz lepšie orientuje, vždy však príde nové zneistenie či nový šok z toho, v akom štáte dnes vlastne žijeme. Nataša Holinová píše obdivuhodne a presvedčivo moderným jazykom, ktorý napriek tomu nestráca nič z plnohodnotnej literárnosti. Znejú v ňom vulgarizmy, slovosled aj lexika známa z ktorejkoľvek bratislavskej krčmy alebo internetových povzdychov, ale ničoho nie je priveľa ani primálo, a na plastické a autentické vystihnutie nepotrebuje ani výrazivo plné kalkov.

Moderný slovenský slang je literárne „dôstojný“ a zároveň celkom presvedčivý, no predovšetkým ním v kontraste s opisom zatuchnutého prostredia úradov alebo anachronických postáv absurdné situácie až bolestne vizualizuje.

Sugestívny, zľahka blogový prúd pocitov rozprávača dokáže vystihnúť jediné slovo alebo veta: „Šalom, šalom“, povie advokát obvinenej opatrovateľky, len tak, akoby medzi rečou, po súdnom zasadnutí vyznievajúcom v prospech starej dámy – a my okamžite, jednoduchou skratkou, pocítime onú zatuchnutú atmosféru vznášajúcu sa od 90. rokov okolo istého typu ľudí, ktorí sa v rôznych „národne orientovaných“ spolkoch presviedčajú o židovskej svetovláde, protislovenských sprisahaniach a utvrdzujú sa v trpiteľstve, ktoré má ospravedlniť zločiny napáchané v niekoľkých generáciách.

Druhou rovinou sú spomienky Anny Glaserovej, ktorými autorka pretkáva gradujúcu sa zlosť rozprávača i napätie vierohodného vykresľovania našej bezvýchodiskovosti zo súčasného marazmu. Je to príbeh jej židovstva aj výčitiek svedomia za to, že prežila. Keď William Styron v subjektívnej „ich forme“ postupne objasňoval skutočnosť Sophiinho príbehu v *Sophiinej voľbe*, zvolil si retrospektívnu mozaiku. *Prípad starej dámy* nemá taký epický záber – a ani zámer –, no tento spôsob rozhodne umožňuje prepojiť rozčarovanie súčasnosti s celými modernými dejinami nášho priestoru. A zároveň zvýrazniť to, čo ho definuje najväčšmi: systematické gumovanie, či skôr premazávanie a potláčanie historickej pamäti spoločnosti, kde sa každý s každým pozná, každý má kdesi známosť a nikto čisté svedomie.

Spoločnosť, ktorá si z pocitu ukrivdenosti vymyslela dôvody, prečo kradnúť, podvádzať a bez opýtania si brať, čo nie je jej. Je pozoruhodné, akú širokú spoločenskú fresku sa darí autorke tvoriť, aká presná je v zachytení vôní, farieb, ľudských charakterov aj súčasného „kréda“ nahnevanej mladej generácie: Len rýchlo odtiaľto preč, táto krajina je v riti. Ešte aj popisom miestnosti slovami „už tam chýbal len Husákov portrét“ Holinová presne povie, ako miestnosť vyzerala, a je v tom všetkom pravdivá. Napriek tomu však príbeh obsahuje aj čosi, čo dráždi a irituje, čo spôsobuje, že čitateľ môže získať pocit akejsi plochosti, neúplnosti, chuť rozprávačovi – či skôr autorke, ktorá sa presunula do jeho kože –, vytknúť zbytočné zovšeobecňovanie pri obviňovaní „nás“, a tým aj masochistické živenie pocitu nejakej generáciami odovzdávanej slovenskej menejcennosti.

Možno je to prísadami, s ktorými pracuje, že z rozprávania cítiť akýsi závan konštruktu: na začiatku prípad bezmocnej znásilnenej pred súdom, ktorý robí z obete vinníka; za bytovou mafiou dedičstvo antisemitizmu; Husák na stene sťaby nekonečná obžaloba komunizmu za všetko svinstvo, v ktorom sme uviazli; slovné spojenie „táto krajina“ s rokmi nadobudnutou negatívnou konotáciou…

Zároveň je to však všetko aj presné a výstižné a *Prípad starej dámy* sa dá prečítať jedným dychom. Pravdivý príbeh o nás na pozadí trpko aktuálneho grobianstva bytovej mafie a bezmocnosť, ktorú vyvolávajú mnohé vynárajúce sa otázky, sú aj odpoveďou súčasnosti na dávnu otázku, ako dnes za toľko potláčanej pravdy zodpovedáme pred vlastným svedomím.

Silvia Ruppeldtová

Skúška správnosti, nachystajte si flajstre

Anna Szabó T.: Pokus – omyl
Preklad: Renáta Deáková
Šamorín / Budapešť: Zelený kocúr, 2020

Jednu z najzaujímavejších súčasných maďarských poetiek **Annu Szabó T.** treba nášmu čitateľovi trochu predstaviť, hoci už neraz svoje básne na Slovensku prezentovala časopisecky aj verejne – zúčastnila sa na viacerých tunajších festivaloch poézie.

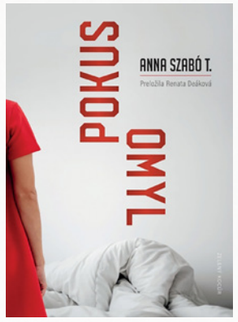

Narodila sa v rumunskom meste Kluž (maďarsky Kolozsvár), vyštudovala angličtinu a anglickú literatúru, píše básne, eseje a poviedky a prekladá z angličtiny; v Maďarsku je laureátkou tých najprestížnejších literárnych ocenení.

V týchto dňoch vo vydavateľstve Zelený kocúr, v novej edícii Pevný bod, vychádza knižka jej poviedok ***Pokus – omyl***.

Keď sme Annu Szabó T. pozvali pred dvoma rokmi na festival poézie Feliber poetry do Pezinka a Modry, bola som zvedavá na ženu, ktorá tak pozoruhodne a nebojácne píše; jej básne vzbudili môj čitateľský záujem. Anna Szabó T. však výnimočnú poetku v sebe nezaprie ani pri poviedkach. Tie sú také nemilosrdne presné a úsporné, že zavše básne pripomínajú. Veľké divadlo na malom priestore, ak ide o žáner, malé na veľkom, hovoríme predsa o živote…

A je to, veru, horká „maškrta“, tieto poviedky zo života. Z jej hrdiniek, lebo zväčša ide o ženy, ani jedna nie je nejaká „bejby“, iba ak tá, čo nebude sedieť v kúte. Sú to riadne „babizne“ s poriadne ťažkými sieťovkami či igelitkami s nákupmi, v ošumelých budapeštianskych či vidieckych interiéroch, kde to posmrdkáva osamelosťou, smútkom, nedorozumeniami, neláskou, kde sa v kresle pri telke rozvaľujú chlapi s pivom či počítačmi, chlapi trochu bez očí, tzv. bezočivci, ››

RECENZIE

›› ktorí svoje starnúce „polovičky“ nevidia, zabudli na ne *ida cestou* životom, zabudli, že nejaká niekde na začiatku bola, že je polovicou a zavše aj troma štvrtinami ich sveta či života, ktorý žijú.

Bejby nebude sedieť v kúte, pomyslí si takmer každá z nich, mladosť v háji a do penzie ďaleko, a berie veci do vlastných rúk, pravdaže, po svojom: Jedna si na výročie svadby po maďarských salónoch skúša svadobné šaty a pozerá do zrkadla, druhá si objednáva závratne drahé čižmy, tretia topánky, ktoré napokon končia v studni, štvrtá stojí pred zrkadlom v norkovom kožuchu, iná v kríčí pri ceste, ďalšiu Anna Szabó T. usadila do sauny.

Väčšinou sú to smutné ženy, ktoré zavše potrebujú prevelice drahé rekvizity, aby sa aspoň na chvíľu stali tou, ktorou v skutočnosti sú, alebo tou, ktorou by chceli byť. Tá pravá chvíľa je fuč a lepšie časy už boli, dnes už len bolia, ale práve o tej malej chvíli väčšinou Anna Szabó píše.

Šaty, kožuch, topánky, handry či sauna sú naozaj len rekvizitami, ktoré na to, čo sa má stať, hlavná hrdinka potrebuje, potrebuje ich aj autorka na to, čo chce povedať a povie… Demonštrujú vzburu aj silu, aj chuť, aj odhodlanie. Lenže nie sme vo filme či na internetovom portáli s luxusným tovarom, ale v naozajstnom živote.

Manželia a milenci majú vlastné hlavy, príbehy aj rekvizity – pivo, počítač, milenka a pod. – vlastné, po svojom zbabrané životy, rokmi odcudzenia akoby začali hovoriť aj iným jazykom… a nedorozumenie je na svete. O chvíľach radosti, na konci ktorých príde vytriezvenie z opojenia, Anna Szabó píše. Pokus o zmenu – nemožné… omyl – potvrdenie *status quo*… veci sa nemenia.

Poviedky akoby boli skúškami správnosti. Čitateľ číta, vidí, vie, rozumie… Prečo tie skúšky správnosti nevychádzajú, keď výsledky sú správne? Akoby mal život iné miery a metre. Tými meria a odmeriava poviedkový čas aj dej Anna Szabó T.

V jednej z poviedok hrdinka rozbíja hlavou zrkadlo. Ale v skutočnosti tie zrkadlá hlavou rozbíja autorka. Preto sa pri čítaní knižky toľkokrát porežeme… Nachystajte si flajstre, pokračujte v čítaní!

Kniha je to smutná, vtipná aj sexy, veľmi ženská, ani trochu romantická, akési absurdné, zavše až drastické etudy a prelúdiá, všetci sme tu takí, škodoradostne sa usmejete, nájdete lodičky, zvesíte z vešiaka norkový kožuch, trochu démodé klobúk s pštrosími perami a znovu, ešte raz, možno posledný, vykročíte čelom k svetu, ktorý vás už nemá rád a nechce… pozor, prepadlisko, a ak nie, určite vás ktosi veľmi blízky, možno aj najbližší, potkne.

Knižka vyšla vo vydavateľstve Zelený kocúr, ktoré vlani vydalo aj dve knihy autorkinho cteného manžela György Dragomána (romány *Biely kráľ* a *Hranica* v preklade Gabriely Magovej). Toho spomínam preto, lebo aj v jeho prípade ide o zaujímavý literárny zjav aj počin, alebo si to aj trochu predstavujem.

Knihu *Pokus – omyl* preložila špičková slovenská prekladateľka Renáta Deáková. Trochu som sa jej po svojich Esterházyovských literárnych eskapádach bála, potvrdila však môj názor, že je aj vynikajúca a pozorná čitateľka; ešte som nečítala žiadnu zlú knihu v jej preklade, naopak, čo značne deformuje a idealizuje moje predstavy o súčasnej maďarskej literatúre.

Veronika Šikulová

Eseje z lásky k filmu

František Gyárfáš a Juraj Malíček:
Naše filmové storočie
Bratislava: Slovenský filmový ústav, 2019

Fero a Ďuro majú radi filmy a radi o nich píšu. Popri vekovom rozdiele 20 rokov a odlišnej kvalifikácii – starší **František Gyárfáš** je matematik informatik, **Juraj Malíček** estetik, teoretik popkultúry a filmu – ich spájajú významné podobnosti v duševných nastaveniach, vo vzťahu ku kultúre a umeniu a najmä vo vášnivo-hĺbavom vzťahu k filmu. A tak spoločne dali dokopy 400-stranovú – v terajšom druhom vydaní po piatich rokoch takmer 500-stranovú – knihu ***Naše filmové storočie***. Každý napísal esej k filmu, ktorý si zvolil, a druhý pripojil svoju vlastnú. Fero a Ďuro dali po šesťdesiat svojich najobľúbenejších filmov, takže tu máme stodvadsať filmov podaných z dvoch diváckych uhlov. Plus úvody k obom vydaniam, návod na použitie, zastrešujúci doslov Zuzany Gindl-Tatárovej a registre, v tomto neakademickom diele prepotrebné.

Koncepcia knihy je založená na téze „každé dejiny filmu sú osobné“. Teda subjektívnosť ako princíp, nech dominuje pocitové vnímanie, prežívanie. Je to legitímne, veď umenie sa tvorí, komunikuje a prijíma primárne v citovej, pocitovej sfére. No jeho interpretácia – kritická či teoretická – je prevažne racionálna a objektivistická. Autori v tom asi vidia jej nedostatok – zmrazovanie živej citovej matérie umenia do pevného skupenstva objektívne štruktúrovanej racionality. Preto robia interpretáciu filmov živšiu dôrazom na svoj vkus, dojem, zážitok a až z toho im plynie intelektuálna reflexia, samozrejme, subjektívna.

Subjektivita však nedominuje vo verbálnej komunikácii, len v umeleckej. Musí sa vtieť do objektívnych, všeobecne zrozumiteľných pojmov a myšlienkových postupov. Tak vzniká zmysluplná výpoveď a hodnotná kniha. Aj úspešná – druhé vydanie je dôkazom.

K subjektívnosti výberu filmov – autori absolutizujú osobnú obľubu ako hlavný, dokonca jediný kľúč, čo sa nezdá celkom fér, lebo tak príliš jednoducho zmietli legitímne otázky typu, prečo nie je v knihe Fellini, Truffaut, Buñuel, Saura, Kubrick a ďalší, prečo absentujú svetoví Rusi, keď tam sú režiséri z jasne nižšej ligy. Pritom treba akceptovať Ferov a Ďurov liberalizmus vo vzťahu k takpovediac konzumnej filmovej produkcii. Pozitívne naladený čitateľ sa môže dovtípiť aj pochopiť, ale nie všetko. Autori mali skúsiť aspoň paušálne vysvetliť aj negatívne rozhodnutia, krikľavé absencie. Dalo by sa to čakať v druhom vydaní, keď po prvom určite dostali na to navádzajúce spätné väzby. Náznak v úvode k druhému vydaniu, zdôvodňujúci pridanie 20 filmov vo dvoch nových kapitolách, je niečo iné. Nuž, hádam v ďalších vydaniach.

Kniha *Naše filmové storočie* je plná plodných paradoxov a napätí, podobne ako jej predmet – film. Nie protirečení, lebo autori majú dar nekonfrontovať a neantagonizovať, ale zväčša harmonizovať rozpory na istej úrovni pohľadom z vyššej úrovne, ktorým sugerujú čitateľom pocit či vedomie celistvosti. Napríklad, pre mňa osobne nešťastný Tarantino završuje kapitolu *Guilty Pleasure – Previnilá rozkoš*. Je venovaná filmom, ktoré sa nám páčia, hoci by sa nemali. Môžeme byť intelektuáli a pohybovať sa v najvyšších duchovných sférach, a pritom mať radi krváky a akčáky. V poriadku, ale nemuselo by v nej byť desať filmov ako v kapitole o „posune od akceptovaných pravidiel sveta“ alebo o láske. Pre niekoho iného zas môže byť v knihe priveľa filmov, v ktorých sa nič poriadne nedeje a nie je na čo sa dívať. Pritom to nemusí byť menej citlivý ani hlúpejší človek ako ja, skôr len úprimnejší.

V niektorých esejach je výrazné napätie medzi vysokou intelektuálnou úrovňou, ich filozofickou obsažnosťou a reálnym potenciálom filmu. Akoby autori niekedy varili kameňovú/sekerkovú polievku – ona je pre mňa subjektívne chutná a objektívne je výživná, lenže to vďaka prísadám z duševných zdrojov Fera a Ďura. Filmové kamenie v hrnci má občas len symbolickú, v lepšom prípade inšpiratívnu funkciu.

Celkovo je však tých 240 esejí reflektujúcich 120 filmov školou vzťahu k umeniu a príkladom, ako sa dajú artefakty vyťažovať. Tí dvaja prezentujú slasti lásky k filmom s takým intelektuálnym nasadením, že aj filmovo inertným ľuďom poskytnú čitateľský zážitok z vynikajúcej esejistiky. Ich jazykovej kultúre a štylistickému majstrovstvu môže závidieť nejeden etablovaný literát.

Peter Birčák

Solčanskej Jánošík má viac ako jeden háčik

Mariana Čengel Solčanská: Jánošík
Bratislava: Ikar, 2019

Ospravedlňujem sa za konotáciu s háčikom, ale to je presne to, čo dostanete od ***Jánošíka* Mariany Čengel Solčanskej,** ktorý sa prebojoval medzi finalistov ceny René 2020 – Anasoft litera gymnazistov. Typické, klišéovité, prototypové asociácie – v rámci obrazov, dialógov, situácií, pozadia postáv – všeobecne spájané s historickou osobou, ako i legendou Juraja Jánošíka. Čengel Solčanská, režisérka viacerých úspešných filmových titulov, sa zaraďuje už i medzi spisovateľov, a to od vydania jej prvého románu *Legenda o lietajúcom Cypriánovi*. Román, ktorý vznikol po nakrútení rovnomenného filmu, sa však na rozdiel od *Jánošíka* niesol ďaleko od gýča a preexponovanosti. Zrejme to súviselo s duchovnejšou konštrukciou celého príbehu alebo, jednoducho, to bola téma, ktorá autorku premkla intuitívne, spontánne a bez spoločenského nátlaku – predsa len, mních Cyprián nesvieti v našich dejinách ako národný hrdina.

Vôbec neprekvapuje, že do histórie Uhorska a zbojníčenia sa pustila práve Čengel Solčanská. Jej literárna tvorba sa zameriava vyslovene na historické romány a tie najvýznamnejšie historické osobnosti (jej druhý román vykresľuje M. R. Štefánika). Ako sa však pozrela na toľkokrát spracovaného Jánošíka? Jej prioritou sa (úmyselne? mimovoľne?) stala potreba šokovať čitateľa. Podať čo najinovatívnejší obraz, zbaviť národnú legendu pozlátka a iracionálneho, naivného zvelebovania. V tomto prípade pojem najinovatívnejší znamenal – čo najkrutejší, najbrutálnejší, najzverskejší. Lenže priveľa šokovej terapie na jednom mieste sa rovná žiaden šok. Autorka týmto chcela dokázať, že hrdinstvo, ktoré definuje Jánošíka, je relatívne. Chcela ho zľudštiť. To je, samozrejme, pri podobných témach viac ako vítané, avšak vo finálnom výsledku Jánošík vyznieva tak veľmi negatívne, až máte dojem, že išlo výlučne o minimalizovanie akéhokoľvek Jánošíkovho podielu na pozitívnych udalostiach tej doby. Psychologický prerod jeho postavy z obete na tyrana, jednoducho, nezvládla.

Je dobré, že sa v slovenskej kinematografii a literatúre niekto zameriava výlučne na „veľké“ veci a žánre. Ba je úžasné, že je tu niekto, kto poľuje na historické témy a láka ho ich znovuzrodenie či nápaditá (aktuálnejšia) transformácia. Čengel Solčanskej sa však aktualizácia dobových problémov i odlepenie hrejivej náplasti z rán slovenskej histórie v podobe nanajvýš kladnej národnej legendy – Jura Jánošíka – vymklo spod kontroly. Akoby mala pred sebou zoznam aktuálnych tém, ktoré sa musia nejako – hocijako – dostať aj do témy slovenského národného hrdinu.

Vynára sa ešte ďalší zvláštny kľúč, ktorým sa Čengel Solčanská rozhodla otvoriť, sprístupniť, poľudštiť dávne dejiny dnešnému čitateľovi – prepojiť všetko, čo sa v danom období vyskytlo. Takže tu nájdeme aj objavenie nezhnitého tela Žofie Bosniakovej, Matej Bel ako vzdialená Jánošíkova rodina, protihabsburské povstania, prešovské jatky, Červený kláštor, ktorý plní i funkciu metatextovú – odkazuje na autorkin prvý román, dokonca aj na konkrétne postavy zo spomínaného románu. A to je (našťastie) už posledný prvok, ktorý do značnej miery narušil čistú príbehovú linku. Tušenie osudu postáv, o ktorých vieme buď z románu/filmu *Legenda o lietajúcom Cypriánovi*, alebo z histórie. „Čo z nich bude (z Jánošíka a jeho súrodencov, pozn. red.)?“ pýtala sa niekedy Anča svojho muža, keď sledovala vlastné deti, ako rastú, mocnejú a prežívajú. (s. 30) / „Na holiach ohne horia,“ povedal vtedy (Jánošík, pozn. red.) zvyčajne otcovi, ktorému zrak neslúžil tak dobre ako kedysi. „Nedívaj sa ta,“ dostal zakaždým rovnakú odpoveď. (s. 43) Rozprávač pateticky a prvoplánovo spolupracuje s čitateľovou znalostnou bázou o osudoch historických postáv či udalostí. Máme sa dívať na dejiny s časovým odstupom (autorka aj v pásme rozprávača, aj v pásme postáv využíva pojmy, ktoré v danej dobe neexistovali), aby sme krútili hlavami a kričali na postavy: „Nie, ty netušíš, čo ťa čaká! Nerob to!“

Z vítaného nového a odlišného postoja k Jurajovi Jánošíkovi Mariany Čengel Solčanskej, režisérky a spisovateľky, ktorá vie a mala aj v tejto téme predpoklad (pod)chytiť dejiny atraktívnym obrazom i slovom, však ostal hybrid aktuálnych tém, krvavej histórie, výsostne patetických a prototypových scén – takých, aké pri veľkej legende adekvátne nepresvetlenej historickými prameňmi očakávate.

Dominika Petríková

Život hrou

Rastislav Kubis: Gambler
Bratislava: Ikar, 2020

Odvážna, priamočiara a úprimná spoveď **Rasťa Kubisa**, nesúca názov ***Gambler***, je perličkou od začiatku až do konca. Prináša príbeh muža, ktorého po celý čas poznáme len pod prezývkou Hráč: sledujeme jeho vývoj od chlapca fascinovaného číslami až po dospelého ostrieľaného gamblera, ktorému šťastie ››

prináša len tipovanie. Odmalička introvertný mudrlant, zbehlý vo všetkých oblastiach, ale s nešťastím na kamarátov a dievčatá vo vtedajšom tvrdom socialistickom režime. Neskôr beznádejný romantik, rebelant, novopečený extrovert, drzý adolescent – až nakoniec zodpovedný dospelák, ktorý sa vie vynájsť v každej situácii. A hlavne, v každej fáze života vášnivý hráč.

Životnú cestu mu formovali mnohé skúsenosti, no najmä osudové, vo viacerých prípadoch nešťastné stretnutia s ľuďmi, ktoré sa na ňom nezmazateľne podpísali. Jeho prvá nešťastná láska Vierka, prvý pravý kamarát Drak či nešťastný citlivý žiak Heňo, vzťah s otcom, a najmä bohyňa Viktória – tipovanie. *Gambler* je trpko-sladký príbeh o pádoch a postaveniach sa na nohy, o tvrdých životných skúsenostiach a o tom, ako patologické hráčstvo dokáže človeka zruinovať a zmeniť.

Forma písania a použitý jazyk je určite jednou zo silnejších stránok knihy – autor sa s čitateľom pohráva pomocou výborných prirovnaní, slovných hračiek a vtipných hlášok, nevyhýba sa ani vulgarizmom. Patologické hráčstvo hlavnej postavy tvorí podstatnú časť rozprávania: od detailných opisov myšlienkových pochodov gamblera cez činnosti ako vypočítavanie kurzu stávky, detailné vypracovávanie finančného plánu vkladu až po stres a nervozitu pred dôležitými športovými zápasmi, ktorých výsledok je pre výhru rozhodujúci.

Žiadne dielo však nie je dokonalé a výnimkou nie je ani *Gambler*. Kniha zaostáva najmä v dialógoch, ktoré autor buď úplne vynecháva, alebo sú veľmi povrchné. Takmer vôbec nepoužíva priamu reč. V dôsledku toho je ťažké „poznať sa“ s inými postavami alebo si k nim vytvoriť vzťah. Najciteľnejšie je to pri postave Heňa, ktorý je v príbehu dôležitou postavou. Dostal síce zopár vlastných strán textu, svojho denníka, ale aby si o ňom čitateľ vytvoril názor alebo si k nemu vybudoval vzťah, to nestačilo. V celej knihe sa tak lepšie zoznámime len s protagonistom Hráčom a ku koncu sa často stáva, že jeho konanie je priehľadné a ničím neprekvapí.

Gamblera je ťažké zhrnúť niekoľkými slovami. Je to predovšetkým precízna metafora života a zároveň osobná výpoveď (vlastnými slovami) bývalého gamblera. Opis života, ktorý zničili lákadlá – občas alkohol a hlavne patologická vášeň pre hru. Neprekvapilo by ma, keby toto dielo bolo autobiografiou, pretože veľa popísaných udalostí nemá od skutočnosti ďaleko. Kniha je zároveň aj odpudivým varovaním pred patologickým hráčstvom: detailný opis pádu až na dno donúti každého čitateľa dvakrát si rozmyslieť, či je investovanie do stávkovania dobrým nápadom.

Túto knihu by som odporučil študentom, ktorí sa určite dokážu vžiť do stredoškolského a vysokoškolského života hlavnej postavy, prípadne generácii, ktorá si pamätá časy Nežnej revolúcie – pri čítaní neraz určite zažije chvíľku nostalgie. Naopak, knihu by som neodporúčal krehkejším povahám pre neprikrášlený opis závislosti. Celý román by som zhodnotil tak, ako hlavná postava hodnotila odpovede svojich študentov po vydarenej stávke – aj cez menšie chybičky, na výbornú.

Šimon Kéry

Nezodpovedané tajomstvá môžu sklamať

Margaret Atwood: Volali ma Grace
Bratislava: Slovart, 2020

Román **Margaret Atwoodovej *Volali ma Grace*** sa dostal do širšej pozornosti čitateľov najmä v roku 2017, po televíznej adaptácii z dielne spoločnosti Netflix. Sugestívne nakrútený príbeh mladej vrahyne pritiahol pozornosť divákov aj ku knižnej predlohe. Vo vynikajúcom slovenskom preklade Jany Juráňovej vyšla v roku 2020. Román balansuje na hrane žánru, ktorý, ak by bolo potrebné ho zadefinovať, je akousi historickou kriminálnou drámou.

Volali ma Grace hovorí o mladej írskej slúžke Grace Marksovej, ktorá spolu so sluhom Jamesom McDermottom zavraždí svojho pána Thomasa Kinneara a jeho domácu Nancy. Jamesa obesia, Grace odsúdia na doživotie. O šestnásť rokov neskôr ju vo väznici navštevuje Dr. Simon Jordan, psychoterapeut a odborník na stratu pamäti. Grace totiž tvrdí, že si na okolnosti vraždy vôbec nepamätá.

„Neverili by ste mi, pane, poviem. V každom prípade, už je všetko rozhodnuté, je dávno po procese, je hotovo a moje reči to nezmenia. (…) V každom prípade, nepamätám si, na všeličo iné si viem spomenúť, ale tieto spomienky sa mi celkom stratili.“ (s. 47)

Kým v úvode románu sa prostredníctvom útržkov z novín jasne deklaruje, že Grace je vrahyňa, prvá pochybnosť čitateľa prichádza už pri jej stretnutí s Dr. Jordanom. Je to naozaj tak? Je Grace obeťou okolností alebo len chladnokrvne hrá nevinnosť, aby sa oslobodila? Ak to nebola ona, kto ich zavraždil? Prečo si nič nepamätá?

Atwoodová v knihe vytvára aj viacero intenzívnych vzťahov medzi postavami. Najzaujímavejším je práve ten medzi Dr. Jordanom a Grace – ich intimita, ktorá prerastá až do Jordanovej sexuálnej túžby. Dôležité sú aj Gracine stretnutia s priekupníkom Jeremiášom, mužom tisícich tvárí, ktorý sa v jej živote objavuje sporadicky, ale o to príznačnejšie.

Do tajomstiev, ktoré Atwoodová rozohrala, sa zaplietajú nielen postavy samotné, ale aj čitateľ. Príbeh je písaný ľahko a čitateľne, plynie ako film, každý vykreslený obraz je veľmi presný. Viac než štyristo strán ubehne rýchlo. Ale odpovede sa nedozvieme.

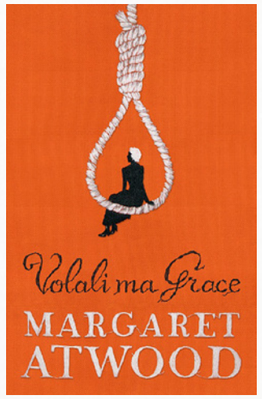

Atwoodovej tvorba je známa otvorenými koncami. *Príbeh služobníčky* (*The Handmaid´s Tale*, 1985) sa končí tým, že hlavná hrdinka Offred nastupuje do dodávky, nevediac, či ide na smrť alebo smerom k slobode. Otázky nespokojných čitateľov a čitateliek však sčasti zodpovie seriálová adaptácia spoločnosti Hulu a sčasti sequel *The Testaments*, ktorý vyšiel v roku 2019.

Bohužiaľ, príbeh Grace ostáva nevyriešený, a či naozaj vraždila, sa môžeme iba domnievať. Bola špiritistická seansa iba hraná alebo Grace naozaj posadol duch jej priateľky Mary Whitneyovej? Atwoodová čerpá z historických záznamov o skutočnej Grace Marksovej a hoci jej príbeh fikcionalizuje, ostáva verná dejinnej skutočnosti, ktorá nehovorí jednoznačne za ani proti Grace.

To, že nepoznáme odpoveď na túto otázku, by až tak neprekážalo. Čitateľa môžu rušiť skôr nedopovedané vzťahy. Dr. Jordan odchádza z mesta náhle, bez rozlúčky s Grace, napriek vybudovanej intimite a túžbe, ktorú cítiť z oboch strán. Jeremiáš sa opäť zmení na ďalšiu z postáv – podvodníkov a to, že pozná Grace, ukazuje len pohladením nosa.

Volali ma Grace je dôslednou štúdiou charakteru mladej slúžky. Atwoodovú priťahujú postavy utláčaných žien, ktoré pre svoje pohlavie a spoločenské postavenie trpia. Román reflektuje aj súčasnú dobu, keď je rovnoprávnosť pohlaví, sociálnych tried či rasová rovnosť stále len snom. Mladé čitateľky oslovuje aj v kontexte nedávneho hnutia #metoo – ženy po celom svete dnes otvorene hovoria o sexuálnom násilí, ktorému musia čeliť. Časti, ktoré rozpráva Grace, sú najsilnejšie, často až bolestné, pri čítaní ma viackrát prepadla úzkosť. Pozadie príbehu Dr. Jordana a jeho románik s domácou však považujem za redundantné, miestami až nudné. Jeho ľahostajnosť voči Grace a odchod bez rozlúčky za sklamanie.

Atwoodovej spisovateľská zručnosť a štýl, ktorým príbehy svojich postáv podáva, sú, ako vždy, bezchybné. Veľmi súčasná tematická nástojčivosť, ktorá sa dá vyčítať medzi riadkami, je mimoriadna. Presah do žánrovej literatúry však prináša priveľa nezodpovedaných tajomstiev. Tie príbehu škodia a čitateľ môže, podobne ako ja, ostať na konci sklamaný.

Katarína Vargová

Dialóg ako šanca na zmierenie

Yossi Klein Halevi: Listy môjmu palestínskemu susedovi
Bratislava: Hadart, 2020

„(V) roku 2006 som bol práve v jednej arabskej reštaurácii v meste Haifa na severe krajiny, keď sa spustili sirény varujúce pred bezprostredne hroziacim raketovým útokom. Arabi a Židia sa spoločne zhromaždili v kuchyni v snahe skryť sa. Stáli sme tam natlačení na seba v rozpačitom tichu. Nakoniec sa niekto ozval a povedal: ‚Spolužitie.“ (s. 132)

V kontexte súčasnej globalizácie, keď sa európske krajiny snažia čoraz viac otvárať si hranice, je pre nezaangažovaného čitateľa každodenný boj o legitimitu a uznanie vlastného štátu takmer nepredstaviteľný. Aj nám, jednému z mladších štátov Európy, sa z pamäti pomaly vytráca ukrivdenie spojené s Mníchovskou dohodou a neustále sa meniace hranice s okolitými krajinami. Aj z tohto dôvodu je kniha izraelského spisovateľa **Yossiho Kleina Haleviho *Listy môjmu palestínskemu susedovi*** podnetným prínosom.

Jej cieľ je ambiciózny – vysvetliť židovský nárok na vlastný štát svojmu odvekému protivníkovi, susednej Palestíne. Ako autor v úvode odôvodňuje, izraelsko-palestínsky spor trvá už príliš dlho na to, aby sa dalo jednoducho určiť, kto je v práve, a preto Halevi hľadá vzájomné pochopenie budovaním na spoločnom základe: láske k Bohu a zemi, ktorú zdieľajú.

Jeho základnou premisou je vysvetlenie židovského naratívu z rôznych uhlov pohľadu. Prostredníctvom listov písaných fiktívnemu palestínskemu susedovi sa oboznamujeme so židovskou kultúrou, náboženským posolstvom označujúcim Židov za vyvolený ľud, geopolitickými argumentmi, ako aj nepokoriteľnou silou národnej identity, ktorá napriek stáročiam náboženského prenasledovania pretrvala. Práve pojem „naratív“ je pre Haleviho kľúčový, pretože po rokoch neustáleho konfliktu s arabskými národmi je jedinou cestou k vzájomnému pochopeniu snaha „vzájomne rešpektovať svoje právo rozprávať vlastné príbehy“. (s. 62)

Listy sa tak stávajú nielen dialógom, ale aj odhaľovaním autorovho vnútorného boja, ktorý sa v ňom v snahe nájsť správne riešenie odohráva. Ako sám názorne vysvetľuje: „(P)udovo vnímam samotný názov „Palestína“ ako akt jazykovej agresie. Je to, ako keď sa jedného rána zobudíte a dozviete sa, že meno, ktoré nosíte od narodenia, vlastne vôbec nie je vaše a vzápätí vám nanútia novú, cudziu identitu.“ (s. 97) Avšak aj napriek týmto pocitom si uvedomuje, že jediným možným riešením izraelsko-palestínskeho konfliktu je vznik dvoch štátov, čo od oboch strán vyžaduje určité ústupky, akokoľvek bolestné a nepríjemné.

Z *Listov* vychádza Haleviho oduševnená snaha nadviazať s druhou stranou úprimný a otvorený rozhovor. V každej kapitole odkrýva iný dôvod, prečo je pre Židov existencia Izraela nesmierne dôležitá a aj čitatelia nezasvätení do histórie konfliktu získajú veľmi živú predstavu o každodennej dynamike tohto regiónu.

Autor pravidelne vyjadruje palestínskej strane rešpekt a častokrát príjemne prekvapí svojím empatickým zmýšľaním. Inšpirujúce sú taktiež jeho osobné zážitky z poznávacích ciest do Osvienčimu, ktoré organizoval pre obe strany konfliktu v snahe zlepšiť pochopenie hrôz holokaustu a zabrániť tak jeho popieraniu zo strany Arabov.

Napriek úprimnej snahe však občas z *Listov* cítiť akúsi dvojtvárnosť. Halevi vo svojich argumentoch častokrát Palestínčanom vyhadzuje na oči krivdy, ktoré počúvajú z úst izraelských predstaviteľov už desaťročia, z neúspechov politických rokovaní viní druhú stranu, selektívne nespomína agresie Izraela a občas sa textom mihne náznak povýšenectva (čo však mohlo byť spôsobené prekladom).

Samozrejme, v akejkoľvek debate, v ktorej je človek osobne zaangažovaný, je veľmi ťažké nájsť tón, ktorý by vyhovoval obom stranám, najmä keď sa téma priam dá prirovnať k našľapovaniu po mínovom poli. V snahe nájsť neutrálnu pôdu by bolo možno prínosnejšie, ak by autor zastával kritickejší pohľad i k zlyhaniam Izraela a na každý vlastný argument poskytol aj protiargument zo strany druhej. Veľmi príjemným prekvapením boli preto listy arabských čitateľov uverejnené na konci knihy, a to aj napriek tomu, že nemali možnosť vyjadriť sa ku každému listu osobitne.

Listy sa tak vďaka tomuto dodatku stávajú veľmi pozoruhodným sprievodcom po skráte-

nej histórii izraelsko-palestínskeho konfliktu a pomáhajú nám preskúmať náš vlastný názor o tom, čo tvorí štát.

Aké sú jeho základné prvky, kto všetko má naň nárok a kto nám môže „odobrať" jeho existenciu? Akú úlohu zohráva náboženstvo v určovaní štátnej legitimity? A najmä, v európskom kontexte, čo sa môžeme z *Listov* naučiť o otvorenom dialógu, tolerancii, národnej identite a právach menšín žijúcich na našom území?

Jednou z odpovedí môže byť i myšlienka šejka Ibrahíma, Haleviho moslimského priateľa: „V snahe nájsť cestu k spoločnej budúcnosti je potrebné sústrediť sa nie na to, čo nás rozdeľuje, ale na to, čo nás spája."

Katarína Szulényiová

Nová trieda – stranícka nomenklatúra

Milovan Đilas: Nová třída / Kritika soudobého komunismu
Praha: Academia, 2019

Pražské vydavateľstvo Academia vydalo knihu juhoslovanského politika a mysliteľa **Milovana Đilasa** (1911 – 1995) ***Nová trieda*** s podtitulom ***Kritika súčasného komunizmu***, radenú medzi najvplyvnejšie knihy 20. storočia.

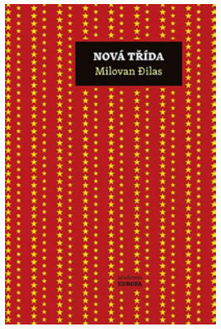

Autor počas druhej svetovej vojny bojoval ako partizán pod velením Josipa Broz Tita. Jeho myšlienky našli odraz v juhoslovanskej koncepcii tretej cesty k socializmu: nezávislosť od vojenských blokov, samospráva pracujúcich a socialistická demokracia. Už pred druhou svetovou vojnou bol vo vedení Zväzu komunistov Juhoslávie, po vojne bol vo vláde a viedol parlament. V päťdesiatych rokoch prestal podporovať formu socializmu, ktorá prevládla v strednej a východnej Európe.

Roky 1953 až 1954 boli predohrou ku knihe *Nová trieda*. Vtedy v denníku *Borba*, oficiálnom orgáne Zväzu komunistov Juhoslávie, zverejnil sériu článkov s kritikou stalinských metód systému jednej strany a svojou požiadavkou nezávislosti súdov.

V denníku Borba Đilas prvý raz vyslovil tézu, že v Juhoslávii vznikla nová vládnuca trieda. Vyhodili ho zo všetkých straníckych a vládnych funkcií. V roku 1954 vystúpil zo strany. V decembri 1954 v rozhovore pre americký *The New York Times* povedal, že Juhoslávia sa premenila na nedemokratickú krajinu, vedenú nedemokratickými silami a reakcionármi. Vzápätí dostal za túto „nepriateľskú propagandu" podmienečný trest. V roku 1956 ho už odsúdili na tri roky nepodmienečne za to, že v rozhovore pre agentúru France-Presse (AFP) zavrhol vpád sovietskych vojsk do Maďarska.

Najväčší zlom v jeho živote prišiel v roku 1957, keď v zahraničí zverejnil knihu *Nová trieda*. Milovan Đilas sa tak definitívne stal jedným z prvých disidentov zo socialistického bloku, uznávaným na Západe. Vo svojej knihe, ktorá pozostáva z desiatich kapitol, zdôvodnil svoju tézu o tom, že vo Zväze sovietskych socialistických republík, Juhoslávii a v iných socialistických krajinách v skutočnosti vládne stranícka vrcholná byrokracia, ktorá vykorisťuje spoločnosť. Đilasovu prácu vtedy preložili do viac ako štyridsiatich jazykov. Mala mimoriadny ohlas za hranicami takzvaných socialistických krajín. Autorovi priniesla ďalších sedem rokov väzenia.

Milovan Đilas obhajoval demokratické a rovnostárske ideály, o ktorých veril, že sú väčšmi v súlade s tým, ako by mal vyzerať socializmus a komunizmus.

Milovan Đilas na základe vlastného pozorovania z pozície člena strany dospel k záveru, že členovia strany vstúpili do roly vládnucej triedy a tento problém by podľa jeho názoru mala vyriešiť ďalšia revolúcia.

Đilas tvrdil, že špecifický vzťah novej triedy k výrobným prostriedkom bol kolektívnou politickou kontrolou a že samotná politická kontrola je tak formou vlastníctva novej triedy. Preto podľa Milovana Đilasa nová trieda nielen usiluje o rozšírenú materiálnu reprodukciu, aby pred robotníckou triedou politicky zdôvodnila svoju existenciu, ale aj o rozšírenú reprodukciu politickej kontroly ako o formu majetku. Dá sa to porovnať s kapitalistom, ktorý sa snaží rozšíriť hodnotu prostredníctvom zvýšených hodnôt podielov na trhu, aj keď samotný podiel na trhu nemusí nevyhnutne odrážať zvýšenie hodnoty vyrobených komodít.

Milovan Đilas navrhol, aby si nová trieda seba samu uvedomila ako triedu. Po dosiahnutí úplného sebavedomia by bol počiatočný projekt spojený s obrovskou industrializáciou, aby sa posilnila vonkajšia bezpečnosť moci novej triedy voči zahraničným alebo alternatívnym vládnucim triedam. V schéme Milovana Đilasa sa to priblížilo k pomerom tridsiatych a štyridsiatych rokov v Sovietskom zväze. Pretože nová trieda počas tohto obdobia podriaďuje všetky svoje záujmy vlastnej bezpečnosti, robí masívne čistky medzi vlastnými členmi, aby dosiahla svoj hlavný cieľ bezpečnosti ako vládnucej triedy.

Keď sa dosiahne bezpečnosť, nová trieda uplatňuje politiku umiernenosti voči svojim členom, rozdáva materiálne odmeny a ponúka „slobodu" myslenia a konania v rámci novej triedy – ak sa táto „sloboda" nepoužíva na podkopávanie vlády vlastnej novej triedy. Milovan Đilas toto obdobie považuje za obdobie Chruščovovej vlády v Sovietskom zväze. Vzhľadom na vznik politických konfliktov v rámci novej triedy existuje potenciál prevratov alebo populistických revolúcií.

Nakoniec Milovan Đilas predpovedal obdobie ekonomického úpadku, keď sa politická budúcnosť novej triedy združila okolo stabilného programu korupcie a vlastného záujmu na úkor ostatných sociálnych tried. Toto možno interpretovať ako predpoveď obdobia stagnácie a napokon krachu Sovietskeho zväzu a celého systému socialistických krajín.

Život Milovana Đilasa nebol jednoduchý. Vo väzení bol do roku 1966. Občianske práva získal až v roku 1986.

Vladimír Bačišin

Confusão!

Ryszard Kapuściński: Ďalší deň života
Preklad: Patrik Oriešek
Žilina: Absynt, 2020

„Svet sa prizerá veľkému predstaveniu vojny a smrti, ktoré si však môže iba slabo predstaviť, pretože obraz vojny nie je sprostredkovateľný. Ani perom, ani hlasom, ani kamerou," (s. 83) píše vo svojej knihe ***Ďalší deň života*** u nás už dobre známy poľský reportér **Ryszard Kapuściński**. Opäť sa venuje africkému kontinentu a v štyroch reportážach opisuje občiansku vojnu v Angole v sedemdesiatych rokoch.

Kapuściński v *Ďalšom dni života* informuje o udalostiach, ktoré sa odohrali počas troch mesiacov, strávených v hlavnom meste Angoly Luande a jeho okolí počas jesene 1975. Už na prvých stránkach čitateľovi predkladá obraz úplného chaosu. Ľudia balia všetok svoj majetok a húfne utekajú preč z krajiny. Vedia, že ich tu nič dobré nečaká, a šťastie radšej skúšajú v cudzine. Zanechávajú za sebou vyľudnené mesto a húfy vyhladovaných psov, bývalých domácich miláčikov, no vojnou zdevastované miesto nakoniec opúšťajú aj tie a strácajú sa v africkej divočine.

Autor je vo svojich textoch neúprosný a čitateľa nešetrí. Majstrovsky narába s opisom prostredia a konflikt postupne predstavuje z niekoľkých uhlov pohľadu. Na vojnu v Angole sa raz dívame očami veliteľa vojska Ndoziho, ktorý vysvetľuje zbytočnosť celého konfliktu. Kapuściński dáva slovo aj obyčajným ľuďom okolo seba; od upratovačky v hoteli, ktorú trápi bezpečnosť hostí, až po predavačku, ktorá si zúfa nad nízkymi obratmi. Prostredníctvom týchto mikropríbehov opisuje pustnutie nielen Luandy, ale aj celej krajiny.

Reportáž, ktorá knihu otvára, je napísaná mierne chaoticky, čím však autor podčiarkuje a ilustruje situáciu, ktorá vtedy vládla v krajine. Chaos a zbytočnosť – to sú leitmotívy týchto textov. Kapuściński sa v nich snaží opísať a vysvetliť zložitý vojenský konflikt, o ktorom bol v tej dobe svet len málo informovaný. K ucelenému obrazu situácie pomáha hlavne posledná časť knihy, kde autor čitateľovi predkladá časovú os, ktorá vojnu o nezávislosť Angoly skratkovito opisuje.

Ďalší deň života je portrétom dejinami zničenej krajiny, vykresleným pútavo a trefne. Texty sú pretkané autorovými vnútornými monológmi, v ktorých sa zamýšľa nad osudom národa, ale spytuje aj svoju vlastnú pozíciu pozorovateľa. Čitateľ tak môže nahliadnuť nielen do hláv angolského obyvateľstva, ale aj do vnútra autora, s ktorým prežíva strach aj zväzujúcu neistotu.

Celú knihu krásne vystihuje scéna z druhej reportáže, kde Kapuściński opisuje prechod cez checkpoint. Obyčajná kontrola papierov sa stáva drámou, v ktorej jediné pochybenie môže autora stáť život. Po celodennom naťahovaní ich vojaci púšťajú ďalej výmenou za krabičku cigariet. Tento moment ilustruje celú vojnu, ktorá je svojou chaotickosťou strašidelná a v skutočnosti zbytočná. „Všetko závisí od šťastia a náhody. V tejto vojne je veľa chaosu. Nikto sa v situácii presne nevyzná." (s. 65) Ako píše autor, najlepšie vojnu v Angole vystihuje slovo confusão, ktoré má v krajine svoj špecifický význam, no doslovne sa dá preložiť iba ťažko. „Zjednodušene – confusão znamená zmätok, chaos, stav neporiadku a anarchie. Confusão je situácia, ktorú vyvolali ľudia, ale počas jej priebehu nad ňou stratili kontrolu." (s. 98)

Ďalší deň života je síce útla knižka, ale Kapuściński v nej výborne zachytáva chaos vojny. Zložitý konflikt sa snaží popísať čo najkomplexnejšie vysvetľovaním historického pozadia Angoly a opisom situácie, ktorej bol svedkom. Z jeho reportáží sa dozvedáme, že Angola je krásna krajina, bohatá na prírodné zdroje, ale chudobná na ľudskosť. Čitateľ sa zo začiatku môže v celom konflikte trochu strácať, ale text je inak vystavaný veľmi dobre. Výborný preklad len potvrdzuje, prečo je Kapuściński svetovo uznávaným autorom. Vďaka nemu sa reportážna literatúra stáva vysokou literatúrou.

Veronika Košičiarová

Podivuhodná gotická hrôza…

Robert W. Chambers: Kľúč k temnote
Bratislava: Európa, 2020

Robert W. Chambers. Meno vám možno nič nehovorí, ale bol to autor, ktorý ovplyvnil tvorbu H. P. Lovecrafta a ktorý mal iba jedno slávne dielo, poviedkovú knihu *Kráľ v žltom*. Napísaná bola v roku 1895, tajuplné súhvezdia a obrovské kyklopské veže obsahovala celé desaťročia predtým, než Lovecraft prišiel so svojím *Nekronomikonom*, a Chambersov vplyv zasahuje aj do súčasnosti.

Vo svojich dielach sa ním inšpiroval napríklad Stephen King či Neil Gaiman. *Kráľ v žltom* bol originálnym spôsobom adaptovaný v spoločenských hrách zo série *Call of Cthulhu* a samotná mytológia sa dočkala svojho debutu aj v prvej sérii seriálu *True detective/Temný prípad* stanice HBO.

Ak ste po pozretí spomenutého seriálu začali pátrať na internete po knihe, pravdepodobne ste zistili, že uvedený titul vydalo v roku 2014 vydavateľstvo Európa. Tento rok sme sa dočkali ďalšej knihy od Chambersa, tentoraz nazvanej ***Kľúč k temnote***, ktorá obsahuje sedem poviedok.

Prvou je titulný *Kľúč k temnote*, enigmatický a bizarný príbeh, v ktorom vidíme, ako hlavná postava uteká z baníckeho mesta na pobreží Afriky, kde ju chceli obesiť. Zločin hrdinu je nejasný, no cieľ zrejmý: prežiť. Rozhodne sa pred svojimi prenasledovateľmi odísť na ostrov, zvaný Kľúč k temnote. Tam nájde raj, kde zločin a civilizácia život nepošpinili. Ale nič netrvá večne.

Druhá poviedka, *Tretie oko*, je na rozdiel od prvej pre čitateľa ľahko pochopiteľná a obsahuje minimum mystifikácie. V príbehu sledujeme dvojicu vedcov a ich spoločníčku, ktorí pátrajú po záhadnom tvorovi s tromi očami. Taký tvor by mal byť iba legendou, ale dôkazy hovoria jasne a Zoologická spoločnosť mesta New York by živý exemplár veľmi ocenila. Ale keď nazriete pod povrch, v skutočnosti je to výborne maskovaný príbeh o žiarlivosti a xenofóbii.

Príjemný večer je príbehom muža, ktorého priťahuje tajomná žena. Problémom je, že tá žena je tajomnejšia, než sa na prvý pohľad zdá. Ale láska je láska a srdcu nerozkážete. Na druhej strane *Purpurový cisár* je pulpová klasika, v kto-

rej stoja proti sebe dvaja zberatelia motýľov: nafúkaný Červený admirál a psychicky narušený Purpurový cisár. Aj keď to znie ako vtip v štýle skeču od Monty Python, v skutočnosti je príbeh sherlockovskou detektívkou.

Poviedka *Posol* je pokračovaním *Purpurového cisára*. Jedna z postáv toho príbehu sa spolu so svojou ženou presťahuje do tichého mestečka, kde dúfajú, že zabudnú na to, čo sa stalo. No ich životy sa naveky zmenia po odkrytí hrobu vojakov a zlovestného kňaza, ktorí pred 150 rokmi rabovali v meste. Krátko po hroznom náleze sa v mestečku objaví zmrzačená bytosť odetá v mníšskom habite. Príbeh je veľmi filmový a výborne napísaný. Svojím stvárnením pripomína, napríklad, poviedku *Ospalá diera* alebo film *Candyman*.

Stvoriteľ mesiacov je fascinujúci príbeh, ktorým sa inšpiroval aj Lovecraft. Keď si protagonista všimne, ako z vrecka jeho priateľa vylezie kraboidný žltý tvor s ľudskou tvárou, je uvrhnutý do sveta intríg, špionáže, hrôzy a kozmického šialenstva. Príbeh obsahuje všetko: špionáž, vyšetrovanie vraždy, zločin, konšpiračné teórie, lovecraftovský kozmos, ale aj romantiku.

Na záver tu máme krátku poviedku *Prievozník*, kde sledujeme starého osamelého muža, ktorému sa každý večer sníva ten istý sen: jeho milovaná sa topí v ľadovej rieke a on ju nedokáže zachrániť. Poviedka je inšpirovaná tvorbou Edgara Alana Poea a atmosférou je desivá, snová a tragická, s krásnym hororovým záverom.

Väčšina poviedok bola napísaná ešte pred rokom 1900 alebo krátko po ňom, no Chambersov štýl písania je, prekvapivo, moderný, na rozdiel, napríklad, od Lovecrafta, ktorý dával prednosť monológom a archaickým výrazom. Vďaka tomu si poviedky naplno užijete a bez problémov sa ponoríte do gotickej atmosféry, ktorá z každého príbehu vyžaruje. Absolútne odporúčam fanúšikom hororu.

Marek Bárányi

Obrázkami o sluchu

Romana Romanyšyn a Andrij Lesiv:
Takto počujem
Bratislava: Monokel Books, 2019

Autorské duo **Romana Romanyšyn** a **Andrij Lesiv** nie je slovenskému čitateľovi úplne neznáme. Nedávno vyšla v preklade podobná kniha z ich dielne, *Takto vidím*, ktorá približuje ľudský zrak a farby. V knihe ***Takto počujem*** majú v podstate totožný koncept aj výtvarnú predstavu, sústreďujú sa na rovnaké spektrum vecí, predstavovaných deťom. Ide nepochybne o knižnú sériu a pravdepodobne sa dočkáme aj pokračovaní, kde sa predstavia i ostatné zmysly.

Bohatý vizuálny jazyk využívajú autori aj pri ich spoločnom diele *Vojna, ktorá zmenila Rondo* (OZ Brak), kde citlivo vysvetľujú, čo je to vojna a prečo vzniká. Táto autorská dvojica spolu vytvorila už viacero kníh pod značkou Art Studio Agrafka a ich diela sú pri debatách o najkrajších knihách sveta stálicami.

Takto počujem je obrázková encyklopédia pre deti, ktorá odhaľuje nielen fungovanie ľudského ucha, ale aj zvuk ako taký. Napriek tomu, že v publikácii je textu menej, pri čítaní sa nepochybne vyžaduje asistencia rodiča. Niektoré texty sú skutočne veľmi jednoduché (názvy hudobných nástrojov), no autori sa nezdráhajú použiť ani „odborné" opisy – či už častí ucha, alebo pojmov ako daktyológia, echolokácia alebo frekvencie.

Kniha môže slúžiť ako výborný učebný materiál. Opakovaným čítaním sa malí čitatelia naučia mnoho o svete zvuku. Zároveň sa dozvedia o širokej škále profesií v oblasti zvuku, ktoré predstavuje nielen hudobník a dirigent, ale aj menej bežné profesie ako zvukový inžinier či zvukový režisér – tie možno nie sú známe ani každému dospelému čitateľovi. Použité pojmy sú zobrazené jednoduchou, no trefnou ilustráciou a krátkym popisom, o ktorý sa môžu oprieť rodičia. Postavičky sú zasadené do zvukového sveta (medzi notami, notovými čiarami), čo podčiarkuje hravý charakter knihy.

Ako som už spomenula, opisy rôznych zvukových fenoménov sú síce podané jednoducho a zrozumiteľne (dopĺňajú ich vysvetľujúce ilustrácie), no kniha ponúka skôr akýsi odrazový mostík pre rozhovor s deťmi s priestorom pre ich otázky. Ide o vedomosti nielen „škôlkarské," ale odľahčenou formou aj o základy fyziky a biológie.

Vizuál knihy tvoria minimalistické ilustrácie, tvorené štyrmi farbami – ružová, žltá, strieborná a zelená – a ich miešaním sú niekedy na dvojstránke nahustené, inokedy len nenápadné. Takéto striedanie je v knihe funkčné, pretože odkazuje na zvuky a prostredia hlasné (veľkomesto) a miesta, kde je relatívne ticho (v maternici). Otázne je, do akej miery je tu miešanie farieb funkčné. Tlač knihy veľmi pripomína risografickú techniku, kde je miešanie farieb veľmi bežné. V tomto smere je kniha zvládnutá skvelo. Neuspokojivý je však výsledok pri prekrývaní farieb, ktoré by mohlo prinášať nové významy, no nie vždy sa tak stane. Ľudská hlava sa prekrýva s autom, na povrchu auta teda vznikla nová farba – ale prečo? Takéto prekrývanie nedáva žiaden zmysel. Inokedy sa význam pekne dotvoril – napríklad pri objímajúcich sa postavách. Spomínam to preto, lebo napriek tomu, že kniha pracuje s relatívne pestrou paletou farieb, výsledok na prvý pohľad pôsobí, akoby ich bolo menej. Napríklad pri detskej knihe *Leotolda* (Egreš), kde autorka pracuje len s tromi neónovými farbami, výsledok pôsobí, akoby knihu tvorili desiatky farieb a ich vzájomné prelínanie nie je ani v najmenšom násilné.

Zvolená paleta knižky *Takto počujem* má však aj iný zmysel, resp. ďalšie využitie. Skúste položiť otvorenú dvojstránku pod rôzne farebné svetlá. Modré, červené aj zelené svetlo úplne zmenia intenzitu farieb a do popredia vystúpia spočiatku (na dennom svetle) nenápadné veci a zakaždým iným spôsobom.

Kniha ponúka aj možnosť naučiť sa jednoduchý posunkový jazyk a viem si predstaviť, že sa táto vedomosť dá pretvoriť na zábavnú a tichú hru. Celkovo publikáciu definuje potenciál širšieho využitia a nesmiernej hravosti.

Júlia Oreská

Základy mytológie pre deti

Joe Todd-Stanton: Artur a zlaté lano
Bratislava: Albatros, 2020

„Predstavte si hrobku s toľkými zákutiami, že by mohla skryť najväčšie poklady sveta…" píše sa na zadnej strane tenkej knižky ***Artur a zlaté lano*** od **Joea Todd-Stantona**. Ide o prvý diel rozprávkovej série pre deti, ktorý ich prevedie najznámejšími mýtmi sveta. V tomto príbehu sa malý Artur z Islandu stretne s bohom hromu Thorom, aby spolu chytili obávaného vlka Fenrira.

Vydavateľstvo Albatros tak nadväzuje na popularitu komiksov o *Hilde* či *Nimone*, ktoré v prekladoch uviedlo tiež. Hoci pri *Arturovi* sa zdráham použiť slovo „komiks". Naoko ním je – sledujeme sekvenciu obrázkov, doplnenú o sprievodný text. Avšak Artur sa nečíta ako komiks. Nemá ten správny *fíling*. Chýba mu totiž medzera.

Medzera je jedna zo štrukturálnych jednotiek komiksovej sekvencie. Je to prázdny priestor medzi dvoma oknami. Bez neho čitateľ nevie určiť, aká časová jednotka uplynula medzi jednotlivými oknami, kam sa postavy pohli či ako sa zmenilo prostredie. Je to prázdny priestor, ktorý čitateľ vypĺňa vlastnou predstavivosťou a ktorý zvýrazňuje rozdiely medzi jednotlivými panelmi. Ak *Artur* má medzere, sú priveľké. Jednotlivé obrázky síce ilustrujú situáciu z textu, ale medzery medzi nimi sú často na to, aby obsiahli veľké časové alebo priestorové skoky. Aj to len na jednotlivých úsekoch pomerne krátkej knihy. Na iných častiach fungujú tak, ako majú. Podobne je to aj s priamou rečou, ktorá sa niekedy nachádza v komiksových bublinách, inokedy v sprievodnom texte.

Artur sa teda pohybuje na tej tenkej hranici definície komiksu. Technicky ju napĺňa, prakticky pôsobí skôr ako veľmi bohato ilustrovaná knižka. Tak bohato, že ilustrácií je viac ako textu. Toho je naozaj minimum. Kniha je totiž určená najmladším čitateľom od ôsmich rokov, teda takým, čo sa čerstvo naučili čítať a náročnejšie texty by nemuseli zvládať.

Ide o taký komiks – nekomiks, resp. skôr grafickú knižku. Je to vážny problém? Nie, s čitateľským zážitkom to vlastne nesúvisí, tak teda k jadru veci.

Artur je nenáročný priamočiary príbeh plný vikingskej mytológie a dobrodružstva s odvážnym a bystrým malým hrdinom. Je to viac-menej poviedka na jeden večer pred spaním, doplnená o veselú a farebnú detskú kresbu. Nebudeme hodnotiť príbeh, je presne taký, aký má byť vzhľadom na cieľovú skupinu.

Skutočne premrhaným potenciálom je kresba. Tá napodobňuje poetiku *Nimony* a nejde vlastnou cestou. Navyše panely často zaberajú celú stránku alebo dvojstránku, ale na kochanie je v nich toho naozaj málo. Len to, čo je najnutnejšie pre príbeh, pričom je priestor aj na skryté vtipy či narážky alebo veselé detaily do pozadia. V európskom komikse – na čele s francúzskym *Asterixom* – je to bežná prax. Todd-Stanton sa jej, ktovie prečo, vyhýba. Tým pripravil deti o radosť z druhého alebo podrobnejšieho čítania.

Príbehu to neprekáža, je to len taká technická výčitka, Hildou, Nimonou alebo Asterixom (všetko komiksové tituly pre deti vo vydavateľstve Albatros), za ktorými značne zaostáva práve z tohto dôvodu. Jeho čitateľom to však prekážať nebude. Keby som mal syna, *Artura* mu zaobstarám napriek výhradám.

Juraj Búry

Putovanie s nádejou

Martin Widmark: Dlhé putovanie
Preklad: Mária Bratová
Bratislava: IKAR – Stonožka, 2020

Švédsky spisovateľ **Martin Widmark** je známy ako autor série kníh *Detektívna kancelária LasseMaja*, no tentoraz sa rozhodol napísať niečo aj pre menších čitateľov. Jeho najnovšia kniha ***Dlhé putovanie*** je určená pre deti od päť rokov a prichádza na slovenský literárny trh dva roky od vydania v origináli a v preklade Márie Bratovej, ktorú poznáme podľa jej prekladov *Emil z Lönnebergy* či *Stojedenročný starček, ktorý sa obával, že priveľa myslí*. *Dlhé putovanie* je vcelku útla knižočka, pozostáva len z 38 strán, rozhodne však je dôvod po nej siahnuť.

Tým je už vizuálna stránka knihy, o ktorú sa postarala poľská ilustrátorka Emilia Dziubak, ktorú pozná slovenský čitateľ z knižiek *Rok v lese* či *Objím ma, prosím*. Jej reč obrazov a kresieb je nezameniteľná, sú premyslené do posledného detailu, žiaria životom adoslova ožívajú pred očami. Kontrast tmavých a svetlých farieb rozohráva vlastný príbeh a zároveň podčiarkuje jeho emotívnosť. Zvieratá, ľudia, príroda žijú, hnevajú sa i smejú, plačú i prežívajú lásku či beznádej. A čitatelia tam žijú s nimi. Načrtnuté detské výtvory z kameňa sa javia, akoby si ich len pred malou chvíľou odložilo pri hre nejaké dieťa, a pritom zohrávajú dôležitú úlohu. Všetko dopĺňa dizajn polepeného zošita a nalepených odstavcov textu. Akoby grafika knihy bola vytvorená ako prvá a text je len jej sprievodným prvkom, ktorý však zaváži nemenej.

Hlavnými postavami príbehu sú chlapček Adam, ktorý prichádza o svojho verného priateľa, psa Rufusa, a dievčatko Lucia, ktorú zase sprevádza verná mačacia kamarátka Murka. Pozitívne príbehy a hry detí so zvieratami sa striedajú s krutou realitou a až trpkou každodennosťou. Vo svete totiž nič nie je iba biele, ale aj čierne. A tak dievčatko spoznáva, čo je to hlad, bieda, klamstvo a podvody, kým chlapča bojuje so smútkom a osamelosťou. Avšak tak, ako po daždi vždy vyjde dúha, aj tu je dôležité vštepovať (nielen) deťom nestrácať nádej a veriť, že „jedného dňa určite nájdem to miesto, kde sa slnko vynára z vody." (s. 7)

Detská hravosť sa prejavuje vo výbere slovných spojení „šírošíre jazero" (s. 34), „bol staručký" (s. 12) alebo keď nos dievčatka „pošteklila vôňa čerstvo pečeného chlebíka". (s. 14) Bohatý výskyt zdrobnenín, presné a trefné prirovnania a opisy najlepšie oslovia detského čitateľa. Veď len očiam detí je dovolené to, čo dospelým nie, napríklad aj vidieť mačku, ktorá „so zaguľateným bruškom vyzerala smiešne" (s. 25) či upozorňovať ľudí, ktorí si neoprávnene privlastňujú veci druhých: „Ale to sa nesmie!" (s. 26)

Čísla strán, obsah, členenie na kapitoly – toto všetko by ste v tejto útlej knižočke hľadali márne. Ale v podstate to ani nie je dôležité. Hodnotný je príbeh, ožívajúce obrazy a nádej, že aj keď sa jedna epizóda života skončí, tak si nás vždy nájde nová, pre ktorú sa oplatí žiť naplno. A niekedy pre to nemusíte urobiť veľa – stačí len nezmiznúť v prázdnote.

Ivana Mičuchová

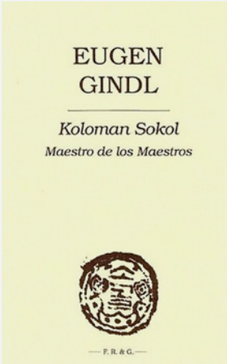

Eugen Gindl: Koloman Sokol. Maestro de los Maestros
Bratislava: F. R. & G., 2020

V roku 1996 navštívil **Eugen Gindl** svetoznámeho maliara **Kolomana Sokola** (vtedy 94-ročného) v USA a pripravil s ním sériu spomienkových rozhovorov. Po rokoch sa k nim vrátil a spracoval ich do jedinečnej „oral history“, vyrozprávanej samotným majstrom. Koloman Sokol spomína na celý svoj život: od detstva v Liptovskom Mikuláši cez štúdium v Košiciach a Prahe, pobyt v Paríži až po odchod do USA a Mexika. V takto prezentovanom životnom príbehu sa Gindlovi podarilo pretlmočiť Sokolovo silné posolstvo o zmysluplnosti tvorby, ale aj poctivo prežívaného osudu.

Z NOVÝCH KNÍH

Dušan Kováč: Príbeh priateľstva. Milan Rastislav Štefánik a Maurice Janin. Bratislava: Veda, 2020

Milana Rastislava Štefánika pozná na Slovensku každý. Na druhej strane, francúzsky generál **Maurice Janin** je na Slovensku osobou neznámou a tomuto Štefánikovmu priateľovi je slovenská historická veda veľa dlžná. Kniha prináša okrem úvodnej eseje všetko, čo Janin o Štefánikovi napísal, i dokumenty, ktoré Janin zhromaždil. So všetkým, čo Janin o Štefánikovi i o jeho smrti napísal, nemusíme súhlasiť. Jeho svedectvo by sme však mali brať vážne. Bol to človek, ktorý Štefánika poznal najlepšie zo všetkých súčasníkov.

Erik Ondrejička: Volanie
Bratislava: Petrus, 2020
Desiata zbierka poézie **Erika Ondrejičku** a prvá, v ktorej nepoužil klasickú výstavbu verša. Básne, publikované v renomovaných európskych aj slovenských literárnych časopisoch, doplnili výtvarné diela **Karola Felixa**.

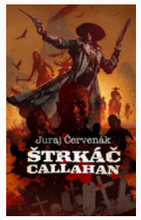

Juraj Červenák: Štrkáč Callahan
Žilina: Artis Omnis, 2020
Westernová divočina s prvkami fantasy a hororu. Kniha obsahuje román *Brána duchov*, novelu *Nádej zomiera predposledná* a poviedku *Daždivá noc v Boot Hille*.

Daniel Hevier: tak takéto texty piesní píše hevier
Bratislava: Trio Publishing, 2020
Novo koncipovaný výber zo starších i nových autorových piesňových textov, popri ktorých sú v zbierke zaradené aj doteraz nezhudobnené texty.

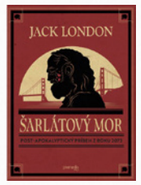

Jack London: Šarlátový mor
Bratislava: Premedia, 2020
Málo známy post-apokalyptický román **Jacka Londona**. Odohráva sa v roku 2073, 60 rokov od červenej smrti, ktorá vyľudnila celú Zem a ostal len jeden svedok starej civilizácie. Preklad: **Igor Otčenáš**.

Martin Vladik: Šesťdesiat básní
Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2020
Vladikov výber šesťdesiatich básní potvrdzuje, že jeho poetické videnie, jeho básnický svet a on ako básnik vo svete nie je v optike umenia pre umenie, ale pre človeka. Zbierku ilustroval **Peter Pollág**.

Elena Ferrante: Klamársky život dospelých
Bratislava: Inaque, 2020
Príbeh z Neapola, odohrávajúci sa v polovici 90. rokov. Mladé dievča sa stretáva s dvojtvárnosťou, falšou, krízou hodnôt a spletitosťou rodinných vzťahov. Preklad: **Ivana Dobrakovová**.

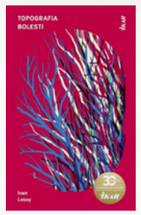

Ivan Lesay: Topografia bolesti
Bratislava: Ikar, 2020
Tri osudy, tri mapy bolestivých miest. Spoločenský román zachytáva príbehy troch ľudí a ich bolestivé miesta. Všetci sa stretávajú v bode, v ktorom si kladú rovnako naliehavé existenčné otázky.

Afonso Cruz: Knihy, ktoré zhltli môjho otca
Bratislava: Portugalský inštitút, 2020
Čudesný a magický príbeh Vivalda Bonfima. Pocta knihám a najmä čítaniu, ktoré patrí k tým najúžasnejším dobrodružstvám.
Preklad: **Zuzana Greksáková**.

Emma Reyes: Memoáre v listoch
Bratislava: Inaque, 2020
Emma Reyes, významná maliarka, priateľka Fridy Kahlo, Diega Riveru a európskych umelcov a intelektuálov, v sérii listov rozpráva o svojom detstve v Kolumbii na začiatku 20. storočia. Preklad: **Peter Bilý**.

Camilla Sten: Mesto
Bratislava: Ikar, 2020
Románový triler o odkrývaní stôp záhadného zmiznutia obyvateľov banského mesta Silvertjärn skupinou priateľov s cieľom zozbierať materiál pre film. Preklad: **Jana Melichárková**.

John Steinbeck: Potulky s Charleym po stopách Ameriky
Žilina: Absynt, 2020
Cestopisný román. Svetoznámy americký spisovateľ **John Steinbeck** sa na začiatku šesťdesiatych rokov rozhodol znovu spoznať svoju obrovskú rodnú krajinu. Preklad: **Martin Kubuš**.

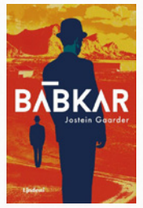

Jostein Gaarder: Bábkar
Bratislava: Lindeni, 2020
Román o osamelom učiteľovi lingvistiky, ktorý túži po ľudskom kontakte až natoľko, že navštevuje cudzie pohreby a zhovára sa s pozostalými. Preklad: **Zuzana Bátorová Vahančíková**.

Yossi Klein Halevi: Listy môjmu palestínskemu susedovi
Bratislava: Hadart Publishing, 2020
Zbierka fiktívnych listov adresovaných fiktívnemu palestínskemu susedovi. Súčasťou publikácie je aj rozsiahly výber reakcií Arabov a Palestínčanov. Preklad: **Daniel Levický Archleb**.

Daniel Kehlmann: Tyll
Bratislava: Lindeni, 2020
Román o Tyllovi Ulengspiegelovi, legendárnom hrdinovi nemeckého folklóru. Prepája osudy viacerých historických postáv a ponúka rozličné pohľady na dejinné udalosti. Preklad: **Eva Budjačová**.

Heather Morris: Cilkina cesta
Bratislava: Ikar, 2020
Príbeh Slovenky Cecílie Kleinovej, ktorú v šestnástich rokoch deportovali do koncentračného tábora Auschwitz-Birkenau. Voľné pokračovanie *Tetovača z Auschwitzu*. Preklad: **Tamara Chovanová**.

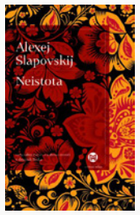

Alexej Slapovskij: Neistota
Bratislava: Slovart, 2020
Románové svedectvo o jednom storočí v dejinách Ruska: od boľševickej revolúcie v roku 1917 až po rok 2017. Fascinujúca koláž v denníkoch, listoch, dokumentoch, poviedkach i dialógoch. Preklad: **Ján Štrasser**.

››

Charlie Mackesy: Chlapec, krtko, líška a kôň

Bratislava: Tatran, 2020

Príbeh o priateľstve, živote a dôležitosti citu, ktorému hovoríme láskavosť. V čase prehnaného konzumu nám pripomína potrebu zostať ľudskou bytosťou. Preklad: **Lucia Halová**.

Jen Green: Tajomstvá stromov

Bratislava: Ikar – Stonožka, 2020

Ilustrovaná knižka prináša zaujímavé informácie o fungovaní stromov, ich rodinách a komunikácii. Pre deti od 6 rokov. Preklad: **Ivana Svitková**.

David Long: Nezničiteľní

Bratislava: Albatros, 2020

Neuveriteľné príbehy ľudí, ktorých život visel na vlásku. Kniha, určená detským čitateľom, odzrkadľuje silu ľudského ducha v tých najzložitejších existenciálnych situáciách.

Gabriela Dudeková: Človek vo vojne.

Bratislava: Veda, 2019

Stratégie prežitia a sociálne dôsledky prvej svetovej vojny na Slovensku. Výnimočná publikácia o prežívaní ľudí v zázemí i na fronte, o štátnej propagande, neochote narukovať či odmietaní lojality.

Peter Bystrický, Pavol Hudáček: Gestá, symboly, ceremónie a rituály v stredoveku

Bratislava: Veda, 2019

Autori sa zaoberajú opisom stredovekých rituálov, sprevádzajúcich život ľudí. Sú pre nás úchvatným svedectvom dobového myslenia, chápania sveta a usporiadania stredovekej spoločnosti.

Heather Dune Macadam: 999

Bratislava: Ikar, 2020

Neobyčajné ženy z prvého transportu do Osvienčimu. Autorka svoje rozprávanie opiera o konzultácie s historikmi, rozhovory s preživšími i s príbuznými týchto žien. Preklad: **Adriena Richterová**.

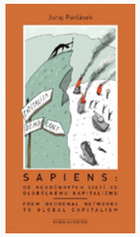

Juraj Pavlásek: Sapiens

Bratislava: Forum sapientae, 2020

Od neurónových sietí ku globálnemu kapitalizmu. Dvojjazyčná kniha opisuje pudové hybné sily správania, označované ako prirodzené vlastnosti.

Lee Strobel: Kauza Kristus

Bratislava: Porta Libri, 2020

Rozhovory s trinástimi vynikajúcimi odborníkmi z oblasti teológie, histórie, archeológie a psychológie. Zachovali sa nejaké dôkazy, ktoré potvrdzujú, že Ježiš je skutočnou osobou z histórie?

Ingrid Halászová: Pred portrétom

Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020

Úvahy o obsahoch, významoch, funkciách a reprezentačných stratégiách portrétu v ranom novoveku. Ako účinkoval portrét na ľudí v 15. storočí?

Joe Navarro: Nebezpečné osobnosti

Bratislava: Grada Publishing, 2020

Bývalý agent FBI približuje najčastejšie typy nebezpečných osobností – narcistickú, emočne nevyrovnanú, paranoidnú a predátorskú – a ukazuje, ako na ne včas zareagovať a ochrániť seba aj svojich blízkych.

Steve Murphy, Javier F. Peña: Lov na Pabla Escobara

Bratislava: Ikar, 2020

Skutočné pozadie hľadania najznámejšieho kolumbijského zločinca, prerozprávané dvomi agentmi pridelenými k pátraciemu oddielu. Preklad: **Matúš Kyčina**.

Peter Gregor: Mimo turistickej zóny

Bratislava: Lindeni, 2020

Na potulkách po Afganistane, Iraku, Somálsku a iných destináciách. Cestopis mapuje miesta, ktoré by si nikto dobrovoľne nevybral za dovolenkovú destináciu.

Z ponuky košického rozhlasového štúdia RTVS v Rádiu Devín

28.6. o 16,30 **Štátne divadlo Košice – činohra. 2.7.** o 9,10 Verše Dominiky Moravčíkovej **Fly Dubai. 4.7.** o 12,00 **Cesty majú zmysel.** Pásmo Daniely Kapráľovej o ikonách a ikonických dielach Andreja Rubľova a Prokipa Kolysnika. **5.7.** o 12,00 **Cerkov story alebo príbeh jednej cirkvi**. Fíčer Pavla Burdu o gréckokatolíckej cirkvi a cerkvi v Nižnom Komárniku. **5.7.** o 15,00 **Láska je začiatok všetkých príbehov.** Čítanie z románu Rafika Schamiho *Sofia alebo začiatok všetkých príbehov* v preklade Mariána Hatalu. **5.7.** o 16,30 Štátn**e divadlo Košice Opera a balet. 6. - 10.7.** o 6,00 **Lodenica.** Čítanie na pokračovanie z knihy Jona Fosseho v preklade Anny Fosse. **9.7.** o 17,00 **Ars litera s Ivanou Jachymovou** o memoárovej literatúre. **11.7.** o 15,00 **Itinerár jedného básnika.** Pásmo Matúša Bartka o tvorbe Marcela Lacka. **18.7.** o 12,00 **O živej reči.** Rozhlasový portrét dlhoročnej rozhlasovej hlásateľky, moderátorky a herečky Viery Petrusovej. **19.7.** o 15,00 **Alergia.** Výber z prózy škótskej autorky Elspeth Davieovej v preklade Evy Salnerovej. **20. - 24.7.** o 18,30 **Rozkoše dávnych čias**. Čítanie na pokračovanie z rovnomennej knihy Antona Hykischa. **21.7.** o 21,00 Dramatické Rádio Devín: **Hlava ako záťaž.** Pôvodná rozhlasová hra Štefana Kasardu. **24.7.** o 18,30 **Kradnúť kone.** Ukážka z prózy Pera Petersona v preklade Petry Mikulášovej. **24.7.** o 21,00 Dramatické Rádio Devín: **Turek pána Kempelena.** Pôvodná rozhlasová hra Mojmíra Grolla (80). **26.7**. o 16,30 **Národnostné divadlo na východe Slovenska.**

rtv: :RÁDIO DEVÍN

Knižná revue č. 7 - 8 / 2020 vyjde 3. augusta

INZERCIA

KNIŽNÁ REVUE, mesačník o nových knihách

Vydáva: Literárne informačné centrum. IČO 31 752 381. **Redakcia:** šéfredaktorka Tina Čorná, Dušan Taragel, Dominika Petríková. **Adresa redakcie:** Knižná revue, Námestie SNP 12, 812 24 Bratislava, tel.: 02/204 73 518, 0918 640 831, e-mail: *krevue@litcentrum.sk*, *www.litcentrum.sk*. **Spolupráca:** Združenie vydavateľov a kníhkupcov SR, Spolok slovenských knihovníkov. **Foto na obálke:** Miroslava Spodniaková. **Grafika:** Veronika Kružliaková. **Tlač:** ULTRA PRINT, s. r. o. **Rozširuje:** MEDIAPRINT-KAPA, PRESSEGROSSO, a.s. **Objednávky na predplatné prijíma:** ARES, Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava, tel.: 02/4341 46 64 a L.K. PERMANENT, spol. s. r. o., Poštový priečinok 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: 02/4911 12 01. **Neobjednané rukopisy sa nevracajú. EV 2983/09, MIČ: 49 315. Podávanie novinových zásielok povolené RPP Ba-Pošta 12 dňa 21. 10. 1993, č.j.129/93. ISSN 1210-1982 (tlač. verzia), ISSN 1336-247X (online).**

ROČNÉ PREDPLATNÉ NA ROK 2020: 15 €. Kontaktujte nás!

Zoznámte sa s Ninou

Mimoriadna knižka pre najmenších

V Martinuse si už dlhšie uvedomujeme, že hoci knižočiek pre deti od 1 roka nie je v ponuke málo, nám medzi nimi chýba viac takých, ktoré by sme rodičom vedeli odporučiť bez zaváhania. Knižka, ktorú odborníčky a odborníci napíšu priamo pre slovenské deti. Preto sme sa rozhodli netradične vo vlastnej réžii pripraviť a vydať leporelo Nina ide spinkať.

Čím je naše leporelo výnimočné?

O text v našom leporele sa postarala logopedička Svetlana Kapalková, ktorá okrem príbehu dbala aj na ďalšie kľúčové prvky podstatné pre malého čitateľa. Osobité čaro stránkam knižky dodal šikovný český ilustrátor Martin Krkošek.

Jedna kúpená = druhá darovaná

Kúpou tohto titulu na našom webe alebo v kamennom kníhkupectve zároveň **darujete jedno leporelo deťom,** ktoré často nemajú to šťastie, aby im rodičia kúpili ich vlastnú knižku. Vďaka Férovej nadácii O2 poputuje 2500 výtlačkov knižky Nina ide spinkať napríklad do Centier včasnej intervencie, do nadácie Človek v ohrození, OZ Návrat, OZ Cesta von či OZ Vyrovnávanie šancí.

Férová Nadácia O2

Leporelo si môžete kúpiť v našich kníhkupectvách alebo **na www.martinus.sk/ninaidespinkat**

Zoznámte sa so Zajkom Čítajkom!

V príbehu má hlavná hrdinka Nina svojho hračkárskeho kamaráta. Volá sa **Zajko Čítajko** a je to parťák do pohody i nepohody. Páči sa nám tak veľmi, že sa s ním môžete stretnúť nielen v knihe, ale v celej svojej látkovej kráse čaká aj na policiach Martinusu.

NAVŠTÍVTE KNÍHKUPECTVÁ MARTINUS

Banská Bystrica
OC Terminal
Ulica 29. augusta 37

Bratislava
Obchodná 26
Staré mesto

Bratislava
OC Cubicon
Staré grunty

Košice
OC Galéria
Toryská 5

Lučenec
OC Galéria
Námestie republiky

Martin
OC Galéria Martin
Námestie SNP 2

Nitra
OC CENTRO
Akademická 1

Poprad
OC Forum
Námestie sv. Egídia

Považská Bystrica
M-Park
Centrum 8

Trnava
City Arena
Dolné bašty 8833/14

Žilina
SC Mirage
Nám. A. Hlinku 7/B

www.martinus.sk

martinus